Dr. Zágorec-Csuka Judit

A szépirodalom

önismereti és gyógyító ereje

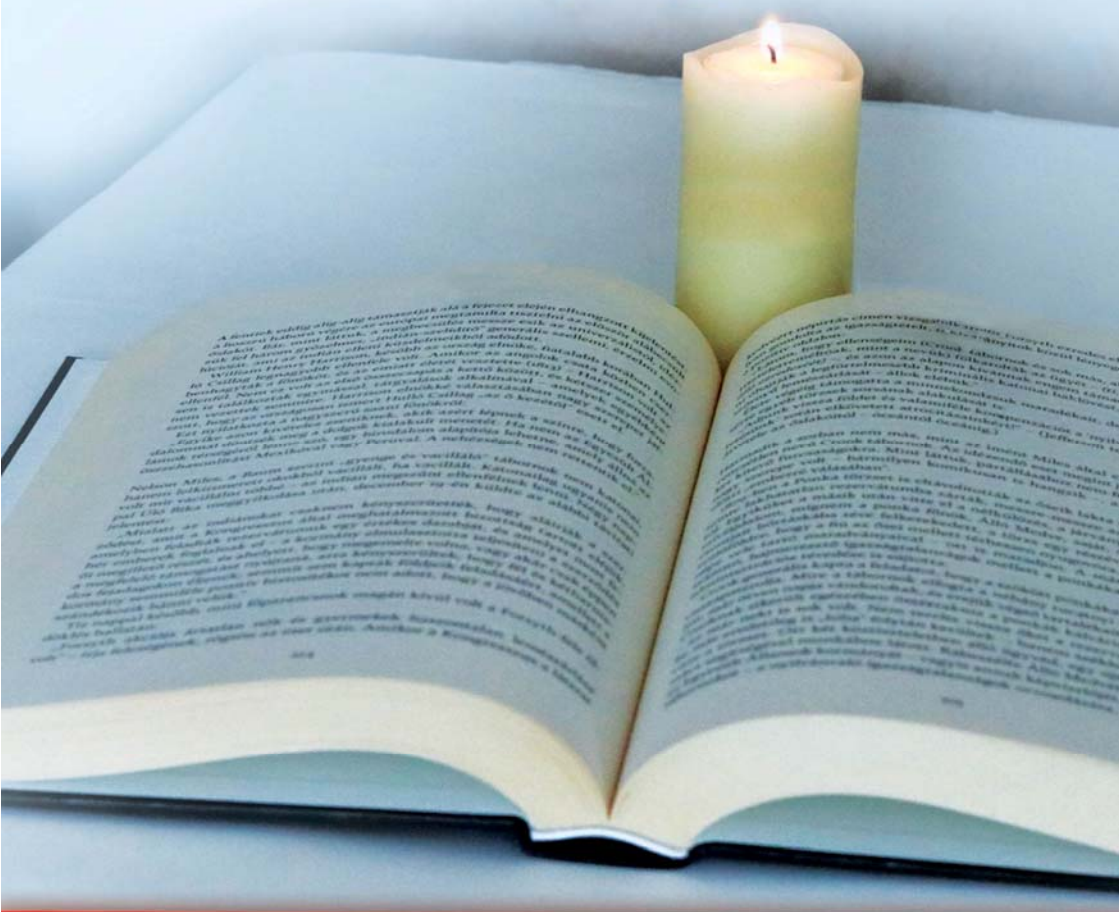

BIBLIOTERÁPIAI TANULMÁNYOK

Zágorec-Csuka Judit

A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje című, biblioterápiai tanulmányokat tartalmazó kötet áttekintő összefoglalást nyújt a fejlesztő biblioterápiáról, rámutatva a szépirodalmi művekben felbukkanó személyiségfejlesztési attitűdökre, amelyek a szövegek olvasása során akár terápiás hatást is kifejthetnek, s ezáltal hathatnak a személy testi vagy lelki egészségére. (...)

A bemutatásra kerülő biblioterápiás szövegértés és -elemzés túlnyomó része a modern elméleti koncepciót követi. Ennek egyik fontos vonatkozásait a Hans Christian Andersen meséiben megjelenő, a megaláztatás, a lekezelés és a lenézés motívumhálója köré épülő biblioterápiás feldolgozás szempontjából értelmezi. (...)

Dr. Zágorec-Csuka Judit

A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje

Biblioterápiai tanulmányok

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület –
Kapcai József Attila Művelődési Egyesület

Pilisvörösvár– Kapca, 2017

© Dr. Zágorec-Csuka Judit, 2017

Tartalomjegyzék

Bevezető gondolatok ---------- 7
Előszó (Dr. Vörös Klára Ilona) ---------- 8
I. rész – Meseterápia Hans Christian Andersen meséire ---------- 11
A megaláztatás, lekezelés és lenézés motívumai Hans Christian Andersen meséiben, biblioterápiás feldolgozás szempontjából 13
1. Elemzési megközelítések, módszerek ---------- 16
1.1. A biblioterápiás szövegértés és -elemzés három szakasza --- 17
1.2. A párbeszéd kezdeményezése ---------- 18
1.3. A biblioterápiás elemzés pszichológiai diszfunkciója -------- 18
2. Hans Christian Andersen – a mesék írójának szociális felemelkedése ---------- 19
3. A mesék biblioterápiás, olvasásretorikai elemzése, a szövegek interpretációja ---------- 21
3.1. Andersen: *A kis gyufaárus lány* – a mese rövid tartalma és a szimbólumok kiválasztása ---------- 22
3.1.1. A mese szimbólumainak elemzése ---------- 23
3.1.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete ---------- 26
3.1.3. A mese biblioterápiás felhasználása ---------- 28
3.1.4. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa a főhős szemszögéből – etikai megközelítés ---------- 30
3.1.5. Biblioterápiás foglalkozások a mese etikai tartalmának feltárásával ---------- 30
3.1.6. Összegzés ---------- 31
3.2. Andersen: *A fenyőfa* – a mese rövid tartalma ---------- 33
3.2.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa ---------- 33
3.2.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete ---------- 35
3.2.3. Biblioterápiás foglalkozások – etikai tartalom ---------- 35
3.2.4. Összegzés ---------- 37
3.3. Andersen: *A rút kiskacsa* – a mese rövid tartalma ---------- 38
3.3.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a főhős megküzdési mechanizmusa ---------- 38
3.3.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete ---------- 39
3.3.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz ---------- 40
3.3.4. Összegzés ---------- 42

3.4. Andersen: *A teáskanna* – a mese rövid tartalma---------- 42
3.4.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa---------- 43
3.4.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete---------- 44
3.4.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz ---------- 44
3.4.4. Összegzés---------- 45
3.5. Andersen: *A császár új ruhája* – a mese rövid tartalma ------ 46
3.5.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa---------- 47
3.5.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete---------- 47
3.5.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz ---------- 48
3.5.4. Összegzés---------- 49
4. Összegzés---------- 49
5. Felhasznált irodalom ---------- 57
II. rész – Irodalom-terápia. Biblioterápiás tanulmányok a magyar kortárs és a klasszikus, valamint a határon túli, muravidéki szépirodalomból---------- 61
Kukorelly Endre két versének az elemzése: a *XCII. Sétálnak, kiülnek a parkba* és a *XCVIII. Arról le kell majd mondani* ---------- 63
Összegzés---------- 66
Irodalom ---------- 68
A *Légy jó mindhalálig* című kötelező olvasmány olvasási élményei az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola tanulóinak a körében ---------- 69
1. Bevezető ---------- 69
2. A *Légy jó mindhalálig* tartalmi koncepciója---------- 74
3. Nyilas Misi alakját értékelik a tanulók ---------- 75
4. Szakmai vélemények a kötelező irodalomról ---------- 76
5. Összegzés---------- 78
6. Felhasznált irodalom ---------- 81
7. Melléklet: A kérdőíves felmérés eredményei ---------- 82
Gyógyító könyvek a szegénység tematikájára a gyermek- és ifjúsági irodalomban – Bibliográfiai ajánló ---------- 85
1. Andersen: *A kis gyufaárus lány* ---------- 85
2. Charles Dickens: *Twist Olivér*---------- 86
3. Móricz Zsigmond: *Árvácska*---------- 88
4. Összegzés---------- 93
5. Felhasznált irodalom és szakirodalom---------- 95
József Attila költészetének posztmodern hatása a muravidéki magyar költőkre---------- 97

Összegzés---------- 66
Felhasznált irodalom ---------- 68
III. rész – A világirodalom terápiás vetületben.
*Az ifjú Werther szenvedései*nek biblioterápiás elemzése----105
IV. rész – Színházi előadás és film elemzése
biblioterápiás módszerekkel ----------117
Töredék Hamlethez a Teátristák előadásában ----------119
1. Bevezető gondolatok----------119
2. A muravidéki magyar sajtó beszámolóiból, interjúiból----------120
3. A színmű, a dráma tartalma----------122
4. Összegzés ----------124
5. Az előadás biblioterápiás felhasználása ----------125
6. Felhasznált irodalom ----------
A hercegnő (The Duchess) című film konfliktus-
és kríziskezelési szempontok szerinti elemzése ----------127
1. A hercegnő élettörténete----------127
2. Georgiana jellemzése és valódi konfliktusai ----------128
3. Mi Georgiana valódi krízise? ----------129
4. Georgiana menekülése, neurotikussága ----------131
5. Miben tud kapaszkodni Georgiana az életében, mi lesz
a túlélési stratégiája? ----------131
6. Milyen jellemmel bírt William herceg? ----------132
V. rész – Biblioterápiás foglalkozás –
szépirodalmi művek, filmek felhasználásával----------133
VI. rész – Interjúk Zágorec-Csuka Judit
költővel, íróval, biblioterapeutával ----------145
„Felvállaltam a kettősséget” (Király M. Jutka)----------147
Romantikus, merengő, fekete-fehér angyalok között (Szabó Márk)----153

Néhány szó a szerzőről ----------157
Szeretettel olvasni----------158
Recenzensi vélemény (Dr. Rudaš Jutka) ----------161
Dr. Rudaš Jutka: Review ----------163
Dr. Vörös Klára: Sketches of Happiness. Review----------165

Bevezető gondolatok

A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje című tanulmánykötet olyan biblioterápiás tanulmányokat tartalmaz, amelyek elsősorban az olvasók személyiségfejlesztésére, az olvasó és az irodalom kölcsönhatására vonatkoznak. A kiválasztott irodalmi művek az olvasó alkalmazkodóképességének javítására, a személyiség fejlesztésére szolgálnak, de a biblioterapeuta gondolatisága alapján terápiás hatást is kifejthetnek és hatással lehetnek a személy testi vagy lelki egészségére. Azok az irodalmi művek, amelyeket a szerző ajánl a tanulmányában, hozzásegíthetik az olvasókat személyes problémáik megoldásához, negatív attitűdjük megváltoztatásához és olvasói ízlésük fejlesztéséhez. A tanulmánykötet olyan tanulmányokat tartalmaz, amelyek a biblio(szépirodalmi)terápiában a novellák és regények hőseinek magatartása alapján *pozitív, követésre méltó, átvehető mintát* adnak, és ezzel hozzásegítenek a személyes problémák, konfliktusok megoldásához. A szépirodalmi művek által a könyvtáros vagy a terapeuta irányított olvasás útján segítséget nyújthat a személyes problémák megoldásához az esztétikai élmény felhasználásával. A kiválasztott művek felnőttek és gyerekek önismeretének a fejlesztésére is vonatkozhatnak. A könyv javaslatai alapján az olvasó, a befogadó az adott irodalmi élményt sikeresen átültetheti az életébe. A biblioterápia azt is jelenti, hogy könyvekkel segítünk az olvasás által, beleértve azokat is, akik jelenleg nem küzdenek semmilyen problémával, de igénylik a személyiségfejlesztést. A biblioterápia tudatosan megtervezett és irányított folyamat, speciálisan kitűzött cél érdekében, válogatott irodalom olvastatása és megbeszélése. Az olvasást beszélgetés, szerepjáték és kreatív problémamegoldó feladatok követik. A tanulmánykötet a *fejlesztő biblioterápia* területéről közöl tanulmányokat azzal a céllal, hogy az egyén képes legyen az életben rá váró feladatokat sikeresen megoldani. A tanulmányok elősegítik az önismeretet, az érzelmek felismerését, motiválnak bizonyos viselkedések megértésére, oldják a személyben lerakódott feszültségeket. A kiválasztott tanulmányok által lehetséges egyéni és csoportos foglalkozásokat is tervezni elsősorban könyvtárosoknak, biblioterapeutáknak, irodalomtanároknak és bárkinek, aki kedvet és elkötelezettséget érez a szépirodalom önismeret-fejlesztő hatása iránt. A tanulmányok önismereti munkára motiválják az olvasókat irodalmi alkotások elemzésével. Így gazdagodik a személyiség, amely esztétikai értelemben is fel tudja használni a szépirodalmat a saját problémáinak megoldásához, de az is, aki csak egyszerűen önfejlesztés céljából olvas.

Előszó

Vannak világok, melyek az eltérő idő vagy a földrajzi távolság miatt, úgy tűnik, nem megismerhetők, mégis, akár egy regény által is, életünk részei lehetnek. Van, hogy a szépirodalomban azt fedezzük fel, alakjai olyan magukat kereső emberek, mint mi. Mindez arra utal, szellemi, érzelmi motivációink, magatartásaink, döntéseink sok eleme számára az olvasott irodalmi művekben követésre méltó minták rejlenek. A fejlesztő biblioterápia könyvek cselekményeit kínálja, hogy az ember személyes döntései, erkölcsi önkontrollja, eleven érzelmei mentén megértse magát.

A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje című tanulmánykötet azzal az igénnyel jött létre, hogy beszéljen ezekről a kérdésekről, s bemutasson néhány biblioterápiás módszert, mely a személyiségfejlődés szolgálatába állítható. A szerző kutatói és publikációs munkássága szinte elővételezte ennek a tanulmánykötetnek a megjelenését. Dr. Zágorec-Csuka Judit a szépirodalom és a társadalomtudományok területén egyaránt produktív: író, költő, irodalomtudós, a könyvtártudományok doktora,, végzett biblioterapeuta. Aki ilyen tudásokkal és irányultságokkal, attitűdökkel rendelkezik, az másoknál érzékenyebben és hitelesebben keresi arra a példákat, miként lehetnek a szépirodalmi művek transzfer eszközei az önismeretnek és a gyógyulásnak.

A Kaposvári Egyetem Fejlesztő biblioterápia képzésének szakfelelőseként nekem jutott a megtisztelő feladat, hogy bevezessem az olvasót egykori hallgatónk, dr. Zágorec-Csuka Judit kötetéhez, mely több dimenziót fog át. Tematikai egységeiben található meseelemzés, olvasásretorikai és szövegelemzés, szimbólumelemzés, regény- és verselemzés, olvasásszociológiai tanulmány, annotált bibliográfia, biblioterápiás foglalkozástervezet.

Gazdag tartalmat kínáló fejezetei közül az első, Andersen meséin keresztül elemzi a megaláztatás, lekezelés és lenézés motívumait. A kötet gyöngyszeme ez a rész, melyben Hans Christian Andersen *A kis gyufaárus lány, A fenyőfa, A rút kiskacsa, A teáskanna és A császár új ruhája* című meséit elemzi a szerző. Kitér a szövegek olvasásretorikai elemeire és a mesék etikai tartalmainak feltárására is. Vizsgálja a problémákkal szembeni megküzdési módokat, s a mesék szimbólumait. Mindezt abból a szempontból, hogy a történet milyen biblioterápiás hatást vált ki az olvasóban. Hitelesen, érzékenyen elemez.

A második rész koncepciója, hogy a *magyar kortárs és klasszikus*, valamint a határon túli, *muravidéki szépirodalomról* adjon képet. A feje-

zeten érezhető a kompetencia vállalása, Zágorec-Csuka Judit az általa is művelt területen mozog. Megállapításai tényszerűek, kellő vizsgálati alapon nyugszanak. E tematikai egységben kap helyet egy vizsgálat ismertetése, a *Légy jó mindhalálig* című kötelező olvasmány olvasási élményeiről, továbbá *A kis gyufaárus lány,* a *Twist Olivér* és az *Árvácska* című művek arra fókuszáló elemzése, hogy miként lehet segítségükkel a szociális érzékenységet fejleszteni. Milyen új identitások forrása lehet egy traumákat átélt irodalmi hős fejlődéstörténete?

A harmadik rész: *Az ifjú Werther szenvedései*nek biblioterápiás elemzése, hasonló erényeket vonultat fel, mint az Andersen mesék vizsgálata. Azt elemzi az izgalmas tanulmány: mi kellett volna a túléléshez? Werther bánatára lett volna-e megoldás?

A kötet negyedik része *színi előadás- és filmelemzést* nyújt biblioterápiás módszerek alapján. A *Hamlet*, a problémával megküzdés alapműveként van jelen, *A hercegnő* (The Duchess) című film pedig a konfliktus- és kríziskezelésre ad példát, valamint a boldogtalanság feloldásának mintázatát elemzi.

Az ötödik rész a *műhelymunkába* enged bepillantani: biblioterápiás foglalkozások forgatókönyveit tartalmazza.

A hatodik rész *két interjút* tartalmaz a szerzővel, Zágorec-Csuka Judit költővel, íróval, biblioterapeutával. A kisebbségi lét vállalása és egy versesköte megjelenése a téma, illetve az apropó a két beszélgetésre, de mindegyik kerek képet ad egy gazdag, hiteles, tudományos és művészi munkásságról.

Ez a könyv azt mutatja be, hogy a jóról-rosszról, erényről-bűnről szóló műalkotások milyen módszerekkel építhetők be a biblioterapeuta munkájába. Melyek azok, amelyek erőt adnak valami káros leküzdéséhez, az attitűd-változtatáshoz, a személyiségfejlődés problémáinak korrigálásához? Tiszteletre méltó elhatározás. A tanulmánykötet igényes feltérképezése a lehetséges eszközöknek és magas használati értékű anyag ahhoz a tevékenységhez, melynek vállalt célja: segíteni a helyes önképkialakításában, az alkalmazkodási nehézségek leküzdésében, a kreativitás kibontakoztatásában. Mi mindannyian azt szeretnénk, ha a művek vezetnének minket, belátást adnának. Megkérdeztetnék velünk, hogy jó emberek vagyunk-e, és tehetünk-e azért valamit, hogy olyanok legyünk, mint vágyunk rá? Bizonyos vagyok benne, hogy dr. Zágorec-Csuka Judit könyve segítségünkre lesz abban, hogy felismerjük, az olvasott művek próbakövek, melyek rátaláltatnak minket az utunkra.

Kaposvár, 2017. április 7.

Dr. Vörös Klára Ilona

I. rész

Meseterápia
Hans Christian Andersen meséire

Hans Christian Andersen (1805–1875),
a leghíresebb dán költő és meseíró

A megaláztatás, lekezelés és lenézés motívumai Hans Christian Andersen meséiben, biblioterápiás feldolgozás szempontjából

Biblioterápiás tanulmányom témájának azért választottam a fenti címet, mert elsősorban rajongója vagyok a meseírónak, másrészt a megaláztatás, lekezelés és lenézés motívumait tartalmazó meséi minden alkalommal, amikor elolvasom őket, *katartikus* élményt váltanak ki bennem. Ezt az élményt – elsősorban a gyerekekkel való foglalkozások során – többféleképen lehet értelmezni a meseterápiában, a biblioterápiában, az oktató-nevelő munkában és annak kiegészítéseként, az önismeret-fejlesztésben. Hans Christian Andersen *A kis gyufaárus lány*, *A fenyőfa*, *A rút kiskacsa*, *A teáskanna* és *A császár új ruhája* című meséit elemzem biblioterápiás szempontok alapján. Az említett mesékben azt elemzem, hogy mire terjednek ki a megaláztatás, a lekezelés és a lenézés motívumai a mesék történetében, de azt is megvizsgálom, hogy a főszereplők milyen megküzdési módokkal oldják meg a mesékben felmerülő problémákat. Tanulmányomban így központi szerepet kapott a mesék főszereplőinek fejlődéstörténete. *A kis gyufaárus lány* című mesében a mesei szimbólumokat is elemzem abból a szempontból, hogy miként épülnek be a mese történetébe, és ebből kiindulva milyen biblioterápiás hatást váltanak ki az olvasóból.

Antalfai Márta biblioterapeuta szerint a mese mint a lélek tükre ajtót nyit számunkra a belső világunk felé. Ezen a titkos kis ajtón keresztül napvilágra kerülhetnek és mesebeli alakokban testet ölthetnek a vágyaink, a fantáziáink, az indulataink, egész ösztönvilágunk. A mesék szereplői által képviselt tulajdonságokban felismerhetjük saját cselekvéseink indítékait, az élet problémáihoz és megoldásukhoz való viszonyunkat. A mesék egyik legfontosabb célja és funkciója, hogy „*a gyökerét vesztett racionális tudatot – aminek eluralkodása egyoldalúsághoz és a személyiség elsivárosodásához vezethet – visszakapcsolja gyökereihez,* a *kollektív tudattalanhoz*” (Antalfai). Ezzel együtt visszakapcsolja az emberi közösséghez és a közösségért végzett cselekedetekhez. Egyben hozzáköti a lelkünk mélyén eredő forráshoz is, amely új életenergiák hordozója.[1]

[1] Antalfai Márta: *Mese, megküzdés és boldogság. A mesék üzenetei az életcél megtalálásáról és a boldogsághoz vezető útról.* http://www.antalfaimarta.hu/olvashato_irodalom/mese_beke_gyermekotthon_2009.pdf [letöltve: 2015. 12. 02.]

Ezekből a gondolatokból kiindulva elemzem *biblioterápiás* módszerekkel Andersen meséit – amelyek a megaláztatásról, a lekezelésről és a lenézésről szólnak – azzal a céllal, hogy ezek a motívumok a gyerekek világában és az életükben a mesék hatására minél kevésbé forduljanak elő, illetve ha előfordulnak, akkor megfelelő módon tudják ezeket kezelni, még ha nincs is lehetőségük teljesen elhatárolódni tőlük. A mesék szövegével való küzdés analóg azzal a küzdéssel, amelyet a saját életükben kell majd megtenniük.

Fejlesztő *receptív biblioterápiás* (szóbeli irodalom a résztvevőknek) kérdéseket is összeállítottam a mesék tartalmi feltárásához. A receptív biblioterápia alkalmazásával[2] felolvassuk Andersen meséit, ezt követően a résztvevők megosztják egymással a gondolataikat. A biblioterápia *befogadói élménnyel* indul, amelyet feldolgozó *beszélgetés* követ. Tanulmányomban leírom azokat a biblioterápiás *kulcskérdéseket* is, amelyek a mesék fő témájának alapgondolatára és bölcsességére vonatkoznak. Az *ajánlott* biblioterápiás kérdések pedig arra vonatkoznak, hogy a gyerekek a mesék történetének végiggondolásához segítséget kapjanak. A biblioterápiás beszélgetés kialakulásával feltárják a történetek narratív vonásait, ezzel kritikai és kreatív gondolkodásra bátorítva őket. A kérdések a mesékben elsősorban a megalázás, a lekezelés és a lenézés motívumaira vonatkoznak, hiszen ezek feltárásával a *morális* és *szociális* nevelés céljait tűztem ki elmélyíteni a gyerekekben. A biblioterápiás kérdések pedig segítenek nekik saját magukkal, jobbik énjükkel, bölcsebb oldalaikkal kommunikálni és véleményeket kialakítani arról, hogy milyen érzés megalázottnak, lekezeltnek és lenézettnek lenni. A biblioterápia segítségével a gyerekek önbizalma fejlődik, jobban megértik a problémáikat, sikeresen elemezhetnek problémahelyzeteket oly módon, hogy biztonságban maradnak, az általuk képzeletben meghozott döntések következményeitől függetlenül.

Boldizsár Ildikó[3] szerint a meseterápia azon a felismerésen alapul, hogy nincs olyan élethelyzet, amelynek ne lenne mesebeli párja. A terápia során megkeressük az adott életszituációhoz tartozó mesét, vagyis azt, amelyben a mese hőse ugyanazért indult el, ugyanazt szerette volna magában kibontakoztatni, ami az olvasó problémája. Egyetértek *Bartos*

[2] Gulyás Enikő: A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, Budapest: Könyvtári Intézet, 2015. 24. évf. 1. szám. p. 21.
[3] Boldizsár Ildikó: *Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 2010. p. 21.

Éva biblioterapeutával[4], aki az „átadók" felelősségére apellál: a gyermek csak azt fogja tudni alkalmazni és felnőve majd továbbadni, amire mintát, modellt kapott, amit megtanult. Akik kaptak gyermekkorukban olvasmányélményt, mesét, lelki segítséget, később mindig adni akarnak: könyvet, szeretetet, segítséget. Legszívesebben egy „házi áldást" tenne ki figyelmeztetésül a lakások falára: hol család, ott szeretet, hol szeretet, ott mese, hol mese, ott a humán értékek tisztelete. A családokban nem iskolázottság vagy az anyagi lehetőségek függvénye a gyerekek felé fordulás, hanem sok más mellett a mese, a könyv, az irodalom jelenléte és szeretete is. Szerinte a titok egyszerűen abban van, hogy szeretik-e a gyerekeket. Ha gyermekbarát, gyermekszerető maga a társadalom, akkor segítsen olyan módon is, hogy a könyvek, az olvasás megszerettetésének szorgalmazásával alapvető önvédelmi, ha úgy tetszik, öngyógyítási eszközt ad a gyerek kezébe, s így megerősítve teszi őt képessé az élete során felmerülő nehézségek leküzdésére.

Mindannyiunk közös érdeke, hogy minél több harmonikus, teherbíró, stabil gyermeki személyiség induljon neki a felnőtté válás buktatókkal teli útjának. Andersen kiválasztott meséivel szeretnék segítséget nyújtani a gyerekekben felmerülő tudatos vagy tudatalatti problémák (kishitűség, kisebbségi komplexusok, nagyravágyás legyőzése, másság elfogadása stb.) megoldásához. A gyerekek a biblioterápiás beszélgetések során integrálhatják az érzéseiket, empatikusabbá válhatnak és erkölcsileg is fejlődhetnek. A biblioterápia *szociálpszichológiai* fejlesztéssel is párosulhat. Az elemzésemben erre is hangsúlyt fektettem.

Vörös Klára[5] biblioterapeuta véleménye szerint, általánosítva minden műalkotás, minden művész segít élni. Mindenkire várnak művek, amelyek segíthetnek visszatalálni a saját életébe. A diskurzusok sokasága van jelen az irodalmi művekben. Természetesen egyik alkotás sem nyújt állandó érvényű kapaszkodókat, ám a történeteken keresztül gyakorolható az eltérő perspektívák meglátása. A művek komplett eszköztárat kínálnak a cselekvéshez. Az európai regények zöme a főszereplő próbatételeinek lineáris útja. Ennek az útnak a bejárásából épül fel a cselekmény, ezáltal rajzolódik ki a jellem.

[4] Bartos Éva [szerk.]: Bevezető. Éltető irodalom. In: *Segített a könyv, a mese. Vallomások életről, irodalomról, olvasásáról.* Budapest: Magyar Olvasótársaság, 1999. p. 1–5. [http://mek.oszk.hu/05400/05496/05496.htm#3] [letöltve: 2016. 03. 24.]

[5] Vörörs Klára: *A történetek ereje a fejlesztő biblioterápiában.*In: Innováció a neveléstudomány elméleti és gyakorlati műhelyeiben, tanulmánykötet. [online] Elektronikus kiad. Kaposvár: Kaposvári Egyetem, 2014. p. 106–108. http://trainingandpractice.hu/?q=hu/content/innov-ci-nevel-studom-ny-elm-leti-s-gyakorlati-m-helyeiben-tanulm-nyk-tet, [letöltve: 2017. 04. 04.]

Azonban a művek nem egyszerű cselekvési sémák, hiszen az emberi életet meghatározzák a történetiség változásai. A művek a kitaláltat jelenlevővé teszik. Az elbeszélői reflexiók segíthetik az olvasót abban, hogy magára ismerjen egy hősben, magát ismerje fel egy élethelyzetben. A történetek identifikációs eszközök. Olyan életfilozófiák, amelyek megtapasztalhatók, átélhetők. Mert amíg a filozófiában a létről, a halálról, az élet értelméről, a honnan jövünk, hová megyünk kérdéseire több ezer év óta születnek válaszok, jobbára azt is közvetítve, hogy semmi sem egyértelmű, az irodalom, ugyanezekkel a súlyos kérdésekkel foglalkozva, nemcsak magyarázatot (filozófiát) akar adni, hanem bepillantást enged, *katarzist* ad.

Hász Erzsébet[6] irodalomtörténész, biblioterapeuta, klinikai pszichológus szerint a mese összművészet, ennek megfelelően a művészetterápiák világában nemcsak a biblioterápia, hanem a komplex művészetterápiák számos fajtája is tartalmaz meseelemeket. A mesekönyv mítosza nem más, mint biblio-fília, a könyv baráti szeretetének a meggyökerezése az emberben. A könyv önmagában nem elég, szükség van az olvasók ember-fíliájára is, e nemben sokak közös baráti körére, eszmecseréjére, minden természetes alakulat hiányában pedig biblioterápiára, mesélés, meseolvasás esetén a *mese-biblioterápiára*. A gyermekek mese-biblioterápiájában gyakori a csoporteredmény létrejötte és a csoportdinamika, ami a beszélgetés értelmezési szempontjai közé tartozik. Andersen a valóságos élete mellett egy elképzelt, nem reális életben, vagyis a meséiben élte le az életét, s e mesevilágában tudta teljes mértékben kifejteni a reális világra szóló *humanizmusát.* Milyen ez az anderseni humanizmus? Milyen Andersen művészetesztétikája? Ezekre a kérdésekre is keresem a választ a tanulmányomban.

1. Elemzési megközelítések, módszerek

A kiválasztott mesék főhőseinek személyiségfejlődését biblioterápiás módszerek alapján elemzem. Elemzésem a főhősök mesebeli megküzdési cselekményeinek főbb állomásaira terjed ki. A mesék történetének harmonikus indítását követve a cselekmények egyensúlyának a felbomlását elemzem, majd a felbomlást követően a hiányállapot beálltával a krízishez, a probléma csúcspontjához vezető utat ismerem fel és értékelem. Ezt követi a főhősök szembekerülése a felmerülő problémával, amelyet meg akarnak oldani, vagy amellyel meg kell küzdeniük a megol-

[6] Hász Erzsébet: Mese a biblioterápiában. In: *Napút*, 2012. 14. évf. 3. sz. p. 9–21. http://napkut.hu/xiv-evfolyam-3-szam [letöltve: 2016. 03. 24.]

dás érdekében. A mesékben a kiküzdött sikert, a boldogságot vagy annak ellentétét, a veszteség állapotát mérem fel a főhősök személyiségfejlődésének szempontjából. *Bartos Éva* véleménye szerint Magyarországon a meseterápiás tevékenység, képzés és kutatás önállósodott és egyben speciális területté is vált, és alapjaiban kapcsolható a biblioterápiához.[7] A meseterápia speciális terület, legalábbis a Boldizsár Ildikó nevével fémjelzett tevékenység, valamint az általa kidolgozott és alkalmazott, *prevenciót* és gyógyítást szolgáló Metamorphoses Mesterterápiás Módszer, illetve a világon elsőként létrehozott Mesterterápia Központ mint elméleti kutató- és képzőműhely, melyek által már évek óta önálló szakmai úton jár, csak gyökereiben kapcsolható a biblioterápiához. Ezen eredményeket is felhasználtam a mesék elemzésében. Boldizsár Ildikó[8] szerint nem elég, hogy a kiválasztott mesénkben hol látjuk magunkat, a mesének szimbolikusan arról is kell szólnia, hogy az adott pillanatban hol tartózkodunk az életünkben. De nem elég megtalálni a „saját mesénket", *meg is kell érteni* és *fejlődésünk szolgálatába is kell állítani* azokat.

1.1. A biblioterápiás szövegértés és -elemzés három szakasza

Ha meg akarjuk érteni, hogy milyen hatása van a biblioterápiának, akkor meg kell ismernünk a biblioterápia folyamatát is.

- **Az identifikáció és a projekció folyamata**: Ebben a kezdeti szakaszban az olvasónak azonosulnia kell az irodalmi szöveg, a mese főhősével. Az olvasónak, befogadónak fel kell ismernie a mese motívumait, és ezeket össze kell kötnie és párhuzamba kell állítania a saját élettapasztalataival.
- **A katarzis és a pihenés folyamata:** Ha létrejött az azonosulás a mese történetével és annak szereplőivel, akkor az olvasó, befogadó eljuthat a katarzisig is, amelyet verbálisan vagy nem verbálisan fejezhet ki. Ebben a folyamatban a biblioterapeutának fontos szerepe van, hiszen támaszt kell adnia a befogadónak ahhoz, hogy eljusson a katarzisig. Figyelmesnek kell lennie az olvasó megnyilvánulásaira és arra is, hogy a befogadó személyes élettapasztalatai hogyan vonhatók párhuzamba az olvasott mű történetével. Ennek a kettősségnek az összevonásában van szerepe a biblioterapeutának.
- **A rálátás és az integráció folyamata:** Ebben a folyamatban az olvasó a mese által rálát a saját életében is felmerülő hasonló helyzetekre,

[7] Bartos Éva: A biblioterápia útja Magyarországon az 1970-es évektől napjainkig. In*: Könyv és lélek. Biblioterápiás tanulmányok.* Budapest: Magyar Olvasótársaság, 2015. p. 13.
[8] Boldizsár Ildikó, uo. p. 21.

majd ezekben találja meg a lehetséges megoldásokat a mesében felmerülő problémákra.[9]

Az olvasóban beállt változások a fejlesztő biblioterápiás folyamat során elsősorban a történettel való azonosulásra, a rálátásra, a fejlődésre, a katarzisra, a pozitív végkimenetelre vonatkoznak.

1.2. A párbeszéd kezdeményezése

A biblioterapeutának a művek olyan analógiahalmazt kínálnak, amelyek segítségével *párbeszédet* kezdeményezhet. A műben és az élethelyzetben jelentkező hasonlóságok értelemképző szerepet kapnak. Az olvasott történet mintegy vendégszöveg épül be az olvasó életeseményeinek történetébe. Intertextuális eljárás a biblioterapeuta munkája. A pedagógus, a könyvtáros, a pszichológus számára az egyik legjobb módszer a fejlesztő biblioterápia ahhoz, hogy megszólítsák a gyermeket, ahhoz, hogy tapasztalathoz segítsék őket. A fejlesztő biblioterápia az „élet" és a „mű" között akkor tud eredményesen kapcsolatot létesíteni, ha aktivitásra képes rábírni az olvasót. A biblioterapeutának olyan látószögbe kell állítani a műveket, amely segítségével a gyermek oksági láncokat, kérdéseket és válaszokat fedez fel. A biblioterápia jellemzője a *biztonságadás*. A biblioterápiás foglalkozás résztvevője egy kapcsolat részese lesz, vagyis valaki (biblioterapeuta) számára vagy valakik (csoport) számára ő is valaki lesz. Olyan, akikre figyelnek, s aki maga is tud örömöt, megrendülést okozni. A biblioterápiás foglalkozás kompozíciókat, műfajokat, stílusokat, írói eszközöket használ alapanyagul. Élményeket hív elő és erősít meg a nyelvi és képi közeg közötti átjárással, a valós és a képzelt szféra közötti folyamatos, metaforikus utazással. Az önkimondás, a sajátos medialitás, a megértés mozzanata a bibliotrápia lényege.[10]

1.3. A biblioterápiás elemzés pszichológiai diszfunkciója

A fejlesztő biblioterápiás folyamatnak kétféle kimenetele lehetséges, amely fejlődést vagy stagnálást hozhat létre a befogadó gyerekben vagy felnőttben. Ennek a két folyamatnak az ábrája *L. Silverberg* szerint a következő lehet.

[9] Pardeck, J. T.; Pardeck, J. A.: Bibliotherapy for Children in Foster Care and Adaption. In: *Child Welfare*, 1987. 66 (3), p. 131–135.
[10] Vörös, uo. p. 109–110.

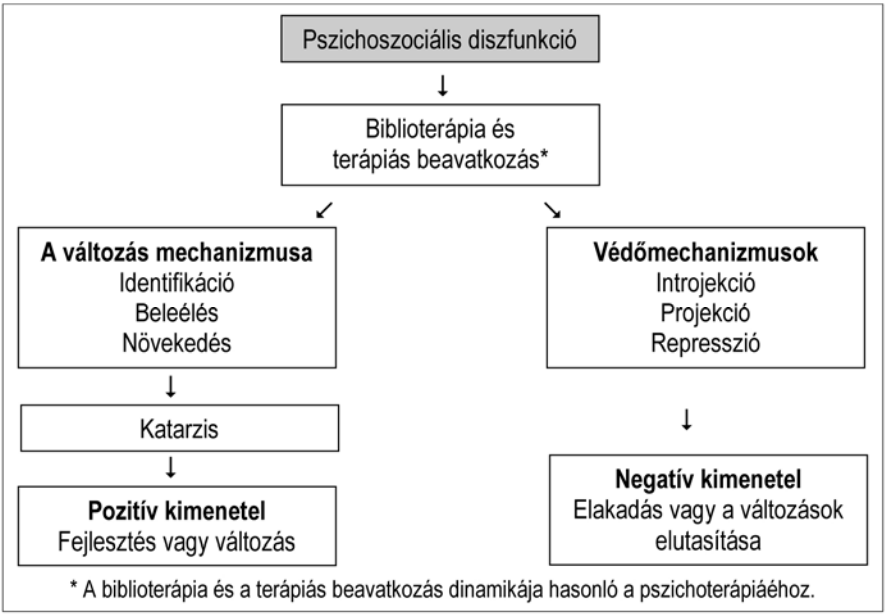

1. ábra: **A biblioterápiás folyamat.** Forrás: Silverberg[11], p. 132.

2. Hans Christian Andersen – a mesék írójának szociális felemelkedése

„Szép mese az én életem, gazdag és boldog mese” – ezekkel a szavakkal indítja el a dán Andersen *Életem meséje* című önéletrajzát, amely valóban úgy kezdődik, mint egy mese. Andersen apja szegény cipész volt, akinek 1816. évi halála után a 11 éves fiú abbahagyta az iskolát, és otthon az összes beszerezhető színdarabot elolvasta, köztük Ludvig Holberg és William Shakespeare műveit. Utóbbi összes színművét kívülről megtanulta, és fabábuival a maga készítette játékszínházban el is játszotta őket. Hans Christian Andersen 14 éves korában ment Koppenhágába, hogy ott a királyi színháznál zenész legyen. A színház igazgatósága és VI. Frigyes király támogatásával 1822–1828 között latin iskolába, majd egyetemre járt. Leghíresebb meséje *A kis gyufaárus lány* című, de széles körben ismertek még a következők is: *A császár új ru-*

[11] Silverberg, Lawrence: Bibliotherapy: The therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis prevetion, and training. In: *The Jornal of the American Osteopatic Association* 103(3), p. 131–135. [http://jaoa.org/article.aspx?articleid=2092901], [letöltve: 2016. 03. 03.]

hája, A tűzszerszám, A rút kiskacsa, A kis hableány, A rendíthetetlen ólomkatona, A Hókirálynő. Sokat utazott Európában, egy alkalommal járt Magyarországon is, ahol többek között bejárta a mohácsi csatateret. Dán, német és görög legendákra, történelmi tényekre, a néphitre, valamint kora irodalmi mozgalmaira támaszkodott. Történetei a *biedermeier kor* legjelentősebb meséi, ma szinte a világ minden országában ismertek. Mesekönyvei sikerét fokozták azok illusztrációi; első illusztrátora a szintén dán Vilhelm Pedersen (1820–1859) volt. A nagy meseíró tiszteletére 1967 óta évről évre április 2-án ünneplik meg világszerte a *Gyermekkönyvek Nemzetközi Napját* (International Children's Book Day), amelyet Andersen születésének évfordulóján tartanak. Emlékét őrzi a nevét viselő kitüntetés, a *Hans Christian Andersen Award.* 2005-ben, születése 200. évfordulójának tiszteletére Izraelben a Képzőművészeti Egyetem az Izraeli Éremművész Szövetséggel és a dán nagykövetséggel közösen nagyszabású nemzetközi éremművészeti pályázatot és kiállítást rendezett. A kiállításon több magyar művész is részt vett, közülük ketten díjat is nyertek.[12]

Amikor megkérdezték Andersentől, mi szeretne lenni, csak azt felelte rá: „*híres ember"*. És lett is, habár a hírnév felé vezető út nem volt könnyű számára, inkább göröngyös, megaláztatásokkal szegélyezett, kudarcokkal kikövezett.[13] A szakirodalom szerint a meséinek megaláztatás-motívumait a saját életében megélt és elszenvedett tapasztalataiból is merítette.[14]

Andersen mint ember, mint író a változások és a fejlődés különleges jelensége, de önmaga értelmezésének, az önmagával meghasonult létformának a megtestesülése is egyben. Vegyük például *szociális* felemelkedését: ennek az útnak a motívumai fellelhetők sok meséjében, regényében és színdarabjában. Ezek mind gazdag forrásai a bonyolult identitásának, a feloldatlan, megoldatlan traumáknak. Andersen egész élete során az elismertséget áhította, miközben önmagát kiválasztottnak tekintette. Mindenekelőtt úgy vélte, ő a sors fia. Erősen hitt Istenben, s úgy gondolta, a Teremtő az életének, sorsának irányítója.[15] Ebből kifolyólag Andersen meséi jó lehetőségnek számítanak *biblioterápiás foglalkozásokra* a

[12] Andersen, H. C.: In: https://hu.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen. [letöltve: 2016. 02. 20.]
[13] Petrolay Margit: Mese a suszter fiáról. In*: Iskolakultúra*, 2005. 15. évf. 5. szám. p. 79.
[14] Ostergaar, Anne-Marie: Vágyakozás a szekrény világából. In: *Iskolakultúra*, 2005. 15. évf. 5. szám. p. 86.
[15] Ostergaar, uo. p. 86.

gyermekek, a kamaszok és a felnőttek számára is, mivel meséi teli vannak életbölcsességekkel, az emberekhez közelálló empatikus érzelmekkel és olyan példázatokkal, amelyek segítséget adhatnak bizonyos krízishelyzetek feloldására.

Hans Christian Andersen a leghíresebb meseírók közé tartozik, csodás történetein generációk nőttek fel. Andersen 30 éves korában kezdett bele a mesék írásába, és 27 év alatt 156 mesét vetett papírra, köztük *A kis gyufaárus lány*, *A fenyőfa*, *A rút kiskacsa*, *A teáskanna* és *A császár új ruhája* című meséket is. Andersent kezdetben meglepte a hatalmas siker, azután elfogadta, sőt élvezte is. Megszokta, hogy koronás fők koccintgatnak vele, a dán királlyal kocsikázik, és sorra tüntetik ki távoli országok uralkodói. Ugyanaz az Andersen, aki írásaiban a szegények igazságát és a szerénység szépségét hirdette, a lelke mélyén sznob volt. De vajon ki ne lenne az, aki olyan mélyről kapaszkodott szédítő magasságokba, mint ő? Élete második fele szakadatlan diadalút volt, valóságos tündérmese – olyan, mint a rút kiskacsa története, aki a rengeteg megaláztatás és csúfolás után diadalmas hattyúként emelkedik minden kacsa fölé. Mintha csak a saját önéletrajzát írta volna meg előre Hans Christian Andersen, aki halála után a létező legnagyobb kitüntetést is megkapta, amit író remélhet: az olvasók töretlen hűségét és szeretetét. Meséi azóta is százezres példányszámokban jelennek meg a világ minden nyelvén. Odensében *Hans Christian Andersen Múzeumot* is nyitottak a szülőházában, ahol a világon kiadott könyveinek a tiszteletpéldányait is láthatják rajongói, olvasói és tisztelői.

3. A mesék biblioterápiás, olvasásretorikai elemzése, a szövegek interpretációja

A kiválasztott mesék olvasásretorikai elemzése arra összpontosul, hogy a felolvasott szöveg alapján a biblioterapeuta nem hermeneutikailag motivált, hanem *olvasó-orientált* kérdéseket tesz fel, amelyek az olvasás révén a gyerekekben *érzelmi* és *kognitív* változásokat idéznek elő. A kérdések és válaszok által a dialógusban feloldódik a mesék tartalma és eszmei mondanivalója. A biblioterapeuta a szöveg segítségével spontán módon előhívja azokat az élményeket, amelyek gondolkozásra késztetik a gyerekeket, akik a mesék mágiája által egzisztenciális tartalmakat ismernek fel, elsősorban a *szociális érzékenységet* és az *erkölcsi tartást*. Ez szükséges ahhoz, hogy saját felelősségüknek, ügyüknek érezzék azt, hogy másokat is meg kell érteni, ha problémákba sodródnak, és ezáltal akár öntudatlanul is korrigálhatják magukban

azokat a kevésbé jó tulajdonságokat és szándékokat, amelyek korlátozzák őket a problémamegoldásaikban egy adott területen.

Andersen a romantika korának szülötte, amely korban elfogadott volt, hogy a művészeknek különleges belátásuk van a dolgok rendjébe, vagyis hogy a fantáziájuk által képesek átlátni a világot és magasabb szintre eljutni a megismerés terén, mint arra az átlagember képes lett volna.[16]

3.1. Andersen: *A kis gyufaárus lány* – a mese rövid tartalma és a szimbólumok kiválasztása

A kis gyufaárus lány, illusztráció

Kegyetlen hideg volt, hullt a **hó** és már sötétedett; az esztendő utolsó napját mutatta a naptár. A kemény hidegben egy szegény kislány járta a sötétedő utcákat, hajadonfőtt és mezít**láb.** Így járta hát az utcákat, és kicsi lábát kékrevörösre csípte a kegyetlen hideg. Rongyos kis kötényét összefogta: egy halom kénes gyufa zörgött benne, egy skatulyát meg a kezében szorongatott. Egész álló nap hiába kínálgatta portékáját, egy szál gyufát se vettek tőle. Az ablakokból ragyogó világosság és sült liba pompás szaga áradt ki az utcára, hiszen ünnep volt, szilvesztereste. A szegény kis teremtésnek folyton csak ez járt az eszében. De jó lenne egy szál gyufa, csak egyetlenegy szál! Ha kihúzna egyet a skatulyából, odadörzsölné a falhoz s meggyújtaná, a lángjánál megmelegíthetné a kezét! Végre rászánta magát, s meggyújtott egy szálat. Úgy érezte, mintha szép réztetejű, rézcsövű vaskályha előtt ülne. A kis gyufaárus lány egy szobát látott, ahol égett a kályhában a **tűz.** Hófehér terítővel letakart, nagy asztal állt odabenn, finom porcelánedények csillogtak rajta, s a közepén aszalt szilvával meg **almával** töltött sült liba illatozott. Újabb gyufát gyújtott: fényénél gyönyörű szép karácsonyfát látott. Valaki meghalt! – mondta a kislány; emlékezett rá, hogy a nagyanyja, az egyetlen, aki jó volt hozzá, s aki már rég meghalt, egyszer azt mondta *„Valahányszor lehull egy* ***csillag,*** *egy lélek áll az isten színe elé."* És gyorsan a falhoz dörzsölt egy egész csomag gyufát,

[16] Ostergaar, uo. p. 86.

hogy marasztalja a kedves nagyanyót; a sok gyufa olyan fényességet árasztott, mintha a nap sütött volna. A nagyanyó sohasem volt ilyen szép, ilyen erős. Karjára emelte a kislányt s felemelkedett vele; magasra, igen magasra, ahol nincs hideg, éhség, félelem, ahol csak öröm van és fényesség. A hideg reggelen ott találták a kis gyufaárus lányt a **ház**szögletben: kipirult arca mosolygott, de élet már nem volt benne, megfagyott a csodákkal teli éjszakán. Ott feküdt a halott gyermek az új esztendő reggelén, körülötte egy halom gyufás skatulya és sok-sok elégett gyufaszál. – Melegedni akart szegényke! – mondták az emberek. Nem tudta senki, mennyi gyönyörűséget látott s milyen fényesség vette körül, amikor nagyanyja karján mindörökre elhagyta ezt a sötét világot.

A kis gyufaárus lány, illusztráció

3.1.1. A mese szimbólumainak elemzése

A *szimbólum* vagy jelkép egy jelentéshordozót jelöl (például szavakat, tárgyakat, eljárásokat stb.), az ábrázolt objektum nincs feltétlenül jelen. Az, hogy milyen jelentés társul a jelentéshordozóhoz, függ a felhasználási területtől és a kontextustól. A szimbólum egyúttal az antropológia és a pszichoanalízis kulcsfogalma is. A vallás, a mitológia vagy a művészet szimbólumait általában nem lehet tisztán racionális alapokon lefordítani vagy megmagyarázni, mivel többletjelentést hordoznak. Míg például egy közlekedési jel jelentését a jogszabály egyértelműen meghatározza, addig a vallásos, álombeli vagy mitológiai szimbólum túllép a racionalitás síkján, és a kulturális környezettől függő személyes jelentést tartalmaz a felhasználója számára.[17]

*„Dermesztő hideg volt; hullt a **hó**, és hamar sötétedett az év utolsó napján, szilveszter estéjén. Ebben a hidegben járkált föl-alá az utcán egy szegény kislány, fedetlen fővel, mezít**láb**.”*[18]

A mese bevezető soraiban két fontos szimbólum fordul elő: a *hó* és a *láb* szimbóluma. Mindkettő erősen érinti a főszereplőt, a kis gyufaárus

[17] Szimbólum: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szimb%C3%B3lum [letöltve: 2016. 03. 03.]
[18] Andersen, Hans Christian: A kis gyufaárus lány. In: *Mesék.* Budapest: Park Kiadó, 1992. p. 233. [hó, láb szimbólumok]. Pál József – Újvári Edit: *Szimbólumtár*. In: http://www.balassikiado.hu/ BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm. [letöltve: 2015. 12. 02.]

lányt, aki kilépve a kegyetlen téli hidegbe, hirtelen fázni kezdett. Kegyetlen volt a sors hozzá, hiszen elveszítette a papucsát az utcán, így mezítláb bolyongott a szürkületben.

A hó-szimbólum: Általában *a halál*, a pusztulás fogalmához társul. A távol-keleti hagyomány a magas életkorhoz és a *mulandósághoz* kapcsolja. A katolicizmusban Szűz Mária tisztaságára utal, aki lehűti a szenvedély tüzét. A Mária-ünnepek között az augusztus 5-i Havas Boldogasszony, a római Santa Maria Maggiore 435. évi felszentelésének emléknapja. A magyar irodalomban gyakori motívum. Vörösmarty Előszó című költeményében a szabadságharc bukását követő dermedtségre utal: *„Most tél van és csend és hó és halál."* Nagy László verseiben a halál közelségét; az élet, a tűz, a láng hiányát jelzi (pl. A *havazás* árnyéka, *Hószakadás* a szívre).

Elemzés: Mennyire érvényes a kis gyufaárus lányra ez a megállapítás is, hiszen a mese elején már sejthetjük, hogy *pusztulás* lesz a vége a történetnek, a havazás elvisz egy életet.

A láb- / lábnyom-szimbólum: A láb az emberi test alsó végtagja, a test *kezdete*, a fej a *végpontja*, de a láb önmagában is *kezdet* és *vég*, *indulás* és *érkezés*. A láb/lábnyom már az ősi kultúrákban az *emberi* és *isteni* jelenlétre utalt. Lehet olyan előfutár vagy próféta jelképe, akit követni kell. Az állhatatosság szimbóluma: *„Lábam egyenes úton jár, s téged dicsőítlek, Uram, a közösségben"* (Zsolt 26,12, út / utazás). Minden isteni utasítás, rendelet egy isteni nyom: *„Lépésről lépésre követte a lábam, megtartottam útját, nem tértem el tőle"* (Jób 23,11).

Elemzés: A kis gyufaárus lányra is érvényes ez a megállapítás, hiszen a kislány lelke a mese végén végképp átmegy a *transzcendensbe*, és megtalálja a másvilágon nagyanyját, aki mellett vége megnyugszik, újra *egy család* lesznek, elmúlik az árvasága. Legyőzi a gonosz erőket, a nagyvilág közömbösségét. Ez nem a hétköznapi valóságban, hanem a transzcendenciában történik.

„A kislány úgy érezte, hatalmas, fényes rézgolyókkal és rézcsövekkel díszített vaskályha előtt ül; olyan csodás volt ***a tűz,*** *olyan jól melegítette."*[19]

A tűz-szimbólum: Elsősorban a *szenvedély*, az *életerő*, a *megtisztulás*, ugyanakkor a *bűnhődés* jelképe. A négy őselem egyike. Ellentétével, a vízzel együtt az univerzum poláris princípiumai. A tűz a maszkulin, az *aktív elv*, a víz a feminin, a passzív, együtt pedig minden élet forrásai. Pusztító hatalma mindent az ősegység állapotába juttat vissza; számos nép mitikus világrendjében az alvilágot, a bűnösök örökös szenvedését

[19] Andersen, uo. p. 233. [tűz, alma szimbólumok]. Pál – Újvári, uo.

jelzi. A mozgó láng az élet jelképe, de lehet a lélek vagy az istenség megnyilvánulása is.

Elemzés: A kis gyufaárus lánynak a mese történetében a tűz tényleg *életerőt* adott, hiszen felmelegítette a testét, még a látványa is az ablakon át. Valamiféle *aktivitást* adott neki ahhoz, hogy túlélje a kegyetlen téli éjszakát, de a *pusztító* hatalma mégis csak megjelent, amikor kialudt a fény és eltűnt a látvány.

*„A gyufaárus lány éppen abba a szobába látott be, ahol fényes fehér abrosszal megterített asztal állt, és rajta a sok finom porcelán: milyen illatosan gőzölgött az aszalt szilvával és **almával** töltött sült liba!"*

Az alma- / almafa-szimbólum: Szerelmi és termékenységi szimbólum. Mivel a gyümölcs majdnem tökéletesen gömb alakú, a *teljességet* jelképezi. A tudás szimbólumaként is szerepelhet, mivel a közepén lévő magház ötágú csillagot, pentagrammát képez, amely a *tudás* hagyományos jelképe. Beavatási szertartásokon a *megismerés* gyümölcse. A kínai kultúrában a béke és harmónia szimbóluma, az almavirág pedig a szépségé. A Bibliában is szerepel szerelmi szimbólumként: *„Akár az erdő fái között az almafa, olyan a szerelmem az ifjak között…"* (Én 2,3).

Elemzés: A kis gyufaárus lány is a *tökéletességre* vágyott, hiszen Szilveszter éjszakája volt, és körülötte mindenki gondtalanul készülődött az év utolsó napjának ünnepélyes eltöltésére. De ez nem következett be. Szomorú volt, mert nem tudta, hogy mit vétkezett, mi a *bűne*, hogy neki ez miért nem jár. Hiába tette fel ezt a kérdést, nem volt rá válasz. Nem volt bűnbeesés és nem volt megváltás sem. Kereste a választ a *tudás fáján*, amelyet jelképesen képzelt el a gyertyaláng fellobbanásával, de később sajnos kialudt a láng, és nem juthatott el sorsa felismeréséhez.

*„Valaki most meghal! – gondolta a kicsi, mert öreg nagyanyja az egyetlen, aki jó volt hozzá, de már meghalt, egyszer azt mondta neki: amikor egy **csillag** lehull az égről, egy lélek felszáll a Jóistenhez."*[20]

A csillag- / bolygó-szimbólum: A tiszta éjszakai égbolton fényes pontnak látszó égitest. Az istenség jelenlétét, a fensőbbséget, *az örökkévalóságot, a halhatatlanságot* és a *reményt* fejezi ki. A Sarkcsillag az ég sarokpontját jelöli, így az ég kapuja. A fény forrása, a templomok kupoláit gyakran díszítik csillagmotívumokkal. Ugyancsak égi jellegének köszönhetően a szellemi erők, a sötétség ellentétének jelképe (fény / világosság és sötétség). Az istenek mennyei mivoltának vagy világuralmának jele.

[20] Andersen, uo. p. 234. [csillag, ház szimbólumok]. Pál – Újvári, uo.

Elemzés: A kis gyufaárus lány a nagyanyjára gondolt, akitől a legtöbb szeretetet kapta az életében, és meggyújtotta az összes maradék gyufát. Nagy világosság keletkezett, és ekkor a nagymama karjába vette a kislányt, és magával vitte a magasba a Jóistenhez. Isteni *prófécia*, amely a csillag-szimbólum jelentésével is egybeesik: *az örökkévalósággal* és a *halhatatlansággal.* A lehulló csillag fénycsóvája a földi és az égi síkokat köti össze, előrevetítve a közelgő halál baljóslatát. Az utolsó gyufaszál fényében megpillantja halott nagyanyja sugárzó alakját. Az idős hölgy magával ragadja szeretett unokáját.

*„A fagyos reggelen ott találták a **ház** sarkában a kis gyufaárus lányt, arca piros volt, szája mosolygott, de már halott volt, megfagyott az óév utolsó napján."*

A ház-szimbólum: Egyik alapvető jelentése szerint feminin szimbólum, a Nagy Anya (Magna Mater) védelmező öle. A barlanghoz és a sírhoz hasonlóan az *anyaméhre* emlékeztet, amely az örök menedéket, a körülölelő *védelmet* jelenti, ugyanakkor a *megpihenés*, a megújhodás lehetőségét is magában hordozza. A társadalom alapját, a családot jelzi.Magára az emberi testre is utal, hiszen a világot, a makrokozmoszt kicsiben, mikrokozmoszként testesíti meg.

Elemzés: A kis gyufaárus lány megfagyásával és halálával ér véget Andersen szívszorító meséje, amelyet nem egy karácsonyi vagy szilveszteri mesének ajánlanak a mesék szakértői. Miért? Mert nem a boldog szilveszteri hangulatról szól, hanem az *együttérzés hiányáról*. Ez a hiányérzet nemcsak *egyéni*, hanem *kollektív*, hiszen társadalmi szinten is a közömbösség uralkodik a társadalom peremére szorult személyek iránt. Akinek adatik, annak adatik, akitől elvétetik, attól elvétetik (*Máté-effektus* a Biblia szerint). A ház-szimbólum a mese végén mégiscsak a kislány *végső védelmét* jelenti, visszatérését nagyanyjához a transzcendens világba, ahol újra együvé tartoznak, és végre boldogok lehetnek. Védelemben és megpihenésben részesülhet a kis gyufaárus lány.

3.1.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete

Anne-Marie Ostergaar[21] tanulmányából tudjuk, hogy Andersen a legalacsonyabb társadalmi rétegből való kitörésével mintegy példát statuált a szociális mobilitásra, mely legkorábban a formális demokrácia bevezetésével, az 1849-es alkotmány létrejöttével vált realizálhatóvá sokak szá-

[21] Ostergaar, uo. p. 88.

mára, ezért tartják Andersent *szociális úttörőnek*. Ezt a szociális érzékenységet bizonyítja a kis gyufaárus lány jellemábrázolásában, fejlődéstörténetében, még akkor is, ha a mese végén a főszereplő *elbukik*, megfagy, erkölcsileg mégis *győz*. Egyfajta átváltozással lelki síkon a nagyanyja birodalmába kerül, a bibliai mennyországba, a felhők fölé, ahova mindig is vágyott, ahol újra érezhette a családi kötelékek melegségét, a családi harmóniát, amely hiányzott az életéből. Lehetséges, hogy Andersen is beleszőtte saját fejlődéstörténetét a kis gyufaárus lány archetípusába, hiszen ő is egész életében a szegény származása és a gazdagság, az elismertség felé törekvés között vívódott. *„Saját élete is egy tulajdonképpeni mese a szegény fiúról, aki megkapta ugyan a fele királyságot, de sosem nyerte el a hercegkisasszony kezét”* – írta Anne-Marie Ostergaar a Vágyakozás a szekrény világából című tanulmányában. A kis gyufaárus lány fejlődéstörténetének nagyságát abban látom, hogy a kegyetlen szilveszteri éjszakában megpróbálja a lehetetlent, eladni a gyufaszálakat, még akkor is, ha az árusítás reménytelen, hiszen senki sem vásárol tőle egyetlen szálat sem. A gyermek *lelkivilága romantikus*, hiszen a megfagyás és a magára maradás pillanataiban is egy elképzelt, de számára valós, mennyei világot lát, ahol megélheti beteljesülését: találkozhat nagyanyjával, aki megérti, szereti és elfogadja őt. A mese drámai kiteljesedéssel, egy transzcendens, érzékfeletti világban *pozitív kicsengéssel* zárul. A kis gyufaárus lány megküzdött a kegyetlen világgal, még akkor is, ha erre ráment az élete, hiszen a haldoklás pillanataiban *boldog* volt. Ha biblioterápiás elemzéssel tekintünk a mese végére, akkor megállapíthatjuk, hogy a főhős magára maradt, mert a társadalom, amely körülvette, érzéketlen volt iránta és problémái iránt.

Andersen: A kis gyufaárus lány, Tv-film (eredeti cím: Das Mädchen mit den Schwefelhölzern, Németország, 2013)

A pszichológiailag sokrétű ember nem tudta többé előre meghatározottnak és harmonikusnak felfogni a létét. Ez az életérzés érvényes a 21. században élő emberek léthelyzetére is. A kis gyufaárus lány érzelmes történetét Petrolay Margit véleménye szerint *„korunk már nem tartja a*

meseköltészet vitathatatlan remekének. Fenntartásait kifejezésre is juttatja többek között abban, hogy szövegét módosításokkal adták ki bizonyos, gyerekeknek szánt meséskönyvekben. Példa erre egy New York-i kiadás, mely megváltoztatta az elbeszélés tragikus végét: a kislány – miután megfagyott az utcán – másnap reggel egy meleg lakásban, kedves családi körben ébred fel. Egy francia kiadásban az angyalok énekszóval viszik fel a kislányt az Úr színe elé, ahol viszontláthatja szeretett nagyanyját." [22]

3.1.3. A mese biblioterápiás felhasználása

Andersen meséi közül *A kis gyufaárus lány* is felhasználható biblioterápiás foglalkozásokra, amelyet én elsősorban az általános iskola alsó tagozatos tanulóinak terveznék megtartani. Miért? Maga az író ezt írta a meséiről: *„Elbeszéléseimet azon a nyelven, azokkal a kifejezésekkel vetettem papírra, melyekkel élőszóban mondtam el a gyerekeknek, s ezenközben megfigyelhettem, hogyan fogadták a különböző életkorok. A gyerekek főleg azon mulattak, amit én staffázsnak neveznék, az idősebbeket a mélyebb gondolatok érdekelték."*[23]

A mesét biblioterápiás megközelítéssel úgy olvasnám el a gyerekeknek, hogy külön figyelmet szentelnék a mesében előforduló szimbólumoknak*:* a *hó,* a *láb,* a *tűz,* az *alma,* a *csillag* és a *ház* szimbólumának. A gyerekektől megkérdezném, hogy számukra mit jelentenek ezek a szavak, s elbeszélgetnék velük arról is, hogy a mesében hogyan fordulnak elő, illetve milyen a mélyebb, mesebeli, szimbolikus értelmük. Tulajdonképpen a mese motívumai és szimbólumai olykor évszázadok, sőt évezredek mélységeiből, a mítoszok, legendák, mondák világából merülnek fel, az emberiség gyermekkorának homályos messzeségéből, hogy gyönyörűségül és vidám vagy szomorú okulásul szolgáljanak a meseíró kortársainak és az utána következő koroknak. S mint meseíró, ebben is *univerzális* Andersen, aki a romantika korában élt, amely teret adott a szimbólumok felszínre hozásának a mese műfajában.

Ez a korszak a népek nemzetté válásának forrongó időszaka volt, melyben az írók tanulmányozták a népköltészetet, hogy ihletet, erőt és s*zimbólumokat* is merítsenek az írásaikhoz. Andersen is merített szülőhelye meséiből, a skandináv ország gazdag hagyományaiból, *„ahol Hamlet királyfi s a trónbitorló Claudius élt (legalábbis a nép ajkán), ahol a tenger réges-régi kalandokról, hajótörésekről, vízi tündérekről mesélt, s a*

[22] Petrolay Margit: Mese a suszter fiáról. In*: Iskolakultúra,* 2005. 15. évf. 5. sz. p. 85.
[23] Petrolay, uo. p. 81.

lápok mélyén rút boszorkányok kavargatták mérgeiket az emberek megrontására."[24] A 20. század második felének ízlése már másképpen reagált Andersen meséire. *A kis gyufaárus lány* érzelmes történetét ma már nem tartják az olvasók a mesék vitathatatlan remekének, de még ma is sok a társadalmi mondanivalója. Mindenesetre a gyerekekben a következő értékeket szeretném erősíteni a mese által:

- **az együttérzést** az elesettekkel, akik az utcára kerülnek ilyen vagy olyan okok miatt (pl. szegénység, munkanélküliség, árvaság, menekültstátusz stb.) – elmagyarázom a ***láb / lábnyom*** szimbólumát, amely a ***kezdet*** és a ***vég,*** az ***indulás*** és az ***érkezés*** szimbóluma;
- **a közömbösség** negatív jelentéstartalmának a feltárását, azt, hogy nem lehet szó nélkül elmenni az utcán azok mellett, akik fáznak, éhesek, betegek stb., mert egy társadalomban élünk, ugyanazt a levegőt szívjuk, és emberek vagyunk – elmagyarázom a ***tűz*** szimbólumát, amely a ***szenvedély,*** az ***életerő***, a ***megtisztulás***, ugyanakkor a ***bűnhődés*** jelképe;
- **a családi kötelékek** fontosságát, pl. apa–gyermek viszony, gyermek–nagyszülők viszonya stb., hiszen a családban zajlik az elsődleges szocializációs folyamat, ahol a gyerekeknek elsősorban szeretetet, testi és lelki biztonságot kellene nyújtani, mert ehhez a gyermekeknek is joguk van – elmagyarázom a ***ház*** szimbólumát, amely az egyik alapvető jelentése szerint feminin szimbólum, a ***Nagy Anya*** (Magna Mater) ***védelmező öle***, a barlanghoz és a sírhoz hasonlóan az anyaméhre emlékeztet, amely az örök menedéket, a körülölelő ***védelmet jelenti***, ugyanakkor a ***megpihenés,*** a ***megújhodás*** lehetőségét is magában hordozza;
- beszélnék a **transzcendenciáról**, az isteni szféráról, a halál utáni, érzékfeletti világról, de úgy, hogy ezt a gyerekek is fel tudják fogni, legyen róla elképzelésük, mi lesz a halál után – elmagyarázom a ***csillag / bolygó*** szimbólumát, amely az ***istenség jelenlétét***, a fensőbbséget, az ***örökkévalóságot,*** a ***halhatatlanságot*** és a ***reményt*** fejezi ki;
- milyen életük van a **gazdagoknak,** akik terített asztal mellett karácsonyfa közelében, ajándékokkal és baráti társaságban várják Szilveszter éjszakáját, míg a kis gyufaárus lány a kinti világot, a **szegényeket** képviseli az utcán – erről mondjanak véleményt; milyennek képzelik el az egyik és a másik világot, van-e átjárhatóság a két világ közt? – elmagyarázom az **alma- / almafa**-szimbólumot, amely ***a teljességet*** is jelképezi, a ***tudás*** szimbólumaként is szerepelhet, mivel a közepén lévő magház ötágú csillagot, pentagrammát képez, amely a tudás hagyományos jelképe, beavatási szertartásokon a ***megismerés*** gyümölcse.

[24] Petrolay, uo. p. 83.

3.1.4. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa a főhős szemszögéből – etikai megközelítés

Állítólag a *művészek, az írók fantáziájuk* által képesek átlátni a világot és magasabb szintre eljutni a megismerés terén. Talán ez érvényes a gyermekek fantáziájára is, akik még nem egészen nőttek fel a valós *világ normarendszeréhez*, de a mesék világában képesek új megismeréseket szerezni. *A kis gyufaárus lány* című mesével is lehetséges fejleszteni a *szociális érzékenységet*, hiszen egy elesett, *árva kislány identitásával* azonosulni lehet a mese megélése kapcsán. Miért kell ezt fejleszteni a fejlesztő biblioterápiával? Azért, mert a mai gyermekek közt is nagy a szociális különbség, és ezeket a különbségeket fontos szűkíteni, ha az ebből fakadó gondokat teljes egészében megoldani nem is lehet, de valamelyest fel lehet oldani. A *szociális felemelkedés lehetőségére* a mese is felhívja a figyelmet, amely gazdag forrása lehet egy *új identitásnak* is, hiszen feloldhatja, megoldhatja azokat a *traumákat*, amelyeket a gyerekek elszenvednek, pl.: pénzhiány, alkoholista szülők, árvaság, szociálisan hátrányos helyzet, a tanulási feltételek hiánya, elhanyagoltság, bántalmazás stb. *A kis gyufaárus lány* című mesében is a gyerekek először az emberek *viselkedésének a kifigurázására* figyelnek fel, és nem gondolnak a benne rejlő életfilozófiára.

Mi volna a lényege Andersen életfilozófiájának? A *mindennel harmóniában élés* – ez idealista gondolkodásmódjának fő elve, amely a romantikus létértelmezés alapja. A gyufaárus kislány magára maradt, hiszen árva, meghalt az édesanyja, de édesapja is elhanyagolja, kiküldi gyufát árulni Szilveszter napján. Mai szemmel nézve a pszichikailag sokrétű ember nem tudja többé problémamentesen, vagyis harmonikusan felfogni a létet. Ezt kellene megváltoztatni, és Andersen meséinek a segítségével is fel lehet oldani az emberi kapcsolatrendszer és a létezés ellentmondásait.

3.1.5. Biblioterápiás foglalkozások a mese etikai tartalmának feltárásával

Andersen életfilozófiáját kell kibontani a biblioterápiás foglalkozások során; ezt a következő kérdések feltevésével képzelném el, amelyekben megfogalmazódnak az **etikai elvárások** is:

Kulcskérdés: *Hogyan viszonyuljunk a magukra maradt, elesett és szegény gyerekekhez, akik nehéz anyagi és családi körülmények között élnek?*

1. Hogyan képzelitek el a gyufaárus kislányt Szilveszter napján, a téli utcán? Ha ti lennétek a szülei, kiengednétek-e az utcára gyufát árulni? **(szülői etika**)

2. Miért nem vettek Szilveszter napján egyetlen gyufaszálat sem a kislánytól? Mit gondoltok erről, hiszen ünnepnapon általában az utcai árusoktól szoktak vásárolni. **(az emberek etikája)**

3. Hogyan ünnepelték meg Szilveszter napját a házakban a gazdag emberek? Mi minden volt az asztalukon? **(a gazdagok etikája)**

4. A gazdag polgárok miért nem nyitottak mondjuk ingyenkonyhát az utcán, ahol a szegények meghúzhatják magukat Szilveszterkor? **(a gazdagok etikája)**

5 A gazdagok miért nem jótékonykodtak az év utolsó napjaiban? **(a gazdagok etikája)**

6. Mire vágyott a kis gyufaárus lány, amikor meglátta az ablakon át a gyönyörű karácsonyfát és az alatta levő ajándékokat? Szerintetek őt miért nem ajándékozta meg senki, hiszen ő is egy aranyos kislány volt? **(a gyermek–szülő etikája)**

7. A karácsonyfa fényében, amikor kialudt a kis gyufaárus lány gyufája, megpillantotta a nagyanyját az égbolton. Miért örült meg neki? **(gyermek–nagyszülő etikája)**

8. Miért akarta a gyufaárus kislány, hogy a nagymamája elvigye őt is az égi világba, a mennyország birodalmába? Miért volt annyira nehéz a kis gyufaárus lánynak lent a földön, a valós világban élnie? **(a létezés univerzális etikája – miért érdemes élni?)**

9. Szerintetek az új év első reggelén miért találták holtan a kis gyufaárus lányt az utcán? **(az emberi közösség, a társadalom etikája)**

10. Szerintetek a mese végén a kis gyufaárus lány boldognak tartja magát? Miért mondja ezeket a szavakat Andersen, a meseíró: *„Biztosan melegedni akart, mondták az emberek. Senki sem tudta, mennyi szépet látott, micsoda ragyogás közepette ünnepelte nagyanyjával az újévet.”* **(a meseírói, a művészet és esztétika etikája)**

11. Szerintetek miért akarta Andersen, a meseíró szépnek látni a kis gyufaárus lány mennyei helyzetét a nagyanyjával együtt? Megérdemelte-e a kis gyufaárus lány a mennyei boldogságot? **(az olvasói, a befogadói attitűd etikája)**

3.1.6. Összegzés

Andersen *A kis gyufaárus lány* című meséje új életenergiákat is hordozhat, ha az olvasás és a biblioterápiás foglalkozás alatt a mesélő biblioterapeuta felismeri és elemzi azokat a szimbólumokat, mint pl. hó, láb, tűz, alma, csillag, amelyek a gyerekek világát megérintik. A szimbólumok elemzésével mélyebb jelentések kerülnek a mese felszínére a történet, a narratíva kibontakozásában. Ezáltal a kis gyufaárus lány, a főhős sorsa is egyre ért-

hetőbbé válik a gyerekek számára, akik empátiával, tehát együttérzéssel viszonyulnak a főhős elesettségéhez, és az *empátia* által ezt pozitív értékekké alakítják át.

Ezt az értéket a szocializáció folyamán is el kell sajátítaniuk, de a mese mélystruktúrája és szimbólumai még jobban hozzásegíthetnek ehhez. A biblioterápiás megközelítéssel a következő értékeket: a családi kötelékek fontosságát, a transzcendencia, az isteni világ érzékfeletti vízióját is fontossá lehet tenni a gyerekek számára. De kiemelhetjük azokat a negatív fogalmakat is, amelyek elemzése fontos felismeréshez vezetheti a gyerekeket, pl. a közömbösség megnyilvánulását a társadalom peremére szorult emberek iránt, vagy a szegények és gazdagok világa között kialakult áthidalhatatlan űrt. A mesében előforduló szimbólumok feltárásával és elemzésével erősíthetjük a gyerekekben kialakuló *szociális érzékenységet.* Ebben látom a kis gyufaárus lányról szóló mese erősségét, hiszen a mese főhősében felmerülő *hiányérzeteket* pozitív értékekké lehet átalakítani.

A mese cselekményének főbb állomásai: a mese története nem indult harmóniával, már az első mondatok érzékeltették az egyensúly felbomlását, valamilyen hiányállapotot, amely *krízishez* vezetett. Ezt követték a próbatételek, majd a *megküzdés*, végül a győzelem, a siker, és legvégül a *boldogság*. A gyerekekben ki kell alakítani azt a pozitív attitűdöt, hogy felismerjék a főhősben, a kis gyufaárus lányban azokat a hiányokat, amelyek elesetté teszik őt, de ezeket pozitívummá át lehet alakítani. A gyerekeknek fel kell ismerniük azt is, hogy a kislány mi mindent érdemelt volna meg az élettől, pl., hogy: *szeressék, elfogadják, vásároljanak tőle gyufát, és hogy végső soron ne fagyjon meg a szilveszteri éjszakában.* A főhősnek nem a külvilág meghódítása volt a fő célja, hanem hogy önmagára találjon.

A fejlesztő biblioterápia által, a mese segítségével a gyerekeknek fel kell ismerniük belső értékeiket. Könyvtáros-tanárként elsősorban a mese *nevelői* hatását, *erkölcsi* mondanivalóját és *viselkedésszabályozó* attitűdjét emelném ki. Minden történelmi korszak magával hoz egy sor megoldandó problémát, feladatot, az adott kor technikai, kulturális és civilizációs fejlettségétől függetlenül. Ezt a mesét azért választottam biblioterápiás és szemiotikai elemzésre, mert erősíteni lehet vele a szociális érzékenységet, és felemelni az elesett, kirekesztett szegény gyerekeket, akik az utcára szorulnak, és a társadalom közömbös irántuk. S ezzel a problémával szembesülnie kell és meg kell küzdenie a felnövekvő korosztályoknak is. Egy *Wass Albert*-idézettel zárnám az összefoglalómat*: „Megtanultam, hogy mindenki a hegytetőn akar élni, anélkül, hogy tudná, hogy a boldogság a meredély megmászásában rejlik."*

3.2. Andersen: *A fenyőfa* – a mese rövid tartalma

A fenyőfa fiatal korában hiába él boldog életet az erdő szélén, nyugtalanul, izzóan vágyakozik a nagyvilágba, a felnövésre. Mégis nagyon fájdalmasan éri, amikor kivágják, hogy karácsonyfának vigyék el. Bár mérhetetlen izgalomba hozza a karácsonyi dicsőség, nyugtalansága, izgatottsága miatt élete első és egyben utulsó karácsonyestéjét sem tudja élvezni. Amikor kidobják a padlás egy sötét zugába, az odalátogató egereknek mesél életéről. Most visszafelé vágyakozik, rájön, hogy szép volt a fiatalsága, ha ezt akkor nem is így érezte. Mikor az egerek is elhagyják, utánuk kezd vágyódni, utólag már a velük töltött időt érzi szépnek. Egy idő után kidobják az udvarra, ahol abban reménykedik, hogy újrakezdődik az élete. De már csak az van hátra, hogy felvágják tűzifának. A tűzben ropogva felismeri, hogy elkésett, hogy semminek sem tudott örülni a maga idejében. Végül csak egy marék hamu marad belőle.

3.2.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa

A mese egy *nagyravágyó* – és ezzel összefüggésben – nem egyértelműen szimpatikus fenyőfáról szól. Tulajdonképpen rendezett körülmények között él az erdőben, de a reális helyzetértékelésben akadályozza a szubjektíve elégtelennek ítélt magassága. *Harmóniával* indul a fenyőfa sorsa, de hamarosan *felbomlik* az egyensúly. Egyrészt az erdő tele van nála lényegesen nagyobb fákkal, másrészt a nyulak csak tovább fokozzák az elkeseredését azzal, hogy az empátia legkisebb jele nélkül ugrálnak át fölötte, szinte az orra alá dörgölve, hogy alacsony. Hamar feltűnik neki, hogy sok fát vágnak ki és visznek el az erdőből. Rettenetesen érdekli, hogy mi lesz velük, hova kerülnek, de értelemszerűen ennek maga nem tud a végére járni. Madarakkal konzultál tehát, akik nem csak a helyzet-, de a helyváltoztató mozgás képességének is birtokában vannak.

Egy gólya arról számol be, hogy a nagyobb fákat a tengeren látta árbócként funkcionálni. Ez nagyon megtetszik a címszereplőnek, pedig Andersen leírja, ahogy erőtlenül hullnak a földre a favágók csapásai alatt, majd az ágaiktól is úgy megfosztják őket, hogy rájuk sem lehet ismerni. Lassan a kis fenyőfában kialakult egyfajta *hiányállapot*, hiszen ő is nagy fa szeretne lenni, és idővel ki szeretne kerülni az erdőből, mint a nagy fenyőfák, amelyeket elszállítanak az emberek a nagyvilágba. Na de a tengerre

kerülni csak ábránd, mert ehhez még mindig kicsi, noha évről évre szépen gyarapszik. Közben – a verebek elbeszélése alapján – kiderül, hogy van alternatíva. A kis fenyőfa is megnő, és az emberek beviszik a meleg lakásukba, ott feldíszítik őt karácsony napján, és tulajdonképpen megadják nekik mindazt a tiszteletet és rajongást, amiről csak álmodni lehet.

El is jön a karácsonyeste! Már délután elkezdik díszíteni, még egy aranycsillagot is kap a csúcsára, tehát igazán jól alakul minden. A fenyő arra vágyik, hogy a verebek, az erdő lakói, de még fatársai is láthassák boldog körülményeit. De ezek a részben irreális kívánságai jelentőségükben eltörpülnek ahhoz képest, hogy kiderül, úgy kalkulált, hogy itt gyökeret fog ereszteni és feldíszítve fog állni az aktuális évszaktól függetlenül, örök életére. Érdekes részlet, hogy bár látszólag úgy alakulnak a dolgai, ahogy megálmodta, mégsem tudja átadni magát a boldogságnak, hanem azon aggódik, hogy a továbbiakban is rendben zajlik-e majd minden.

A kis fenyőfában kezd kialakulni egyfajta *krízisérzés*. Jönnek például a gyerekek. Andersen igazán a szíve mélyéről jövően ábrázolja őket, mint mohó, erőszakos, zsákmányszerző célgépeket, akik megrohamozzák a fát, leszaggatják róla az ajándékokat, aztán otthagyják kifosztva. A katarzis eltervezett pillanata tehát gyakorlatilag átmenet nélkül a *megfosztottság* ürességévé hűl. Senki nem törődik vele többé. Azaz mégis! A dajka ránéz! De ő sem lát rajta már semmi ajándékot, almát vagy bármi használhatót, úgyhogy túl is lép rajta. A fát felviszik a padlásra, behajítják egy sötét sarokba, és otthagyják. Itt végre bőven van ideje és nyugalma egy magvasabb életbölcsességet is kiérlelni. Kis segítséggel rájön ugyanis, hogy ő tulajdonképpen korábban volt boldog, csak akkor nem tűnt fel neki. Most viszont sötét van, és nincs társa, akihez szólhatna. Eljön számára a *próbatételek* ideje. Pár nap múlva jönnek az egerek, akik csak arra jók, hogy szintén tudatosítsák benne, hogy milyen boldog élete is volt korábban.

Hiába a *megküzdés*, végül is *nem hozza* meg számára a *sikert*, hiába meséli el a vadonbeli boldog életét az egereknek, ők is ráunnak. Még van egy kis ideje rendesen megérlelni magában, hogy most már mindennek vége, most már késő. Azután emberek jönnek fel a padlásra, lerángatják az udvarra és *behajítják* a kukába. Ez a *megaláztatásának* és *lekezelésének* a csúcsfoka. Itt megláthatja, hogy teljesen elveszítette régi formáját, ágai elszáradtak, levelei megsárgultak. Egyedül a rajta felejtett aranycsillagnak örülhet. Pár másodpercig, mert azt egy ellenszenves kisfiú leszakítja a csúnya, vén karácsonyfáról, miközben az ágak csak úgy recsegnek kis csizmácskája alatt.

3.2.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete

A fenyőfa fejlődéstörténetében az a legtragikusabb pillanat, hogy *nem ismerte fel* időben a boldogsága lehetőségét, ami számára adott volt ott, ahol természetes körülmények között élt, az erdőben. Szembesülnie kellett azzal is, hogy az erdőben a nyulak átugrották és lekezelték, mivel kicsi, alacsony fa volt. Rendezett körülmények között élt, de kezdett benne felbomlani a harmónia, amelyet részben az erdő állatai, részben pedig a saját *nagyravágyása* okozott. Kialakult benne egyfajta *hiányérzet*, hogy a nagyvilágon, *más körülmények között boldogabb* lehetne. Amikor nagyra nőtt, kikerült az erdőből, és a városban egy polgári lakásba került, ahol karácsonyestére feldíszítették, így gyönyörű volt. De a boldogsága csak *látszatboldogság* volt, hiszen örökké feldíszített állapotban akart maradni évszakoktól függetlenül, ami képtelenségnek számított. Sőt azt akarta, hogy a távoli erdő lakói, a volt társai is lássák és megcsodálják őt.

A fenyőfa válságok sorozatába kerül, a környezetétől lekezelést és lenézést kell elszenvednie, hiszen a polgári szobából felviszik a padlásra, ahol csak abból él, hogy az egereknek és a patkányoknak elmeséli azokat a boldog pillanatokat, amelyek az erdőben történtek vele, akik idővel megunják a történeteit, egyedül marad, támasz és hallgatóság nélkül. Rádöbben arra, hogy a lehetőségek, amelyek az erdőben adottak voltak számára, már nem használhatók fel az életében, hiszen a padlásról leviszik a kukába, ahol már nem tudja túlélni a hétköznapokat. Magányosan, megalázottan és *boldogtalanul pusztul el* csak azért, mert elveszett valahogy a nagyravágyása labirintusában. A fenyőfa *nem tudott megküzdeni* élete kihívásaival, de csapdáival sem, mert a boldogság pillanatait *nem megfelelően ismerte* fel. A fenyőfa fejlődéstörténetében visszajut a mese végén az élet kiindulópontjához, visszavágyik eredeti életterébe, az erdőbe, már egy másfajta hozzáállással. Élete lepereg reális megoldás nélkül, igazán nincsen visszatérése. Felismeri a problémáját, nagyravágyásának okát, de élete végén megoldás nélkül kell elpusztulnia. *Elvágyódása nem* volt *reális*, ez okozta a vesztét is.

3.2.3. Biblioterápiás foglalkozások – etikai tartalom

Kulcskérdés: *Mit jelent a nagyravágyás?* **A nagyravágyás motívumai**:

1. Mi volt a kis fenyőfa minden vágya?
2. Milyen szeretett volna lenni és miért?
3. Hova vitték a favágók a télen kivágott fenyőfákat?
4. Mi lett a sorsuk?

Az irreális kívánságok, a látszatboldogság:

1. Hova vitték a karácsonykor kivágott fenyőfákat?
2. Mire áhítozott a kis fenyőfa?
3. Hova került?
4. Mi történt vele, amikor elmúlt a karácsony?

A krízis felismerése, a próbatételek, a megküzdés:

1. Hova vitték a szobából?
2. Milyen körülmények közé került?
3. Miért érezte magát magányosnak?
4. Kik voltak a társai?
5. Miről mesélt a fenyőfa a kis egereknek?
6. Milyennek tartotta az erdőt, ahol valamikor élt?
7. Miért tartották az egerek a fenyőfát boldognak?
8. Miért hagyták el az egerek és a patkányok a fenyőfát?

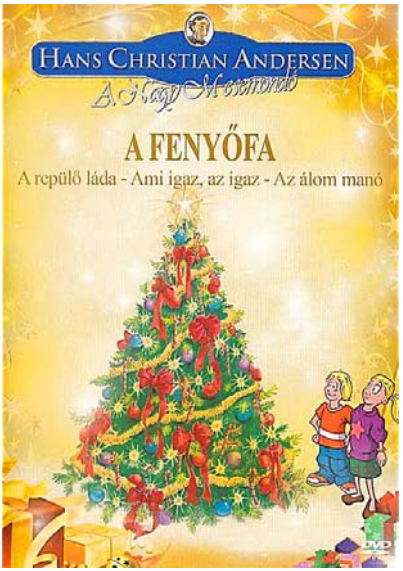

A hanyatlás motívumai:

1. Hova vitték a fenyőfát a padlásról?
2. Hogyan érezhette magát a fenyőfa az udvaron?
3. A gyerekek hogyan bántak a fenyőfával?
4. Hogyan érezte magát a fenyőfa, amikor aprófának vágták fel?
5. Mi maradt a fenyőfából, amikor a tűzbe dobták?
6. Hova tűzte a legkisebb gyerek az aranycsillagot a karácsonyfa tetejéről?

A mese tanulságai:

1. Mi lett a veszte a fenyőfának, hogyan ért véget a története?
2. Mi a mese tanulsága?
3. Miért került megalázó helyzetekbe a kis fenyőfa az élete során?

Mit kellett volna tenni, hogy ezek a sorfordulatok, csalódások ne történjenek meg?

3.2.4. Összegzés

A fenyőfáról szóló meséből kiderül, miért nem jó gyorsan felnőni. Szép történet a világ történéseiről. Mindig annak örüljünk, amink van, ne vágyjunk másra, mert még később visszasírjuk. A fenyőfa történetét több szemszögből ismerjük meg: ifjúkorától az elmúlásáig. Míg kicsi volt, nagy szeretett volna lenni. Mikor nagy volt, visszaemlékezett arra, hogy milyen jó volt kicsinek lennie. Majd a hétköznapokból az ünnepre vágyott, amely egyszer csak elérkezett, de utána már rosszabb volt visszakerülni a hétköznapi életbe.

Ne hagyjuk, hogy a nagyravágyásunk vezessen minket! Addig éljünk és töltsünk meg minden napot boldogsággal és szeretettel, ameddig csak lehet! Ismert igazság, de sosem tudhatod, melyik nap lesz az utolsó. Ez a mese arra emlékeztet, hogy próbáljuk észrevenni, mennyi gyönyörűség lakozik körülöttünk. Álljunk meg egy pillanatra legalább, hogy élvezhessük az életünket. A pillanat elszáll, rohanhatunk, siettethetjük az időt, várhatunk valami jobbat, de mikor utólag ráébredünk, hogy akkor és ott milyen jó lett volna, sajnos addigra azok már távoli pillanatok, emlékfoszlányok lesznek. Embereket idézünk emlékezetünkbe, akik talán már nem lehetnek velünk, hogy újabb élményeket szerezhessünk velük közösen, az elherdáltak helyett.[25]

A kis fenyőfa nagyravágyása miatt került csapdába, hiszen arra törekedett, hogy kikerüljön az erdőből és világi életet éljen, amit az emberek megcsodálnak. Egyfajta *„édeni állapotra”* vágyott, azt hitte, hogy létezik valamiféle *„boldogság szigete”*, ahol kiteljesedik a „személyisége”, és megvalósíthatja önmagát. Csak abban tévedett, hogy mindez a természetes környezetében is megvalósítható lett volna, ahova született, és ahol az erdőben a hasonló fenyőfák jól ismerték adottságait és képességeit. A fenyőfa csak akkor döbbent rá a boldogsága harmóniájára és teljességérzetére, amikor az elmúlt. A megszerzett kincset, azt, hogy mások is megcsodálják, nem jó helyen kereste, hiába akart érte megküzdeni a városi környezetben, hiszen a nem természetes környezete miatt el kellett buknia. Rá kellett döbbennie, hogy a boldogság nem cél, hanem út! A felismerés után már nem volt lehetősége, hogy újra útra keljen és visszatérjen a boldogsága forrásához az erdőbe, hiszen elszáradtak az ágai, és erőtlenül el kellett elpusztulnia egy idegen udvaron, társak nélkül.

---

[25] Büntető mesék – A fenyőfa. In: *Bookline*, Könyvesblog honlapja.http://konyves.blog.hu/2007/12/22/bunteto_mesek_a_fenyofa, [letöltve: 2016. 03. 10.]

3.3. Andersen: *A rút kiskacsa* – a mese rövid tartalma

Nincs olyan kisgyermek vagy felnőtt, aki *A rút kiskacsa* meséjét ne ismerné.

Történt egyszer, hogy a hattyúk királynéjának elveszett a tojása, s hogy, hogy nem, egy baromfiudvarban, Háp asszony farmján találta magát. Kacsamama ugyanolyan szeretettel ápolta, melengette ezt a tojást is, mint a többi kicsinyét. A legszebb tojásból kelt ki az utolsó kis újszülött, aki bizony nem úgy nézett ki, mint a kishúgai. Állandóan azt csivitelte magában, hogy „kacsa vagyok, kacsa vagyok". Az udvar és az ól aprajanagyja elnevezte rút kiskacsának. Háp asszony úgy döntött, hogy a lánykacsák maradhatnak az udvarban, de a rút kiskacsának mennie kell. Magányosan vándorolt a világban, s mindenki kinevette. A rút kiskacsa arról ábrándozott, hogy egyszer majd úgy fog repülni, mint a fehér hattyúk, s ő lesz majd a madarak hercege. A csoda mégis megtörtént, tavaszra hattyúvá változott. Az öreg hattyúk fejet hajtottak a hajdani rút kiskacsa előtt. A fiatal hattyú azt se tudta, hová legyen a nagy megtiszteltetéstől. Fejét a szárnya alá dugta, úgy megszégyenítette a dicséret. Boldog volt, nagyon boldog, de mégsem fuvalkodott fel, mert a jó szív sohasem kevély. Arra gondolt, mennyit üldözték és csúfolták, most pedig mindenki a szépséges madarak legszebbikének mondja. Az orgonabokor ágai lehajoltak hozzá, megsimogatták. Melegen, nyájasan sütött a tavaszi nap, s a fiatal hattyú szíve csordultig telt örömmel. Megrázta finom tollait, karcsú nyakát magasra emelte, s forró hálával mondta: „Álmodni sem mertem volna ennyi boldogságról, amikor még rút kiskacsa voltam!"

3.3.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a főhős megküzdési mechanizmusa

A mesében a kiskacsát a *„másága"*, csúnyasága miatt nem szeretik, kiközösítik, el kell bujdokolnia, és meg kell járnia a maga útját, hogy önmaga lehessen és önmagáért szeressék. A mese *harmóniával* indul, hiszen a kacsamama a vadonban költi a tojásait, és várja azt, hogy a kiskacsák feltörjék a tojásokat, és belépjenek a baromfiudvar légkörébe. Az *egyensúly* az újdonsült kiskacsák közt akkor *bomlik fel*, amikor a nagy tojásból kiugrik egy szürke és csúf, nagyobb méretű újszülött kacsa, akit már születése pillanatában lenéztek és kigúnyoltak a testvérei, de a baromfiudvar más állatai is. Majd beáll a *hiányállapot*, vagyis a *krízis* a rút

kiskacsánál is, hiszen senkitől sem kap pozitív visszajelzést a kinézetével kapcsolatosan.

A belső lelki egyensúlya is felbomlik, és elveszíti az önbizalmát is. A próbatételekkel megpróbál megküzdeni, de mindannyiszor kudarcot vall, *menekül* a megaláztatás és a lenézések színteréről. Elhagyja a baromfiudvart, a lápot, majd a parasztember otthonát is, ahova befogadták, visszatér a közeli tóba, és azon gondolkozik, hogy *feladja* az életét. Sikertelen küzdelme hirtelen, egy véletlen mozdulat által megváltozik. A víz tükrében megpillantja saját maga tükörképét, elcsodálkozik azon, hogy gyönyörű hattyúvá változott. Hirtelen megváltozik társadalmi szerepe és megítélése is, mindenki elfogadja és befogadja, csodálja, amire már régóta vágyakozik. *Megküzd* a külvilág és belső lelkivilágának sárkányaival és démonaival. A megpróbáltatások alatt fejlődik, kiteljesedik személyisége, legyőzi szenvedéseit, bűntudatát, és megéli a *boldogságot* is. Gondolkodása, érzékelése, érzései és intuíciója megváltozik. Boldog lesz, lelkét és a világgal való viszonyát a megelégedettség érzése tölti el. Önzetlen szeretet és elfogadás árad belőle.

3.3.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete

Andersen a megfigyeléseit mesteri módon tudta átültetni fiktív személyek vagy akár megszemélyesített állatok és tárgyak életébe. Mint egy lírikus, szüntelenül önmagát, saját élményeit tárja elénk. Regényeiben éppúgy, mint meséiben, történeteiben… „»Életműve tulajdonképpen alig más, mint egy darabokra tördelt, rendezetlenül reánk maradt, lírikus önéletrajz…« Ezt az életrajzot a rút kis kacsáról szóló meséjében önti klasszikus mese formájába. (…) Gyermekkorának nyomorúságáért, ifjúkorának megaláztatásaiért, be nem teljesült szerelmeiért a mesék világában vesz magának elégtételt…” Ezt érezzük a főhős szerepében is. A baromfiudvar alantas világában nem tud élni a rút kiskacsa, hiszen csak *lenézésben* volt része külleme miatt, „míg egy szép napon ő maga teszi nevetség tárgyává a hápogó, gágogó, kotkodácsoló népséget.[26]

Amikor hattyúvá változik át, amely belső világának és a vágyainak a beteljesülése is, tulajdonképpen *legyőzi* a megvetőit, és újra *harmóniába* kerül önmagával. Fejlődéstörténete azon alapszik, hogy a külalakból, a *külső látszatból* született megállapításokat, véleményeket, megalázásokat le tudja győzni, majd a személyiség belső pozitív világának kiteljesedésével és *a jóban való* hittel tovább tud lépni, meg tudja valósítani álmait.

[26] Viktor János idézettel, Petrolay, uo. p. 85.

Akkor is, amikor végső elkeseredettségében, krízishelyzetében fel akarta adni az életét. Midőn a tó tükörképében megtekinti hattyúvá változott személyiségét, az utolsó pillanatban elveti az öngyilkosság gondolatát. Ebből kifolyólag ez a mese nemcsak a főhős sikertörténetét vetíti elénk, hanem azt is, hogy van *remény* a negatív gondolatok megváltoztatására. Innen kiindulva biblioterápiás szemszögből is elemezhetjük a mesét. Felfogható akár úgy is, hogy a főhős mély depressziójából került a valóság pozitív színterére azzal, hogy változtatott negatív álláspontján, szokásain, beidegződésein. Átlépte a korlátait, új életet kezdett egy hattyú képében. A főszereplő azért *győzött* a mesében, mert át tudott változni, és képes volt újrakezdeni az életét.

A rút kiskacsa kibontotta hattyúszárnyait, felemelkedett a baromfiudvar fölé, és elfoglalta a létezés magasabb szintjén őt megillető helyet. A rút kiskacsa hattyúvá változásában Andersen a maga költészetének egyszerű igazságát juttatja az azt megillető helyre. Talán ez a titka Andersen meséinek is, hogy a lentről jövő, csúnya és kigúnyolt főhősök is helyzetbe kerülhetnek és eljuthatnak addig, hogy őket is megcsodálják, majd elfogadják.

Andersen korában elfogadott volt, hogy a felső polgárság támogatta a tehetséges, de szegény fiatalokat. Volt, aki felfigyelt az ifjú Andersen tehetségére, többek között *Jonas Collin*, a király tanácsosa, aki anyagi támogatási forrásokat biztosított számára. Ő küldte a különleges fiatalembert gimnáziumba, ahol 1827-ben érettségizett. Ez a korszak volt életének legszörnyűbb időszaka – mindenesetre így írja naplóiban. Ő volt a Rút Kiskacsa a többi gyerek között. Idősebb is volt náluk, különbözött tőlük, egyrészt nyelvjárása miatt, másrészt azért, mert ő mások támogatottja volt.[27]

3.3.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz

Kulcskérdés: *Mit jelent a másság (értsd: különbözőség)?* **A harmónia:**

1. Mit csinált a kacsamama a vadonban a fészkén?
2. Milyen tojás volt az, amelyből nem kelt ki a kiskacsa?

Szembesülés a mássággal:

1. Milyen volt a kiskacsa, amelyik kiugrott a nagy tojásból?
2. Mit csináltak másnap a kiskacsák a kacsamamával?
3. Mi derült ki a szürke, csúf kiskacsáról?

[27] Ostergaar, uo. p. 87.

A másság lekezelése és el nem fogadása:

1. Mi történt a rút kiskacsával az udvaron?
2. Mit ajánlott a kacsamamának az öreg kacsa piros ronggyal a lába körül?
3. Kik bántották még a rút kiskacsát?
4. Hova menekült a baromfiudvarból?
5. Hogyan fogadták a vadkacsák?
6. Kivel találkozott a lápban a rút kiskacsa, és ő hogy fogadta?
7. Hová menekült a lápból?
8. Elfogadták-e a ház lakói?
9. Amikor elmenekült a közeli tóba, amely télen befagyott, akkor ki mentette meg a rút kiskacsát?

Megküzdés a sorssal és átváltozás:

1. Mi történt tavasszal a rút kiskacsával, amikor úszkált a tóban?

A boldogság megélése:

1. Hogyan viselkedtek a régi hattyúk az új hattyú előtt?
2. Hogyan viselkedtek a gyerekek?
3. Mit érzett a fiatal, új hattyú?

Feladatok:

A gyerekeknek különböző feladatokat lehet adni biblioterápiás foglalkozásokon a következő tematikában: a másság, különbözőség elfogadása; intolerancia, kirekesztés, a befogadás pillanatainak eljátszása; a sztereotípiák megváltoztatása a gondolkodás fejlesztésének indikátorával a fiktív világban szerzett tapasztalatok által; segítsük az elfogadás attitűdjét, könnyítsük meg a beilleszkedést, fejlesszük a csoportkohéziót stb.

Így a gyerekek a közös alkotás élményén át játékos színházi formákon keresztül még jobban megérthetik a klasszikus mese, *A rút kiskacsa* történetét. Nagycsoportos foglalkozásokat is tarthatunk, analógiákat a mesére pl. a következő témában: *„Egy napon majd tökéletes szárnyaink lesznek?”*, vagy *„Képzeld, mekkora csalódás ért”*, vagy *„Még a tojásban voltam, és hallottam kívülről a vidám hápogást, úgyhogy összeszedtem minden erőm és bátorságom, és kitörtem a tojásból. Boldogan kiáltottam, hogy »Mama!«, mire döbbent csend lett. Mindenki a mamához húzódott, és nagyon furán néztek rám”*.

Összegzés

A mese alapgondolatából kiindulva azt is elmondhatjuk, hogy mindenki egy kicsit más, mint a többiek, és valóban különbözünk egymástól. Különlegesek, egyediek és megismételhetetlenek vagyunk! *A rút kiskacsa* egy olyan madár története, akit már „tojás korában" is „másnak" láttak, aki a mostohamama jóindulatából születhetett csak meg, de életösztönének és kitartásának köszönhetően egy hosszú, kegyetlen és rideg tapasztalássorozat után mégis megtalálja azt a helyet, ahol önmaga mer lenni.

Már „felnőtt" madár, önfeledten úszkál a tóban, azzá vált, amivé mindig is szeretett volna. Bejárta az útját, és *kiteljesedett*. Voltaképpen már mindegy is, hogy a külvilág minek látja, minek gondolja. Majd amikor a mese elérkezik ahhoz a bizonyos ponthoz, amit az olvasó titkon remélt, felnevet, és ragyogó arccal állapítja meg: *„a kiskacsa boldog"* és *„hattyú lett belőle"*. A gyerekekben a mese története által tudatosítani lehet azt a belső tudást, azt a „csodaszép hattyú"-érzést, amihez nem szükséges külső megerősítés. Biblioterápiás foglalkozással el lehet azt is érni, hogy a gyerekek azonosulnak a kiskacsával, aki arra vágyik, hogy gyönyörű, szép madár legyen belőle, és szabadon szárnyalhasson az égen. Mivel ez egy valódi transzformációs mese, a mesehős, a rút kiskacsa átalakul, jobban mondva kiteljesedik abban, ami. Ezért megerősítheti a gyerekekben rejlő valódi egyedi értékeket és tulajdonságokat, hozzásegíthet az *önmegvalósításukhoz*, vagyis megtalálják azt, akik valójában ők, és hogy merjenek is azok lenni életük minden pillanatában.

A mese is azzal zárul, hogy a rút kiskacsa már „felnőtt" madárként, önfeledten úszkál a tóban, azzá vált, amivé mindig is szeretett volna. Miként a gyémántot is briliánssá kell csiszolni, hogy megcsillanjon a fényben, úgy nekünk is megvannak a saját csiszolóköveink. Ez nem baj, sőt jó is. A gyerekek a mese befogadásával önbizalmat és pozitív énképük megerősítését kaphatják meg.

3.4. Andersen: *A teáskanna* – a mese rövid tartalma

A mese főszereplője egy porcelán *teáskanna*, amely kettős létformával bír: emberként viselkedik annak ellenére, hogy élettelen anyagból, porcelánból készítették. Ezért nagyon büszke a hosszú csőrére és széles fülére. A födelét soha nem emelgette, mert az csorba volt. A teás asztal királynőjének tartotta magát. Őt mindig a legszebb kéz emelgette, de egy nap véget ért a gyönyörű élete. A szép kéz leejtette, letört a füle és a cső-

re. Mindenki rajta nevetett, ami nagyon fájt neki. Másnap egy szegény öregasszonyhoz került. Először elszomorodott, majd később rájött, hogy ennél szebb élete nem lehetne. Egy gyönyörű virág nőtt ki belőle. Mindenki megcsodálta, de nem őt, csak a virágot. Ennek az életnek is vége lett. A virág egy szebb cserepet kapott. A kettétört teáskanna az emlékeivel együtt a szemétdombra került.

3.4.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa

Mivel porcelánból égették, hosszú csőre és füle volt, ezért a teáskanna magabiztos volt annak ellenére, hogy a födele törött volt, de nem beszélt róla, mert az „ember" a hibáiról nem beszél. Rátarti volt és büszke, többnek érezte magát a cukortartónál és a tejszínes kancsónál. *Harmóniája* abban rejlett, hogy azt gondolta, teáskannaként áldás lehet a szomjazó emberiségnek azzal, hogy belőle finom teát isznak az emberek, és díszeleg az asztalon. Az *egyensúly* akkor kezdett benne *megbomlani*, amikor a terített asztal mellett a legszebb kéz ügyetlen volt és elejtette a rátarti kannát. A *megalázás*, a *lekezelés* akkor éri a teáskannát, amikor mindenki rajta nevet, és nem az ügyetlen kézen, amely leejtette.

Rokkantnak minősítették és félreállították egy sarokba, majd odaajándékozták egy szegény asszonynak. A *krízis* akkor állt be, amikor azt érezte, hogy *koldusbotra* jutott, és nincsen értelme az életének. Aztán lassan a megváltozott körülmények között ő is megváltoztatta viszonyát a világhoz és önmagához. Rádöbbent arra, hogy így is hasznos lehet, és elkezdett megküzdeni az életéért. Elfogadta, hogy rokkant, de így is van értelme az életének. Azt is elfogadta, hogy az ember a világon máshová ér el, mint ahová elindult. Igazán most kezdődött el az élete, hiszen földet tettek belé, és abba virághagymát dugtak, amelyet a föld befogadott. A hagyma a szívévé vált, eleven szívévé, és élet támadt benne. A teáskannát akkor érte el a siker, amikor a benne elültetett virághagyma csírába szökkent, majd virágot bontott, és ennek a folyamatnak ő volt a bölcsője. Erről így vallott: *„Boldog voltam, mert boldog, aki másnak tudja áldozni az életét."* Pedig nem a teáskannát, hanem a virágot dicsérték, de ő ennek is tudott örülni. A mese tanulsága: *Megteremthető úgy is a boldogság, ha megváltoznak a körülmények, és az embert testi hiányosság, értékveszteség éri, de ezt is el tudja fogadni, és ebből kiindulva meg tudja teremteni belső világának és a külvilágnak a harmóniáját.*

3.4.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete

A teáskanna mint a mese főszereplője a fejlődéstörténetének azon állomásait járja be, amelyek valójában az *önbizalom* csúcsáról elviszik az *összeomlás* és a *kétségbeesés* földhözragadtságáig. Neki, aki porcelánból készült, és büszkeség töltötte el, azt kellett megtanulnia, hogy összetörten és rokkant állapotban is van lehetőség újra lábra állni és teljes életet élni. Andersen a teáskannát emberi tulajdonságokkal ruházta fel, szívvel, érzésekkel. Hogyan tudott lábra állni, és hogyan tudta feldolgoznia a traumáit? Úgy, hogy *önfeláldozóvá* vált, örülni tudott a benne nyíló virágnak, amelyet megcsodáltak ugyanúgy, mint valamikor őt. Megtanulta, hogy a boldogság egyik pillére az empátia, a másik emberrel, illetve növénnyel való együttélés öröme, amely akkor teljesedik ki igazán, ha a másikat is segítjük a boldogsága felé vezető siker útján.

Biblioterápiás elemzéssel rámutathatunk arra is, hogy a teáskanna nagysága abban is rejlik, hogy elfogadta a rokkantságát, tökéletlenségét, amit egy ügyetlen kéz okozott neki, de ezen a fatális sorsszerűségen tovább is lépett, hiszen el kellett hagynia a beképzeltségét, segítőkésszé vált, ami boldoggá tette életét. A negatív tulajdonságait pozitív tulajdonságokká alakította át. A világnak szüksége van ilyen példákra is, hiszen a jól kereső harmincasok, negyvenesek, ötvenesek sem lehetnek igazán büszkék magukra, hogy komoly iskolákat végeztek, zsíros állásban dolgoznak, drága autóval járnak, mikor úgy gondolják, ez feljogosítja őket arra, hogy megszólják, becsméreljék azokat, akik becsületes munkával kevesebbre vitték az életben: a szakmunkásokat, a közmunkásokat, a minimálbéreseket. A teáskanna története ezeket a túl magabiztos embereket is megszólíthatja.

3.4.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz

Kulcskérdés: *Hogyan viseljük el a veszteségeinket, és ezeket hogyan alakítsuk át erényekké?* **A harmónia állapota:**

1. Milyen volt a teáskanna?
2. Mire volt büszke?
3. Miért nem beszélt soha a födeléről?
4. Miért beszéltek többet a hibáiról a csészék, a tejszínes kancsók, a cukortartók?
5. Mik voltak a teáskanna erényei?
6. Miért érezte a létezését áldásnak?

A harmónia megbomlása, a megalázás, a lekezelés állapota:

1. Mikor kezdődött a teáskanna hanyatlása?
2. Azután mi történt vele?

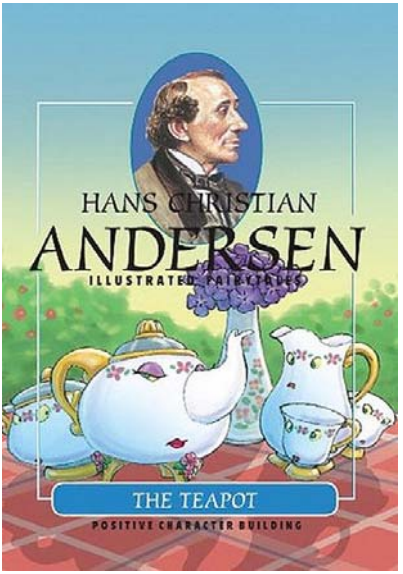

A krízis állapota:

1. Ezt követően hogyan alakult a teáskanna sorsa?
2. Hogyan érezte magát az új helyzetben?
3. Mit tettek vele ezután?

A megoldás, a sors elfogadása:

1. A teáskanna hogyan oldotta meg a megalázó helyzetet?
2. Mi történt akkor, amikor szívévé vált a beültetett hagyma?
3. Köszönetet mondott-e ezért neki a virág?
4. Egy napon azt mondta valaki, hogy a virág jobb cserepet érdemelne, kettétörték a teáskannát, ami nagyon fájt neki, ennek ellenére mi vigasztalta meg?
5. Most a teáskanna a szemétdombon hever, hiszen törött cserép. És mégis, mit nem vehetnek el tőle?

3.4.4. Összegzés

Milyen kép rajzolódott ki az emberekben a teás asztal királynőjéről? Egy beképzelt, magát túl nagyra tartó, álszerény teáskanna ő, aki ügyesen igyekszik elhallgatni hibáit, uralkodónak képzeli magát és lenéz másokat. Ellenszenves karakter, akit az élettől kapott pofonok tanítanak meg az alázatra, a tiszteletre, mások megbecsülésére. Minél többet veszít rangjából, „fényéből", annál szerethetőbbé, értékesebbé válik. Sok „rátarti teáskannával" találkozhatunk napjainkban is. Tízen- és huszonéves fiatalokkal, akik szüleik révén megkapnak mindent az élettől, királyként, királynőként, fényűzően élik a mindennapjaikat, és lenézik azokat, akik egy asztalnál, egy tanteremben ülnek velük, de nincs márkás ruhájuk, okostelefonjuk, táblagépük stb.

Andersen meséje arra figyelmeztet, hogy mindenkinek az életében bekövetkezhet olyan baleset, törés, fordulópont, amelynek következtében egyik

napról a másikra elveszítheti anyagi biztonságát, egészségét, társadalmi megbecsülését, s könnyen lehet, hogy a szemétdombon, a híd alatt, a periférián végzi. Ahhoz, hogy képesek legyünk észrevenni a valódi értékeket önmagunkban és másokban, nem kell(ene) megvárni ezt a pillanatot.[28] Fontos, hogy az ember minden körülmények között megtalálja a hivatását. S akkor bele tud törődni a sorsába, sőt, még büszke is lehet rá. A teáskanna megküzdött a sorsával, hiszen elfogadta a hiányosságait és önfeláldozóvá vált. Megtanulta az alázatot, az együttérzést, elvetette a rátartiságot és a beképzeltséget. Győzött.

3.5. Andersen: *A császár új ruhája* – a mese rövid tartalma

A császár új ruhája című mesét szintén minden kisgyermek és felnőtt ismeri. Az országot egy rendkívül hiú császár uralja, aki népével nem sokat törődik. Egyetlen parancsát veszi csak igazán szigorúan, mégpedig azt, hogy őt dicsőítsék. A hiú császár adókkal sújtja népét, hogy ruháit a legfinomabb kelmékből készíttethesse el. A császár *hiúságát* használja ki két messziről jött csaló, akik takácsnak adják ki magukat, s azt állítják, hogy olyan ruhát tudnak készíteni, amit csak azok látnak, akik valóban szeretik a császárt. Ez annyira különleges ruhaanyag, amit csak a legbölcsebb, legjobb és legtisztább ember láthat. Az, aki buta, az nem fog látni semmit az öltözékből. A császárnak tetszik, hogy ilyen nem mindennapi ruhát ölthet magára, így felkéri a takácsokat, hogy készítsék el neki ezt a különlegességet.

A furfang pedig csak most kezdődik. A mesterek éjjel-nappal „dolgoznak", a szövőszékek folyamatosan nyikorognak. A császár több hivatalnokát is elküldi, hogy megnézzék, hogyan haladnak a ruhával. Mivel ők semmit sem látnak, megijednek, hogy butának tartják őket, ezért hazudnak az uralkodójuknak. Azt mondja mindenki, hogy a ruha csodálatos, a legcsodálatosabb, amit valaha láttak. Az udvar folyamatosan fizeti a hatalmas számlákat, amelyeket a csalók nyújtanak be a csodálatos darab készítéséért, mígnem lassan elkészül a ruha.

A császár izgatottan várja, hogy felöltse a varázslatos öltözéket, így összecsődíti a népét, hogy mindenki megcsodálhassa. A nagy napon bemegy a takácsokhoz, de ő sem lát semmit a ruhából. Attól félve, hogy a nép érdemtelennek tartja a trónra, butának és ostobának gondolja, ő is ódákat zeng az öltözetről. A csaló takácsok „felöltöztetik", a császárt, aki kimegy az emberek közé, hogy lássák az új ruháját. Igen ám, de a császár meztelen. Bár mindenki éljenzi a parádén, egy kisfiú őszinte kiáltása mégis megzavarja a töme-

[28] Galyas Stella: *Mit üzen „A teáskanna"?* In: http://www.szon.hu/mit-uzen-a-teaskanna/2293520. [letöltve: 2016. 03. 02.]

get. Meglepetten ennyit mond: *„De hiszen a császár meztelen!”* Ő az egyetlen, aki nyíltan ki meri mondani az igazat, s mivel egy gyermeknél nincs jobb és tisztább, amit ő lát, az valódi. Ezek után mindenki kineveti a császárt, aki elszégyelli magát, amiért a hiúsága miatt ilyen rútul becsapták.

3.5.1. A mese cselekményének főbb állomásai és a megküzdés mechanizmusa

A hiú császár minden kedvét az öltözködésben, az új ruhákban leli, számára nincs ennél fontosabb a világon. Hans Christian Andersen *„A császár új ruhája”* című meséjében olyan szolgákról ír, akik *féltek őszinték lenni* a császárhoz. Nem merték szemtől szembe megmondani neki, hogy a csalók csúnyán becsapták, hiszen semmiféle új ruhát nem készítettek neki, csak a pénzétől szabadították meg. Inkább hallgattak, és hagyták, hogy a császár csupaszon vonuljon végig a városon. Mígnem egy kisfiú kimondta azt, amit már addig is látott mindenki, csak félve a többiektől, hallgattak róla: *„A császár meztelen!”* Így tehát egy gyanútlanul megszólaló *kisgyermek* gondoskodott arról, hogy az igazság napvilágra kerülve, futótűzként terjedjen tovább. A tömeg ekkor konfrontálódik az igazsággal, amit eddig is tudott, de nem mert vállalni – most akár egy új mese is kezdődhetne boldog befejezéssel.

A tévedés felismerése viszont gyakran nem vezet annak beismeréséhez. A császár a történet végén sem tudja beismerni a tévedését, és így el kell viselnie a hiúsága okozta megaláztatást is, hogy mezítelenül vonul végig az utcán. A megaláztatása pedig egész népe előtt történik. Tekintélye csorbult, hiába lépegetett peckesen fényes kísérete élén. A hiú császár nem tudott megküzdeni a tévedéseivel, a nép szemében megbukott, sőt szarkasztikusan nevetségessé vált. Ennek a mesének ez a legnagyobb tanulsága: a hatalom megtartása fontosabb, mint az esetleges megszégyenülés, a megaláztatás. S ebben a császár hatalmát élvező szolgák is megbuktak, mert fontosabb volt számukra a biztonság a császár mellett, mint a tiszta, igaz szó. A császár szolgái is opportunistává, megalkuvóvá váltak, mert a haszonelvűségük miatt nem merték kimondani az igazságot.

3.5.2. A mese főszereplőjének fejlődéstörténete

A császár története nemcsak a gyerekeknek szóló példázat, amely rossz emberi tulajdonságokról szól, hanem egy bölcs, szociálpszichológiai szempontból is megalapozott vélemény *a tömegről* és *a hatalomról*. Tulajdonképpen

– ahogy ez már a mesékben lenni szokott – az életről. A császár, mint mesebeli alak, a hatalom képviselője, akinek sok minden jár, de csak úgy, ha felvállalja a cselekedeteiért a felelősséget, hiszen a népét képviseli, aki megválasztotta őt uralkodójának. Ebben a felelősségvállalásában *akadályozza meg* a végtelen *hiúsága*, és teszi megalázottá, majd gyáva uralkodóvá, aki saját nevetségessé tételét is látszatként fogja fel. Az igazsággal, főleg azzal, hogy mezítelen, és nincsen rajta ruha, nem akar szembesülni. Belesüpped az önteltségébe, és teljesen elvész hiúsága megtartásában. Ez teszi őt vesztessé a saját trónján. A mese végén a főhős megbukik, mert elmenekül a valós problémák elől. Fejlődéstörténete akadályait nem tudja legyőzni, inkább elviseli a megalázást és a csúffá tevést.

3.5.3. Kérdések biblioterápiás foglalkozáshoz

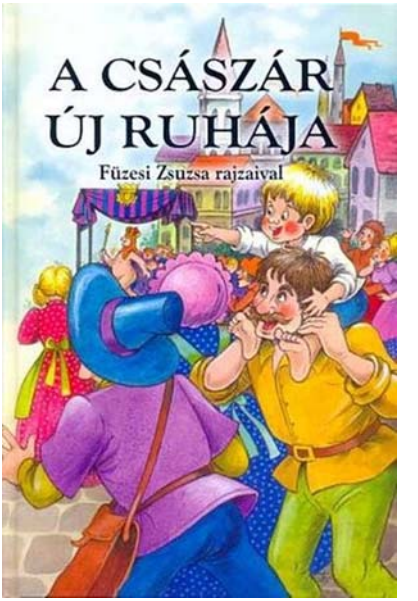

***Kulcskérdések**: Hogyan győzzük le a hiúságunkat? Élhetünk-e a látszatnak?* **A harmónia állapota:**

1. becsült a legtöbbre az öreg császár?
2. Mit hanyagolt el az uralkodása idején?

A harmónia megbomlása:

1. Kik állítottak be egy nap a császárhoz?
2. A csaló takácsok milyen kelmét szőttek neki?
3. Mit látott a miniszteri tanácsos, amikor belépett a takácsok műhelyébe?
4. Miért hazudott a miniszteri tanácsos a császárnak, hogy gyönyörű mintájú kelmét látott a szövőszéken?
5. A főhopmester miért hazudott a császárnak, hogy pompás mintájú kelmét látott az általakácsok keze alatt?
6. Miért hitte el a császár és kísérete a takácsoknak, hogy gyönyörű ruhát szőttek?
7. Hogyan tévesztette meg a két szélhámos a tömeget a körmenet előtti napon?

8. Amikor a két csaló látszólag felöltöztette a császárt a láthatatlan új ruhájába, miért nem szóltak neki a kamarás urak, hogy nem látják a ruhát?

A krízis állapota:

1. Mi történt a körmenet alatt az utcán?
2. Miért nem fedte fel a tömeg az igazságot?
3. Ki leplezte le a császárt, akinek nem is volt új ruhája, csak azt képzelte, hogy van? Ki mondta meg az igazat?

A megalázás és a szégyen elviselése:

1. Miért mondta a következőket a császár: „Most már tovább kell mennem, nem futhatok haza szégyenszemre!"
2. Miért lépkedett még peckesebben tovább a fényes kíséretével, és a kamarás urak miért „vitték" olyan buzgón a palástja uszályát – a levegőt?

3.5.4. Összegzés

Miért *mezítelen a császár*, az uralkodó? – hangzik el a mesében, és egyben ez a kérdés a mese vezérmotívuma. A válasz: mert gyáva és gerinctelen, aki nem mer szembesülni a saját hiúságával és hibáival. Sőt az alattvalóit és saját magát is hazugságra kényszeríti. De a látszat lelepleződik egy kisgyerek által, aki őszintén meg meri mondani, hogy mezítelen a császár, mert nem látja rajta a csodálatos ruháját. A kisgyerek azt mondja, amit lát: *„De hiszen nincs is rajta semmi!"* Az uralkodó szép új gúnyája tulajdonképpen csak látszat. Ennyire egyszerű és egyben bonyolult a mese története. A csaló takácsok szemtelenül félrevezetik a császárt, a miniszteri tanácsost, a főhopmestert és egy ideig az egész népet. A mese történetének a végén felismeri a császár a hazugságot, de az igazságot nem meri felvállalni, mert akkor a nép előtt kellene megbuknia, inkább elmenekül a színtérről. A csaló takácsok is büntetés nélkül maradnak. A kisgyerek pedig egyedül marad a leleplezett igazságával.

Számos gyakorlati példával bizonyítható, hogy a hétköznapi életben is megtörténnek hasonló dolgok, amikor nevetségessé válnak hiú emberek. De ebben a mesében csak addig jutunk el, hogy lenézik és kinevetik a mezítelen császárt, és hagyják a csalókat. A mesében lelepleződik a csalás, kiderül az igazság, de a negatív szereplőknek nem kell bűnhődniük, a főszereplő pedig gyáván vonul vissza a trónjára, és indulhatna minden ugyanígy az elejéről. A főszereplő nem tanulja meg a leckéjét, nem veti el a hiúságát, uralkodóként továbbra is a látszatnak él. Ezért senki sem tiszteli.

4. Összegzés

A kiválasztott mesék üzenetei az életcélok megtalálásáról és a boldogsághoz vezető utakról szólnak, vagyis a mesék főszereplőinek sikeres vagy sikertelen személyiségfejlődéséről. A mesék szereplői (a kis gyufaárus lány, a rút kiskacsa, a fenyőfa, a teáskanna, a mezítelen császár) által képviselt tulajdonságokban felismerhetjük saját cselekvéseink indítékait, valamint az élet problémáihoz és azok megoldásához való viszonyunkat. A mesék tanulságai: pl. a *közömbösség*, a *nagyravágyás* és a *hiúság* leküzdése, a *különbözőség*, a *fogyatékosság* elfogadása visszakapcsolhatnak az emberi közösséghez és a közösségben végzett cselekedetekhez. Visszakapcsolhatnak bennünket a lelkünk mélyén levő *pozitív* energiákhoz is.

Az elemzett Andersen-mesék választ adnak a *megaláztatás*, a *lekezelés* és a *lenézés* okozta problémák kezelésére, amelyekkel életünk során szembekerülünk. Biblioterápiás elemzésemben a mesék nevelő hatására, erkölcsi mondanivalójára, viselkedésszabályozó attitűdjeire összpontosítottam a figyelmemet. A mesék némelyik főszereplője fejlődéstörténetében eljut oda, hogy nem a külső világ által nyújtott javak felé vágyódik, nem a külvilág meghódítása a célja, hanem a *belső értékek* megismerése.

Andersen *A kis gyufaárus lány* című meséje új életenergiákat is hordozhat, ha az olvasás és a biblioterápiás foglalkozás alatt a mesélő biblioterapeuta felismeri és elemzi azokat a szimbólumokat, amelyek a gyerekek világát érintik (hó-, láb-, tűz-, alma-, csillag-szimbólum). A narratíva kibontakozásában, a szimbólumok elemzésével a történet mélyebb jelentései kerülnek felszínre a mese mélyéről. Ezáltal a kis gyufaárus lány, a főhős sorsa is egyre érthetőbbé válik a gyerekek számára, akik *empátiával*, tehát együttérzéssel viszonyulnak a főhős elesettségéhez. A kislány gyufaárusításból és koldulásból tartja fenn magát. Éhes és fázik. Gyufaszálait meggyújtva próbál melegedni. Egy elesett, szegény kislány életével szembesülünk a mesében. Ezt a szociális érzékenységet vetíti elénk Andersen a kis gyufaárus lány jellemábrázolásában és fejlődéstörténetében is. A főszereplő elbukik a mese végén, megfagy. Erkölcsileg mégis győz, hiszen lelki síkon nagyanyja birodalmába kerül, a mennyországba, a felhők fölé, ahova mindig is vágyott, ahol újra érezhette a családi kötelékek melegségét, a kiskorában megtapasztalt harmóniát, amely később hiányzott már a földi életéből. A kis gyufaárus lány lelkivilága *romantikus*, hiszen a megfagyás és a magára maradás pillanataiban is egy elképzelt, de számára valós, *mennyei világot* lát, ahova *elvágyódik* (romantikus toposz), ahol megélheti a beteljesülését: találkozhat nagyanyjával, aki megérti, szereti és elfogadja őt.

A mese véleményem szerint drámai kiteljesedéssel, de a transzcendens, érzékfeletti világban pozitívan zárul, hiszen a kis gyufaárus lány megküzdött a kegyetlen világgal, még akkor is, ha erre ráment az élete. A haldoklás pillanataiban mégis boldog volt. A főhősnek nem a külvilág meghódítása volt a fő célja, hanem hogy önmagára találjon a téli utcán. Andersen ebben a meséjében a gyermeki tisztaságot, ártatlanságot, szépséget és egyediséget bontotta ki a metaforák, a szimbólumok és a romantikus toposzok által. A gyermeki romlatlanság, a teljesség megőrzésébe és fenntartásába vetett hite *morális* meggyőződéséből és *romantikus látásmódjából* fakad. A romantika irodalmában gyakori cselekményelem a gyermekhalál. A gyermekkor a romantikus szerzők számára a makulátlan erkölcsi tisztaságot, teljességet szimbolizálja. Ennek az *„édeni állapotnak”* az elhagyása vagy elhagyásának fenyegetettsége értelmetlenné, elfogadhatatlanná teszi a gyermek számára a további létezést. Ebből kifolyólag, ha a szereplők erkölcsi megdicsőülése nem lehetséges, fizikai megsemmisülésük elkerülhetetlenné válik. A gyermekszereplők földi életkörülményei, mint a kis gyufaárus lányé, méltatlanok az idealizált gyermeki léthez, ezért kellett neki is elbuknia. A fejlesztő biblioterápia által a mese segítségével a gyerekeknek fel kell ismerniük *belső értékeiket*, elsősorban: a *családi élet* biztonságát, *identitásuk* fontosságát és a *felelősséget* embertársuk iránt.

A fenyőfa meséjéből kiderül, miért nem jó gyorsan felnőni. Szép történet a világ tanulságairól. Mindig annak örüljünk, amink van, ne vágyakozzunk másra, mert még később visszasírjuk z eredeti állapotot. A fenyőfa arra törekedett, hogy kikerüljön az erdőből és világi életet éljen, amit az emberek majd megcsodálnak. Egyfajta *„édeni állapotra*” vágyott, azt hitte, hogy létezik a *„boldogság szigete”*, ahol kiteljesedik a „személyisége”, és megvalósíthatja önmagát. Csak abban tévedett, hogy mindez a természetes környezetében is megvalósítható lett volna. A megszerzett kincset, azt, hogy mások is megcsodálják, *nem jó helyen* kereste, hiába akart érte megküzdeni a városban, az nem volt természetes környezete, ahol felismerhették volna az igazi értékeit, ezért *el kellett buknia*. A mese azok közé a mesék közé tartozik, amelyek abban segítenek, hogy felszínre kerüljön, *tudatossá* és *kimondhatóvá* váljon az addig rejtett probléma.

A rút kiskacsa fejlődéstörténete azon alapszik, hogy a főhős a *külső látszatból* született megállapításokat, véleményeket, megalázásokat le tudja győzni, majd a személyiség *belső pozitív* világának *kiteljesedésével* és a jóban való hittel tovább tud lépni, meg tudja valósítani álmait. Akkor is, amikor végső elkeseredettségében, krízishelyzetében fel akarta

adni az életét. Miután a tóban a tükörképében meglátja hattyúvá változott személyiségét, az utolsó pillanatban *elveti az öngyilkosság gondolatát*. Ebből kifolyólag a mese nemcsak a főhős sikertörténetét vetíti elénk, hanem azt is, hogy van *remény* a negatív gondolatok *megváltoztatására*. Arra is választ ad, hogy bárkinek van lehetősége megváltoztatni az életét, ha el tudja vetni a régi beidegződéseit, rossz szokásait és nem megfelelő viselkedését. Ez a mese az *egyén* és a *közösség* viszonyát tárgyalja. A befogadó felismerheti, megkülönböztetheti és elfogadhatja / elutasíthatja a *különbözőséggel* járó előnyöket és hátrányokat.

A teáskannáról szóló mesében egy beképzelt, magát túl nagyra tartó, *álszerény teáskanna* a főszereplő, aki ügyesen igyekszik elhallgatni a hibáit, *uralkodónak képzeli* magát, és lenéz másokat. Ellenszenves karakter, akit az élettől kapott pofonok tanítanak meg az alázatra, a tiszteletre, mások megbecsülésére. Minél többet veszít rangjából, „fényéből", annál szerethetőbbé, értékesebbé válik. A főhősnek sikerül a fejlődéstörténetében veszteségeiből *erényt kovácsolnia*, a hiányaiból pozitív értékeket, így meg tud küzdeni a felmerülő problémákkal is. A mese végére önfeláldozó és mások sikereinek is örülni tudó teáskannává válik. Az önfeláldozás boldoggá teszi, kialakul benne egyfajta megelégedés és harmónia, hiszen megtanult alkalmazkodni a körülötte levő megváltozott világhoz, és saját hibáit is el tudta fogadni. Ebben a történetben a főhős egész sorsát befolyásoló, *változásra felszólító*, szellemi lehetőségeket is megnyitó meséről, a teáskanna lélekfejlődésének belső drámájáról van szó. Ez a mese hozzásegíthet eljutni addig, hogy megváltozni az életben nemcsak bátorságot, hanem szellemi minőséget is jelent.

A császár új ruhája című mese olyan szolgákról szól, akik *féltek őszinték lenni* a császárhoz. Nem merték szemtől szembe megmondani neki, hogy a csalók csúnyán becsapták, és maga a császár sem merte felvállalni az igazságot, amikor kiderült a csalás. Az uralkodó elmenekült a színtérről, nevetségessé tette magát a nép előtt, s ezzel megbukott önmaga és mások előtt. A hiúsága és a gyengesége miatt el kellett viselniea környezete részéről a megaláztatást és a nevetségessé tételt is. A császár nem akart megváltozni, továbbra is hiú maradt, ezért senki nem tisztelte. Ez a mese a tükröt tartó mesék közé tartozik, amely megmutatja a főszereplő és támogatói *tévedéseit*, rossz választásait, balszerencsés döntéseit. A császár ebbe a görbe tükörbe tekintve a saját negatív tulajdonságaival nézhet szembe.

A mesékben a főszereplőknek *meg kellett küzdeniük* a fejlődéstörténetük során a megaláztatással, a lekezeléssel és a lenézés kegyetlen és

negatív erőivel ahhoz, hogy *felismerjék* lelkük, identitásuk értékes elemeit. A kis gyufaárus lány földi életében elbukott, de a mennyei szférákban megtalálta a boldogságát. A rút kiskacsa külső átváltozásával érett szép hattyúvá, és ezzel legyőzte az öngyilkosság gondolatát, hiszen természetes növekedése által értékes madárrá vált, amelyet mindenki megcsodált. A fenyőfának sajnos el kellett pusztulnia, mert későn ismerte fel azt, hogy a nagyravágyása más környezetben sem hozza meg számára a boldogulást és a megbecsülést. A teáskanna megtanult együtt élni a hiányosságaival, és önfeláldozóvá vált, képes lett mások örömeihez is hozzájárulni. A császárnak el kellett buknia, mert gyáva és gerinctelen volt, nem mert szembesülni a saját hiúságával és hibáival. Az igazságot nem merte felvállalni, továbbra is a látszatnak élt. Ezekben a mesékben a főszereplőknek *saját magukkal* kellett megküzdeniük. Saját szenvedésük árán, képességükkel és tudásukkal szerezték meg a dicsőséget az életükben (a kis gyufaárus lány, a rút kiskacsa, a teáskanna), míg egyesek közülük nem jutottak el a dicsőségig, mert saját csapdájukba estek, amelyből nem tudtak a negatív tulajdonságaik miatt kijutni (a fenyőfa, a császár).

Egyetértek Gilbert Edittel, aki azt állítja, hogy a biblioterápiában minőségileg más látásmód jelenik meg a kialakult dialógusok által, amelyeket a biblioterapeuta a csoportmunka folyamatában végez. Ő a beszélgetés médiuma, aki tudatosítja azokat a bölcsességeket, amelyek az értelmezett szövegben rejlenek.[29] Ezért mindegyik elemzett meséhez biblioterápiás foglalkozásokat is terveztem, amelyek során levezethetők azok a dialógusok, amelyek feltárják a mesékben rejlő jelentések, bölcsességek mélystruktúráját, és segítségül szolgálhatnak egy-egy probléma megoldásához. A terápiás folyamat célja elsősorban nem a műértelmezés, hanem az olvasó gyerekek érzelmi és kognitív igényeinek a kielégítése, és ennek révén pozitív pszichológiai fejlesztésük, pl. az erkölcsi nevelés által: miért ne nézzünk le másokat, miért fogadjuk el a különbözőséget és a testi hiányosságokat, miért ne legyünk nagyravágyóak és beképzeltek. A gyerekek a mesék által könnyebben felismerhetik, milyen a világ, s így el tudják magyarázni, hogyan érzik benne magukat. A mesékből kaphatunk segítséget, amelyek esztétikailag objektívvé tett formában vetítik elénk a műből a valós vagy lehetséges megoldásokat, amelyekre az életünkben is szükségünk lesz.

[29] Gilbert Edit: *Az olvasmányélmény megosztásának szerepe a csoportos biblioterápiában.* In: http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=108794, p. 2–3. [letöltve: 2016. 03. 15.]

Tanulmányomban igazolni szerettem volna, hogy ha kapcsolatba tudjuk hozni az olvasó gyerekeket saját belső világukkal, ha lesznek szavaik, eszközeik belső lelki működésük megismerésére, akkor könnyebben nyitnak mások megértésére is. Biblioterápiás kérdésfeltevéseim nemcsak a mesék esztétikai értékeire vonatkoznak, hanem a célcsoport saját életére is, saját működésére, amely gazdagíthatja élettörténeteiket, különösen szociális érzékenységüket és erkölcsi tartásukat. A külső világ működésére vonatkozóan sem a pedagógusoknak, sem a könyvtárosoknak, sem a biblioterapeutáknak nincsenek megfelelő eszközeik, hogy megváltoztathassák a körülmények okozta negatív viselkedéseket. Mégis úgy gondolom, hogy a kiválasztott Andersen-mesék olvasása kiváló lehetőséget nyújt önmagunk kereséséhez és állandó alakításunkhoz. A bennünket körülvevő világ körülményei között élő emberek ugyanis nem attól fognak boldogulni, hogy *egymást megalázzák*, *lenézik* és *lekezelik.* Ennek megakadályozására jól szolgálhat a receptív biblioterápia fejlesztő szándéka. Irodalmi alkotásként önismereti munka szolgálatába is állíthatók a kiválasztott és elemzett mesék. Ha az esztétikai tapasztalat dialogikus alaphelyzetét tekintjük mérvadónak, amely szöveg és befogadás párbeszédén keresztül „engedi megtörténni" a műalkotást, akkor olyan keletkező jelenléttel kell számolnunk, amely mindig a „*megmutatkozás*" performatív *egyediségével* lesz felruházva.[30] Ahány gyerek, annyi olvasata van a meséknek, és annyi értelmezése is.

Mind az öt elemzett Andersen-mese alapgondolata olyan emberi kapcsolatok fontosságából indul ki, amelyek a mesék főhőseit megpróbáltatások elé állítják. Rajtuk múlik, hogyan küzdenek meg velük. A főhősök keresik a boldogságot életük bizonytalanságában, környezetük elutasító légkörében, menekülnek a megalázás, a lekezelés és lenézés színtereiről, és vágynak a boldogságra. Át kell utazniuk az életüket, hogy megtalálják azokat az eksztatikus pillanatokat, amelyek elhozzák az életükbe a beteljesülést. Meggyőződésem, hogy az Andersen meséiben megfogalmazott történetek, a tudattalanra ható képekben való megfogalmazások remekül kisegítik a gyerekeket, ha hasonló problémákkal kell majd megküzdeniük, vagy ha a nehéz helyzetek elszenvedését követően önmagukat kell megvigasztalniuk vele. Ezért fontos, hogy minél több élményt dolgozzanak fel az Andersen-mesék által, hogy felnőttkorukra előállítsák saját történeteiket *a megalázással*, a *lekezeléssel* és a *lenézéssel* kapcsolatosan, és *tisztázzák* ezekhez a negatív fogalmakhoz fűződő *viszonyukat*,

[30] Kulcsár Szabó Ernő: Tárgyi élvezet vagy történő igazság? Az irodalomértés és -oktatás néhány kérdéséhez. In: *Iskolakultúra*, 2015. 25. évf. 7–8. szám, p. 40.

álláspontjaikat. Lehetséges, hogy a gyermekkorban ezeknek a relációknak a tisztánlátása nem a kemény ráció által történik, hanem a képek és az érzelmek nyelvén. E célt viszont jól szolgálják az általam kiválasztott Andersen-szövegek. A mai gyerekek is ezen a nyelven beszélnek, ezt a nyelvet értik.

A biblioterápiás módszerekkel talán lehetséges egy-egy váratlan pillanatra felvillantani a boldogság ismérveit a gyerekekben, hogy az újonnan szerzett felismeréseket alkalmazni is tudják a saját életükben, és általuk kijavítsák, ellenőrizni tudják az érzelmi kitöréseiket, vagy a biblioterápia segítségével jobban megértsék majd a felmerülő problémáikat is. A receptív biblioterápia által a felolvasott Andersen-mesék befogadását követően a gyerekek megoszthatják egymással a gondolataikat is a mesék mélyebb tartalmáról. Az iskolai könyvtárak is alkalmas *„harmadik"* helynek bizonyulnak a gyermekek számára az otthon és a „munkahelyük", az osztályterem után fejlesztő biblioterápiás foglalkozások kivitelezésére. Az iskolai könyvtárak ideális helyszínek, hiszen a gyerekek integratív, közösségi életének egyik fontos színterei, ahol a könyvtáros-tanárok mint biblioterapeuták a kiválasztott célcsoportokkal, a gyerekekkel találkozhatnak a fejlesztő biblioterápiás csoportfoglalkozásokon.

Milyen Andersen humanizmusa? Andersen szemléletének a lényege az ember, aki erkölcsi normáival akarja legyőzni a világban uralkodó negatív erőket. Az embert állítja a teremtés központjába, akire oda kell figyelni. A meseíró idősebb korára egyre erőteljesebben vallásossá vált. A keresztény beállítódás kiolvasható meséinek a humanizmusából is. A humanista erkölcs alapállásából harcol vagy legalábbis felveszi a harcot. Győzelme nem mindig adatik meg. Meséiben empátiával tekint a szegényekre és az elesettekre. *Tagore,* indiai filozófus azt mondta egyszer, hogy a dán iskolákban tulajdonképpen nem a Biblia tanításai szerint kellene a gyermekeket nevelni, hiszen Andersen meséi tökéletesen alkalmasak erre a célra. Bennük van mindaz a bölcsesség, amelyre az embereknek életük során szükségük van (Ostergaar, 2005). Ezzel a megállapítással is igazolható Andersen humanizmusa. Meséiben ötvöződik a világosság és a sötétség, a jó és a rossz. Az ellenpólusokat sokszor mesebeli kellékekkel, varázspálcával, vagyis *átváltozásokkal* (transzformációkkal) oldja fel vagy oldja meg. Andersen szerint nincsen világosság árnyékok nélkül. Ő mindkét pólust felhasználta a meséiben, és ezt felfokozott szenzibilitással tette.

Andersen *Életem meséje* (1847) című önéletrajzi írásából tudjuk, hogy érzékeny, racionális, bátor és küldetését beteljesítő író volt. Katja

Šulc,[31] Andersen életrajzának szlovén fordítója szerint Andersen lelkében mesemondó volt, aki romantikus és szentimentális stílusban mély szenzibilitással írta meg a meséit. A természet gyermeke volt, amelyből a motívumait merítette, és amely meseírásra ihlette. Egy kirándulás alkalmával Andersen erről így nyilatkozott: *„A természet sosem szólított meg annyira, mint ez alkalommal, gazdag képzelőerővel rendelkeztem, s úgy tűnt, hogy minden virág, minden madár valamit mondani akart nekem. Már akkor költő voltam, még mielőtt ez tudatosult volna bennem."*

Andersen bölcsességét akár *„andersenizmusnak"* is nevezhetnénk, mint Tolsztoj tolsztojánizmusát, hiszen mindkét író életbölcsességében jelen van a szegényekkel, az elesettekkel és a társadalomban meg nem értett, kirekesztett személyekkel való együttérzés akarata. Míg Andersen, a szegény suszter fia a társadalom alacsonyabb rétegéből küzdötte fel magát a polgárság köreibe és az értelmiségi lét szellemi magaslataira, addig Lev Nyikolajevics Tolsztoj grófi és arisztokrata életéből ereszkedett le a jobbágyaihoz, és élte az ő életüket. Tolsztoj szerint az embereknek maguknak kell megjavulniuk, tökéletesedniük, és szeretettel, illetve szánalommal lenniük a többi ember iránt. A világot pedig egy próféta fogja meggyőzni a jóság követésének szükségességéről. Ha az egyes ember megjavul, az egész világra pozitív hatással lesz e fejlődés, s az is jobbá válik általa.

Andersen önéletírásában vallotta, hogy szegény fiúként indult el a nagyvilágba, és találkozott egy jó tündérrel, aki a következőket mondta neki: *„Válaszd ki a saját utadat és célodat, aztán megvédelek és vezetni foglak tégedet, ahogy a szellemed fejlődik ezen az úton. Ezen a világon a legjobb akarat szerint fognak veled megtörténni a dolgok. Életem története majd elmondja a világnak azt, amit nekem is elmondott a világ: hogy valahol létezik a jó Isten, aki gondoskodik arról, hogy a végén minden szép és igaz legyen."*[32] Andersen írói küldetésében és törekvésében jelen van az emberközpontú, univerzális és keresztény humanizmus. Ezt bizonyítják azok a kiválasztott mesék is, amelyeknek az elemzését a tanulmányom tárgyává választottam. Ez érvényes a mesék főhőseinek a fejlődéstörténetében is.

---

[31] Katja Šulc: *Pravljica njegovega življena* [Életem meséje]. Utószó. [az idézetet fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 2005. p. 197–203.
[32] Andersen, H. C.: *Pravljica mojega življenja.* [Életem meséje].[Az idézetet fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 2005. p. 9.

5. Felhasznált irodalom

Nyomtatásban megjelent:

Andersen, Hans Christian: *A fenyőfa; A császár új ruhája; A kis gyufaárus lány; A rút kiskacsa; A teáskanna.* In: Andersen, Hans Christian: *Mesék*. Budapest: Park Kiadó, 1992. fordította és átdolgozta Rab Zsuzsa. 5–12. p.; 77–80. p.; 97–99. p.; 233–234. p.; 143–144. p.

Andersen, Hans Christian: *Életem meséje.* Fordította Szeberényi Zsigmond. Budapest: Franklin, 1911. 2. kiadás. 1–112. p.

Andersen, Hans Christian: *Pravljica mojega življenja.* [Életem meséje]. [Fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 2005. 9. p.

Bartos Éva: A biblioterápia útja Magyarországon az 1970-es évektől napjainkig. In*: Könyv és lélek. Biblioterápiás tanulmányok.* Budapest: Magyar Olvasástársaság, 2015. 13. p.

Boldizsár Ildikó: *Meseterápia – Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 2010. 21. p.

Gulyás Enikő: A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In: *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. Budapest: Könyvtári Intézet, 2015. 24. évf. 01. szám. 21. p.

Gombos Péter [szerk.]: *Kié az olvasás?*: Tanulmányok az olvasóvá nevelésről. Budapest: Magyar Olvasástársaság, 2014. 7–127. p.

Kamarás István OJD, Vörös Klára: *Embertan I.:* Munkáltató tankönyv 10-13 éveseknek. Budapest: ELTE ÉKP Központ; Tárogató, 1996. 152 p.

Kamarás István OJD, Vörös Klára: *Embertan II*.: Munkáltató tankönyv 12-14 éveseknek. Budapest: ELTE ÉKP Központ; Tárogató, 1996. 144 p.

Kulcsár Szabó Ernő: Tárgyi élvezet vagy történő igazság? Az irodalomértés és -oktatás néhány kérdéséhez. In: *Iskolakultúra,* 2015. 25. évf. 7–8. szám. 40. p.

Ostergaar, Anne-Marie: Vágyakozás a szekrény világából. In: *Iskolakultúra*. 2005. 15. évf. 5. szám. 86–91. p.

Pardeck, J. T.; Pardeck, J. A.: Bibliotherapy for Children in Foster Care and Adaption. In: *Child Welfare*, 1987. 66 (3). 131–135. p.

Petrolay Margit: Mese a suszter fiáról. In: *Iskolakultúra,* 2005. 15. évf. 4. szám. 79–86. p.

Šulc, Katja: *Pravljica njegovega življena.* [Életének meséje], Utószó. In: Andersen, Hans Christian: Pravljica mojega življenja. [Az idézetet fordította Zágorec-Csuka Judit]. Ljubljana: Študentska založba, 2005. 197–203. p.

Vörös Klára: *Könyvtári kalauz az embertan tanításához*. In: Homor Tivadar (szerk.) Az etikatanítás gyakorlata: Tantárgy-pedagógiai műhelytanulmányok. Budapest: Krónika Nova Kiadó, 2003. 275–284. p.

Zágorec-Csuka Judit: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja.* Lendva: Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2007. 1–478. p.

Zágorec-Csuka Judit: Olvasásszociológia. In.: *A muravidéki magyar könyvek világa*. Tanulmányok és publicisztikai írások. Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010. 63–85. p.

Zágorec-Csuka Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok*. Lendva: Galéria-Múzeum Lendva – Galerija-Muzej Lendava, 2003. 14–20. p.

Interneten:

Andersen, Hans Christian In: *Wikipédia honlapja* [online] [2016. 02. 20.]>URL: [online] https://hu.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen

Antalfai Márta*:* Mese, megküzdés és boldogság. A mesék üzenetei az életcél megtalálásáról és a boldogsághoz vezető útról. Béke Gyermekotthon X. Egészségfejlesztési és drogprevenciós konferenciája. Budapest, 2009. március 9–10–11-én, In: *Antalfai Márta honlapja*. [online] [2015. 12. 02.] > URL: http://www.antalfaimarta.hu/olvashato_irodalom/mese_beke_gyermekotthon_2009.pdf

Bartos Éva [szerk.]: Bevezető. Éltető irodalom. In: *Segített a könyv, a mese. Vallomások életről, irodalomról, olvasásáról*. Budapest: Magyar Olvasótársaság, 1999. p. 1–5. p., Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja. [online] [2016. 03. 24.] >URL: http://mek.oszk.hu/05400/05496/05496.htm

Büntető mesék – A fenyőfa. In: *Bookline, Könyvesblog honlapja*. [online] [2016. 03. 10.] > URL: http://konyves.blog.hu/2007/12/22/bunteto_mesek_a_fenyofa

ERKÖLCSTAN. [2015. 12. 09.] In: >URL: gyakorlo.atfk.nyme.hu/.../ERKÖLCSTAN_1-4.pdf

Galyas Stella: Mit üzen „A teáskanna?" In: a *Szabolcs-online honlapja*. [online] [2016. 03. 02.] > URL: http://www.szon.hu/mit-uzen-a-teaskanna/2293520.

Gilbert Edit: Az olvasmányélmény megosztásának szerepe a csoportos biblioterápiában, In:A *Matarka honlapja*. ˙[online] [2016.03. 15.] >URL: http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=108794

Hász Erzsébet: Mese a biblioterápiában. In: *Napút* 2012. XIV. évf. 3. sz., 9–21. p., a Napút folyóirat honlapja. [online] [2016. 03. 24.] > URL: http://napkut.hu/xiv-evfolyam-3-szam

Pál József – Újvári Edit: Szimbólumtár. In: *A Balassi Kiadó honlapja*. [online] [2015. 12. 02.] > URL: http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm

Silverberg, Lawrence: Bibliotherapy: The therapeutic use of didactic and literary texts in treatment, diagnosis prevetion, and training. In: *The Jornal of the American Osteopatic Association*, 2003. 103 (3), 131–135. p., The Journal of the American Osteopatic Association honlapja. [online] [2016. 03. 03.] > URL: http://jaoa.org/article.aspx?articleid=2092901

Szimbólum: In: *Wikipédia honlapja*. [online] [2016. 03. 03.] > URL: https://hu.wikipedia.org/wiki/Szimb%C3%B3lum

Vörörs Klára: *A történetek ereje a fejlesztő biblioterápiában.*In: Innováció a neveléstudomány elméleti és gyakorlati műhelyeiben, tanulmánykötet. [online] Elektronikus kiad. Kaposvár: Kaposvári Egyetem, 2014. 106–108. p. http://trainingandpractice.hu/?q=hu/content/innov-ci-nevel-studom-ny-elm-leti-s-gyakorlati-m-helyeiben-tanulm-nyk-tet, [2017. 04. 04.]

II. rész

Irodalom-terápia. Biblioterápiás tanulmányok a magyar kortárs és a klasszikus, valamint a határon túli, muravidéki szépirodalomból

Kukorelly Endre két versének az elemzése: a XCII. Sétálnak, kiülnek a parkba és a XCVIII. Arról le kell majd mondani

Kukorelly Endre elemzésre kerülő két verse biblioterápiás szempontok alapján a halál evilágban való létezésére hívja fel a figyelmet, nevezetesen arra, hogy valójában fontos volna már az életben tisztában lenni azzal, hogy mi a lényege a halálnak. A jelenség mögött a lényeget keresi, a látszatvalóság mögött az ideát, az akcidenciák mögött a szubsztanciát, a külső mögött a belsőt – még a halál gondolatában is élményeket vet papírra, egy élményfolyamatot, hogy milyen is lehet meghalni.

Kukorelly Endre verseiben jelentős szerepet kapnak a beszélt nyelvi elemek. Nemcsak a prózájára, hanem a verseire is jellemző a hétköznapiság, a spontaneitás, a dísztelenség, a tömörség, a töredezettség ábrázolása. Alkotásainak hangneme sokszor ironikus, néha kiábrándult. Humora nemcsak a témán és a helyzeten alapszik, hanem azon is, ahogy játszik a szavakkal, a mondatokkal: a nyelvvel. Az írás folyamata, a szerző gondolatai, asszociációi, emlékei tárulnak elénk akkor, amikor önmagát javítja a szövegen belül. Egyes szám első személyű igealakjainak és kiszólásainak köszönhetően állandóan jelen van, szinte beszélget az olvasóval. Szövegszerkesztésének jellemző menete: spontán(nak tűnő) gondolat; (teljesen hétköznapi) élményleírás; általános igazság, illetve filozófiai következtetés, melyben visszautal a kiinduló gondolatra vagy a leírt élményre – mindezt olvashatjuk a róla írt szakirodalomban is. Kiindulásképpen mindkét versének az elemzéséhez főleg ezeket a megállapításokat vettem figyelembe.

A XCII. Sétálnak, kiülnek a parkba című vers is látszatra egy impresszionista alkotásnak tűnik első olvasásra, hiszen egy alkalmi séta pillanatnyi benyomásaira reflektál. Két személy –lehetséges, hogy házaspár, szerelmespár vagy két barátnő – sétál, közben gondtalanul élvezik a természet adta látványt, a park csendes panorámáját: „Sétálnak, kiülnek a parkba, kijönnek, a Nap, a / Nap felé fordítják az arcukat...” Így indítja a versét a költő, s valójában a versszak egy többszörösen összetett mondatból tevődik össze. Az idillikus sétát kezdetben szinte semmi sem zavarja meg, hiszen a benne résztvevő pár tagjai még a Nap felé is fordítják az arcukat. A költő a Napot nagy kezdőbetűvel írta, akár szimbolikus tartalmat is tulajdoníthatott neki, pl. az örök fény, az élet és a létezés szimbólumát stb. A sétálók

könnyedén élik életüket, talán boldogok is a lassú séta közben, nem terheli őket bánat vagy más szomorúság. Ezt még azzal is hangsúlyozza a költő, hogy: „...néha nevetnek is, valaki élesen nevet...". És közben ücsörögnek a padon, nézik a vizet, s ez jól esik nekik.

Hallgatjuk a madarak hangját, de valamilyen erős illatok áradozása mégis eltereli a figyelmüket, az idillikus sétából valahogy máshová, mondhatnánk úgy is, egy ismeretlen világba kalauzolja őket a költő: a halál megfoghatatlan, érzékfeletti, transzcendens világába lépnek át. A vers alapján szinte semmit sem sejthetünk a halál utáni, transzcendens állapotról, de a költő a versében mégis utal rá, lehetséges, hogy ez az állapot: „...bűzös és piszkos és rothadt...". Majd továbbviszi a gondolatot: „...végül is mindegy, mivel játszanak...". Ami talán az élet abszurdítására is utalhatna, hogy minek az egész, ha egyszer az ismeretlenbe torkollik, vagyis pillanatok alatt elvész? Minden cselekvés és minden cselekvő ember, ez a sétáló pár is élete végén a megsemmisülés vakvágányára jut. Nem elemzi az okot, nem moralizálja ezt a léthelyzetet. Továbblép a vers gondolatmenete, a költő visszatér a természetbe, a sétálók a rügyeket vizsgálják, valószínűleg tavasz van, ébred a természet, s megtapogatják a fák törzsét stb., újra idillikus lesz a hangulatuk. A vers befejezése sem igazán befejezés, mivel a sétáló pár ugyanazzal foglalkozik, mint a vers elején, beszélgetnek fákról, bokrokról, a külvilágról, a vízről, a Napról stb.

Ha a verset filozofikusan közelítjük meg, akkor mintha Camus regényeinek a felfogásához lenne hasonlítható, az egzisztencialista filozófia tételeit erősíti. Az ember él, léthelyzete abszurd, és egyszer majd meghal. A létezésének ebből kifolyólag nincsen semmiféle értelme, mivel véget ér, a halállal végződik. Camus felfogásában az abszurd egy paradoxon, amelynek két fontos kiindulópontja van: az életének értelmet kereső emberi egyén és az őt lehatároló-tagadó, idegen, néma világ. Mintha Kukorelly Endre a versében is erre reflektálna. Ez a vers inkább a „sziszüphoszi" abszurd ember típusára utalna és nem a „prométheuszi" lázadó emberre, hiszen a sétáló pár észre sem veszi a bokrok mögött leselkedő halál gondolatát, amely minden percben elérheti őket.

Az abszurd ennek az ellentétnek a tudatos megélése, illetve átélése. Az ember a világban él ugyan, de képes különállóan látni magát, mint az ember-világ reláció egyik tagját. A két pólus elválaszthatatlan, ugyanakkor a tagok feloldhatatlan meghasonlásban állnak szemben egymással. Az öntudatára ébredt ember – lényéből fakadóan – bizonyos igényeket

támaszt a világgal szemben: otthonosságot követel tőle, megmagyarázhatónak, megismerhetőnek, emberi léptékűnek szeretné tudni, egységre kíván lépni vele. Nem akar belenyugodni az emberi lét végességébe, a halál mindent tagadó, mindent egy csapásra értelmetlenné tevő hatalmába, s abba sem, hogy életét a véletlenek irányítsák. Hogyan válaszol a világ az ember követeléseire? Süket csönddel. Otthontalannak, megmagyarázhatatlannak és értelem nélkülinek mutatkozik. Ezeket a gondolatokat olvastam ki ebből a Kukorelly-versből, amelyet akár halál-versnek is nevezhetnék, mert a fő gondolata mégiscsak a halálra fókuszálódik, elrejtve egy impresszionista tájleírásban.

A XCVIII. Arról le kell majd mondani című versnek is hasonló a tartalma, hiszen az életről való lemondásra irányítja a figyelmet, amikor a halál megfosztja az embert az életbe vetett reménytől, hiszen mindenről le kell mondania: „...majd le kell mondani. A testről / a szívről, a dolgokról is, a lélekről is." A halállal, a megsemmisüléssel elveszti az ember azt a reményt is, amely a valósághoz köthetné. Elvész valami, ami itt és most van. Elveszi a halál az életemet, mondanám képletesen. Még magyarázatot sem ad rá. De miért? A legnehezebb talán a lélekről lemondani, mert: „A lélek felszáll. Fel, hova." És elhagyja a testet. Akkor is megtörténik ez a mozzanat, ha fájdalmat okoz az elválás: „Fáj, lehull, meglazul, éget, ég, / elfogy, csont, elfolyik a test." Elhagy, mint egy felelőtlen szerető. De te is elhagyod, mert nincs más választásod. Elhagyod az életet, elhagy a fájdalom is, mert valahogy elengeded az életet, nem kapaszkodsz semmibe. Vagy nem marad belőle semmi, amibe kapaszkodnál. Megdöbbentő verssorok. A helyzet nem lesz sem jobb, sem rosszabb, mert nem tudni, hogy mi vár rád. Az agónia nem lesz kegyetlen, legalábbis így képzeli el a költő mindenféle megszépítés és elvárás nélkül. Megszűnik az élet, kilépsz belőle, nem lesz idő a szomorkodásra sem. Végül is ad rá egy választ: „Inkább azt lehet megmondani, / mi nem." – lesz. Az életről le kell mondani, talán ez volna a vers válasza a halálra, vagyis fogadd el ezt a megállapítást, hiszen úgysem lehet ellene mit tenni. A halál megfoszt mindentől, és semmit sem ad az életért. Agnosztikus megállapítás. És végül is lerohan, váratlanul, pimaszul, s megsemmisít a vers gondolatmenete szerint.

A halál az állatvilágból kivált, fejlett idegrendszerrel bíró, gondolkodó ember legnagyobb létkérdése. Hatása olyannyira foglalkoztatja az ember elméjét, hogy egyesek érzelmileg belerokkannak a problémába. Mások kevésbé érzékenyen reagálnak rá, de bizonyos, hogy minden egyes ember idegrendszere által létrehozott tudatnak meg kell

birkóznia a gondolattal, hogy önnön létezése véges. A pszichológián belül a thanatológia foglalkozik a halállal kapcsolatos kérdésekkel. Az irodalomban is kedvelt téma a halál motívuma, szinte mindegyik költőt vagy írót megérinti. A különböző kultúrák a halál fogalma alatt soha nem értettek egyszeri, pillanatnyi történést, hanem általában hosszú folyamatnak gondolták, ahol az a pillanat, amit az emberek általában a halál pillanatának neveznek, csak egy adott része a folyamatnak.

A távol-keleti civilizációk szerint a halál nem is a legfontosabb állomása az emberi létezésnek. A halál annyi szinten következik be, ahány dimenzióval jellemezhető az emberi létezés. Éspedig a legmagasabb szintekről lefele bomlik le az élet fonala. Először a tudati funkciók szűkülnek be, majd elmúlik a tudat, ezt követi a keringési és a légzési rendszer összeomlása, majd lényegében a szervezet mint olyan megszűnik integrált egész lenni, de még életben maradnak bizonyos sejtek és így tovább. Más szempontból, ha feltételezzük, hogy az emberi létezésnek van egy nem anyagi, nem múlandó része, akkor az még komplexebbé teszi a kérdést. Azt mondhatjuk, hogy az elmúlás az élet összetettségével egyenlő mérvű jelenség.

Összegzés

Kukorelly Endre mindkét halál-versét elemezve elmondható, hogy költő a halál evilágban való létezésére hívja fel a figyelmet, nevezetesen arra, hogy valójában fontos volna már az életben tisztázni, gondolkozni arról, hogy mi a lényege a halálnak. És mi volna az a költő szerint? A Sétálnak, kiülnek a parkba című versében felhívja az olvasó figyelmét a halál titokzatosságára, misztikusságára, arra, hogy mennyire keveset tudunk róla, pedig bármikor bekövetkezhet. Az Arról le kell majd mondani című versében pedig az élet elengedéséről elmélkedik, amikor már nem lehet kapaszkodni semmibe, mert le kell mondani az életről, ha elér a halál. A vers a halál elfogadásáról szólna, mert szinte semmit sem lehet ellene tenni.

Kukorelly Endre halál-versei nem patetikusak, inkább megrázóak a maguk hétköznapiságával, míg Ady Endre patetikusan a Halál rokonának vallja magát: „Én a Halál rokona vagyok, / Szeretem a tűnő szerelmet, / Szeretem megcsókolni azt, / Aki elmegy.” Petőfi Sándor halálvíziója is patetikusan hangzik az Egy gondolat bánt engemet... című versében, a romantikus rapszódiában, amelyben a költő a megsejtett világforradalom vízióját jeleníti meg: „Ott essem el én, / A harc mezején, / ott

folyjon az ifjui vér ki szivembül...” Amíg Petőfi ebben a vesében éppen az eseménytelen életet, a hétköznapi elmúlást utasítja el, addig Kukorelly a halállal se szimbolikus, se patetikus viszonyban nincsen, egyszerűen tudomásul veszi, hogy beléphet az életünkbe, mindent elvisz, és mindentől megfoszt minket. A Halálra születtem című saját versemben (1997) a halálban az élet reménységét keresem, mert mi másból is indulhatnék ki: „Halálra születtem, nem kibontakozásra, / vajúdó édesanyám mégis Nagypéntekkor / hozott a világra, reménységnek, vigasznak, / beteljesült örömnek, elszigetelt magánynak.”

Azért nehéz szembesülnöm Kukorelly Endre halál-verseivel, mert a halált egyértelműen a személyiség megsemmisülésének véli, és nem ad semmilyen alternatívát. A halál mindent lezár, mindent befejez. A lezárás nála hétköznapi, de a folyamat mégis fájdalmas és reménytelen. A jelenség mögött a lényeget keresi, a látszatvalóság mögött az ideát, az akcidenciák mögött a szubsztanciát, a külső mögött a belsőt – még a halál gondolatában is. Ugyanakkor meg azért is tetszenek Kukorelly Endre halál-versei, mert nem letisztázott gondolatokat, élményeket vet a költő papírra, hanem egy élményfolyamatot: milyen is lehet meghalni. Kukorelly tudatosan kerüli a lírai közvetlenség sok időszerű alakzatát, ezért a halálról is egyszerűen, töredékmondatokban ír. Mintha az irodalmi tradíciókhoz erőteljes viszony fűzné, de mindegyiktől erőteljesen el is határolódik, és egy sajátos poétikát teremt, amely mélységgel és komolysággal fordul a halál titokzatossága felé.

Ha fejlesztő biblioterápiás foglalkozást kellene terveznem Kukorelly Endre halál-verseiből, akkor azt a szándékolt hatást váltanám ki a terápiában résztvevő személyekből, hogy a fent elemzett Kukorelly-versekben rejlő halál-tematikához alakítsák ki az olvasói viszonyukat, amelynek az alapvető célja az volna, hogy ismerjék meg önmagukat. Alakítsák ki akár csoportosan, akár egyénileg is az élményvilágukat a versek hatására, amelyben megfogalmazódik a halál gondolatának misztikussága és esetleges elfogadásának a lehetősége is. Mindezt receptív bibliotrápiával lehetne elérni (Gulyás E., 2015: 20–21), amikor felolvassuk ezeket a verseket, és ezt követően a résztvevők megosztanák egymással a gondolataikat. Ezt a bibliotrápiás foglalkozást csak felnőtt korosztálynak tervezném, főleg azok számára, akiket valamilyen súlyos betegség sújt, vagy akiknek a szeretteik halála, elvesztése okoz hiányérzetet, fájdalmat.

Felhasznált irodalom

A halál-fogalma, https://hu.wikipedia.org/wiki/Hal%C3%A1l
Albert Camus, https://hu.wikipedia.org/wiki/Albert_Camus
Ady Endre: A Halál rokona, mek.oszk.hu/05500/05552/html/av0139.html
Gulyás Enikő: A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In:: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2015/01,14-26 ol.
Kukorelly Endre: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kukorelly_Endre
Petőfi Sándor: https://hu.wikipedia.org/wiki/Egy_gondolat_b%C3%A1nt_engemet
Zágorec-Csuka Judit: Viharverten, verseskötet, „Én a halál rokona vagyok...” Halál versek ciklus, mek.oszk.hu/03000/03033/usmarc.html

A *Légy jó mindhalálig* című kötelező olvasmány olvasási élményei az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola tanulóinak a körében

A fenti című tanulmány arról szól, hogy milyenek a magyar anyanyelvű tanulók olvasói szokásai, és mennyire hat Móricz Zsigmond ifjúsági regénye a határon túli magyar irodalomtanításra és olvasásra. A tanulmány kérdőíves felmérés alapján íródott, és olvasásszociológiai kérdéseket is felvet.

> „Íme itt állunk és beszélünk ezen a gyönyörűségesen zengő magyar nyelven. Egy olyan nyelven, amely sehol az egész világon nincs, csak itt, ebben a kicsiny tündérkertben. Beszélünk egy olyan nyelven, amelynek még rokonai sincsenek, mert annyira régen szakadtunk el a nyelvtestvérektől (…) S íme mégis itt vagyunk! (…) Itt vagyunk itthon, Európa kellős közepén…”
>
> Móricz Zsigmond beszéde Tiszacsécsén (1929)

1. Bevezető

Az általános iskolai kötelező olvasmányok mindig is megosztották a közvéleményt, mert mindenki azt szeretné, ha olvasni szerető ember válna a gyerekéből, és általában mindenki az oktatást is hibáztatja, ha mindez mégsem következik be. Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című műve egy kiváló író kiváló regénye. Nem tesz jót neki, hogy házi olvasmány, pedig Nyilas Misi példája nem is olyan távoli, ma is belerendül a világ, ha egy tiszta és becsületes gyermeknek csalódást okoz a felnőttek világa. Ez a csalódás és megrendült bizalom azonban újjáépíti a gyermeki lelket, s még ha – a szövegből kiérezhetően – nem is oldódik föl soha igazán, mégis új távlatokat nyit az éppen elkezdődött életében. A *Légy jó mindhalálig* Móricz Zsigmond 1920-ban elkészült regénye. A történet Nyilas Misi debreceni kollégiumban eltöltött időszakáról szól, ahol nem kevés megaláztatás és bántás éri. Már magában a címben benne van a regény mondanivalója: a hányattatások és a szenvedések ellenére ki kell

tartani. A művet közel húsz idegen nyelvre fordították le. Szlovén nyelvre *Bodi dober do smrti* címmel *Jože Ftičar* fordította le 1966-ban, és a muraszombati (Murska Sobota) Pomurska založba (kiadó) jelentette meg. 1936-ban és 1960-ban is megfilmesítették a regényt.

Kitűnő gyermekkönyvként tartják számon, pedig Móricz nem annak szánta. Műfaja társadalmi regény. A mű kézirata a II. világháború alatt elpusztult, a Petőfi Irodalmi Múzeum csak egy kézirattöredéket őriz. Móricz Zsigmond nem értette, hogy olvasói és kritikusai a regényét miért csak gyermekeknek szólónak tartották. Ő a megbántott, félreértett és megkínzott jóság jelképét akarta Nyilas Misi történetével felmutatni. A regény A Nagy Könyv listáján a 18. helyre került. Üzenetét a címül választott bibliai igerész tömören megfogalmazza: *Légy jó mindhalálig!* – azaz helyt kell állni minden nehézség és szenvedés árán, ki kell tartani az örök emberi igazságok mellett, mint amilyen az igazmondás, a becsület, az erkölcsi tisztaság, az emberek kölcsönös tisztelete és megbecsülése, elkerülve az előítéleteket. A mű lelkiismeret-vizsgálatra késztet, a mai fiataloknak és felnőtteknek az erkölcsi állhatatosságot sugallja, hogy tartsunk ki az igazság mellett.[33]

A szlovéniai Muravidéken, az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskolában is foglalkoznak ezzel a könyvvel a magyarórán a 9. osztályos általános iskolás tanulók közül azok, akik *anyanyelvi* szinten tanulják a magyar nyelvet. A kötelező olvasmányok visszakérdezésének kétféle módja van a magyartanárok követelményrendszerében. *Lázár Lenke* magyartanár elmondása szerint a házi olvasmány előkészítésével és számonkérésével kapcsolatban a 9. osztályosoknak két szempontot adnak meg.

Az első, az úgynevezett *prediszpozíciós* szempont szerint a tanárok még a kötelező olvasmány elolvasása előtt felkészítik a tanulókat arra, hogy képzeljék el Nyilas Misit, az ifjúsági regény főhősét úgy, hogy saját magukat éljék bele a főhős szerepébe. Éspedig úgy, mint akik idegen környezetbe kerülnek, és mindenki bántja őket, nem nyernek befogadást és elfogadást a közösségtől, sőt – ahogy mifelénk mondják – „köpücsészének" használják fel őket. Keressék meg a kötelező olvasmány szövegében azokat a részleteket, amelyekben a szerző ki akarta hangsúlyozni, hogy a főhős szembekerül a környezetével, küszködik, de nem adja fel az elveit és az emberi méltóságát, hanem inkább távozik. A magyartanárok erre a felismerésre irányítják a tanulók figyelmét, s azt szeretnék főként elérni, hogy az olvasás folyamatá-

[33] https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A9gy_j%C3%B3_mindhal%C3%A1lig_(reg%C3%A9ny), [letöltve: 2015. 12. 14.]

ban a tanulók elsősorban ne csak az olvasmány történetére figyeljenek, hanem azonosuljanak a főhőssel.

A másik szempont az *olvasónapló*, amelyben a tanulók a kötelező olvasmány történetéről készítenek általános összefoglalót. A tanárok azt követően beszélgetnek el a tanulókkal és elemzik az olvasmányt. A tanulók szóbeli osztályzatot kapnak a munkájukra. Lázár Lenke magyartanárnő elmondta azt is tanári tapasztalata alapján, hogy a tanulókban tudatosítani kell a magyar irodalom klasszikus műveinek a fontosságát.

A számonkérés *véleményalkotást* is tartalmaz, amelyet a tanulóban *sokféle módszerrel* kell kialakítani: tanári irányítással, előzetes felkészítéssel, önálló munkával és alapos olvasással. A kötelező olvasmányokat, köztük a *Légy jó mindhalálig* című ifjúsági regényt is az egész tanév során ismerik meg a tanulók úgy, hogy részekre osztva be is számolnak róla a tanórákon Ez a fajta számonkérés szövegközpontú, a tanév elejétől a tanév végéig folyik, mindenkinek részt kell benne vennie. Van egy általános számonkérés beszélgetés formájában, szóbeli osztályzattal, majd ezt követi a külön feladat is, amelyet minden tanulónak külön-külön kell elvégeznie. Ennek során be kell számolnia egyénileg a mű adott fejezetéből, amelyet ő választ ki, és amelyet ismertet az osztálytársai előtt is. A magyar irodalom klasszikus alkotásainak a befogadása a mai tanulók számára nehéz, s határon túli léthelyzetben még nehezebb, hiszen a tanulók nyelvi kompetenciája még viszonylagosabb, sok mindentől függ, a kétnyelvűségből és a multikulturalitásból adódóan nem ugyanolyan, mint Magyarországon.

Szükséges felkészíteni a tanulókat már az olvasás előtt és azt követően szóban és írásban, valamint egyéni feladatok alapján is számon kell kérni tőlük a kötelező olvasmányokat.

Szőke Zita magyartanár már augusztusban küldött e-mailben értesítést, olvasmánylistát mellékelve a tanulóinak arról, hogy mik lesznek a kötelező olvasmányaik a tanév során. Ezt azért tette, hogy a tanulók már a *nyár folyamán* elkezdjék olvasni a kötelező olvasmányokat, és az olvasásra több idő jusson. Október végére a tanulók elolvasták a *Légy jó mindhalálig*-ot, azt követően a tanárnő egy négyoldalas tudásfelmérő formájában aprólékosan számonkérte az olvasmányra vonatkozó tartalmi és formai tudnivalókat. Ezzel elsősorban azt mérte fel, hogy a tanulók tényleg elolvasták-e a művet.

Majd a kötelező olvasmány szóbeli számonkérése következett, amelyet egy *irodalmi klub* keretében oldottak meg, egy kicsit hangulatosabb, teázással összekötött irodalomórán, amelyet a magyartanárnő vezetett.

Kiemelték azt, ami *aktuális* a műben még a 21. században is, de beszéltek arról is, mi a mű *elavult* tartalmi része, pl. a kollégiumi világ a múlt század elején és a szegénység, amely akkor egészen más formában jelent meg, mint manapság (pl. ma már nem tévesztik össze a cipőkenőcsöt a vajjal, és ezen már a mai fiatalok nem is nevetnek). A magyartanárnő elsősorban Nyilas Misi, a főszereplő lelkivilágának a bemutatására törekedett, mivel a mű alapmotívumának a *főhős kitartását* tartja. Nyilas Misi kitartott az elvei mellett. Ezt a felismerést meg kell erősíteni a felnövekvő korosztályokban is, ebből a mai kamaszok is tanulhatnak. Egyébként a 9. osztályos tanulók közül hatan (Szőke Zita magyartanár tanítványai) elmondták, hogy a regény olvasása nagyon elhúzódott. Ha a mű nem lett volna kötelező olvasmány, akkor önszántukból nem olvasták volna el, mert Nyilas Misi története nem rázta meg őket annyira, nem tartották azt eléggé tragikusnak. Ugyanakkor Móricz regényéről szívesen tanulnának az irodalomórákon, és erről a műről is szeretnének ismereteket szerezni, de számukra a mű kötelező olvasmányként nem aktuális.

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola *Kétnyelvű Iskolai Könyvtárának* 10 000 magyar dokumentuma van, amelynek nagy százalékát a magyar nyelvű kötelező olvasmányok teszik ki. A *Légy jó mindhalálig* című ifjúsági regényből is 22 példány (1972-es, 1975-ös, 1976-os, 1982-es, 1989-es és 2010-es kiadás) van a könyvtárban, amely szintén fontos szempont ahhoz, hogy a klasszikus magyar szépirodalmi művet elolvashassák az iskola tanulói. Ezenkívül a gyűjteményhez tartozik még az 1960-ban bemutatott film videója is, amelyet szintén megnézhetnek a tanulók.

2010-ben volt egy felmérés Magyarországon, amely szerint példátlanul stabil olvasmánylista van, amely *negyven-ötven éve* változatlan a kötelező olvasmányokkal kapcsolatosan. Nagyjából hét könyv forog felső tagozaton, amelyek címét akkor is tudja mindenki, ha nem soroljuk fel őket. Ezek remek, értékes alkotások, de nem biztos, hogy jó az, ha nincs *nyolcvan évnél fiatalabb* könyv az olvasnivalók között. A legfiatalabb írás a kötelezők közül Tamási Áron *Ábel*je, és míg *A Pál utcai fiúk* nem tudja elveszíteni a frissességét, addig *A kőszívű ember fiaival* küzdenek a fiatalok. Van olyan vélemény is, hogy a *Légy jó mindhalálig*nak pedig egyáltalán nem kellene fent lennie a listán, hiszen nem is gyerekkönyv. Nagy öröm viszont, hogy végre előkerültek *a kortárs* művek is a kerettantervben, bár az sajnálatos, hogy nincsenek konkrétan megnevezve szerzők, címek. Mintha diplomáciai okokból nem akartak volna konfliktust vállalni a tantervírók. Sokkal jobb lenne, ha a kortárs irodalmat is

megneveznék, és lennének konkrétan ajánlott művek. Akár tucatnyi is, amelyek közül választhatna a pedagógus.[34]

Mint fent már említve lett, a muravidéki kétnyelvű általános iskolák tantervében is szerepel a *Légy jó mindhalálig*, amelyet a 9. osztályos magyar anyanyelvű tanulók kötelezően olvasnak. A magyartanárok és a tanulók hasonló problémákkal küszködnek ezen a téren, mint a magyarországi kollégáik és az ottani tanulók. Ha a szlovéniai kétnyelvű oktatás meghatározott céljait nézzük, akkor a következő feladatokra kell odafigyelnünk: az *anyanyelv* és a környezetnyelv fejlesztésére, mindkét nemzet – (szlovén és a magyar) – *nemzeti kultúrájának* a megőrzésére, a kölcsönös *együttélésre*, mindkét nemzet *történelmének* a megismerésére és a nyelvi jogok betartására a Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén ahol statisztikailag közel 7 000 magyar nemzetiségű él.[35]

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig című regényének két *borítója*
(http://www.kirakat.hu/arak/LEGY/Legy-jo-mindhalalig, letöltve: 2015. 12. 14.)

[34] *Öt évig még biztos Légy jó mindhalálig*. http://divany.hu/poronty/2013/08/28/kotelezo_olvasmanyok/!2013. augusztus 28. [letöltés, 2015. 12. 14.]

[35] Együtt egymásért – Drug z drugim, 1959–2009. *A kétnyelvű oktatás 50. évfordulója a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken.* Lendva-Lendava, Kétnyelvű nevelő-oktató intézetek a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken (szerkesztette Tatjana Sabo, Jožefa Herman), 2010. p. 7–9.

2. A *Légy jó mindhalálig* tartalmi koncepciója

Az 1. Számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola 9. osztályos tanulói a *Légy jó mindhalálig* tartalmáról a Sokszínű IRODALOM tankönyv 8. című könyvben[36] olvashatnak, illetve a mű tanári elemzése is ez alapján folyik, hiszen ezt a tankönyvet használják a magyar irodalom oktatásában. A tankönyv *43 kérdést* vet fel a regény elemzésekor, amelyek megválaszolásával egységes koncepciót kaphatnak a tanulók a mű tartalmával kapcsolatosan az 1. fejezettől a 12. fejezetig. Azt követően van a tankönyvben egy *összefoglaló rész* is, amelyben olvashatunk a mű történetéről és a főhős fejlődéséről, valamint az író önéletrajzi vonatkozásairól, amelyek fontosak a regény eszmei mondanivalójának a megértéséhez. A tankönyv fejezetei alapos ismereteket nyújtanak a könyv szerkezetéről, a mű stílusáról, műfajáról, a szereplőkről, a regényben előforduló idősíkokról, de környezetrajzot is adnak a regény megértéséhez. A tanulók elolvashatják továbbá Móricz Zsigmond életrajzát, és kultúrtörténeti érdekességekről is tájékozódhatnak, amelyek Debrecenre mint civis városra és annak iskolatörténetére vonatkoznak. A tankönyvet jónak minősítem, hiszen megfelel a kétnyelvű iskola magyar nyelvi kompetenciáinak, amely azt jelenti, hogy a magyar anyanyelvű tanulók a tankönyv anyagát be tudják fogadni. Ezenkívül a tankönyv számos háttéranyagot, fotót, hasonmás irodalomtörténeti dokumentumot, illusztrációt, képi anyagot is tartalmaz, amely vonzóbbá teszi az irodalmi anyag befogadását.

Jelenetek a *Légy jó mindhalálig* című színházi előadásból, Gyulai Várszínház, 2015. 06. 30 (www.visitgyula.com/gyulai-programok/legy-jo-mindhalalig-szinhazi-eloadas, letöltve: 2015. 12. 14.)

[36] Posta István – Pető Györgyi: *Sokszínű IRODALOM tankönyv 8.* Szeged, Mozaik Kiadó, 2014. p. 76–94.

3. Nyilas Misi alakját értékelik a tanulók

A kérdőíves felmérés elemzése

Az 1. sz. Lendvai KÁI 9. a/b/c osztályában 14 tanuló nyilvánított véleményt a *Légy jó mindhalálig* című kötelező olvasmányról azok közül, akik a magyar nyelvet anyanyelvi szinten tanulják. A könyvet az ősz folyamán olvasták el, tehát az élményük még friss volt, ezenkívül a magyartanárok szóbelileg is számonkérték az olvasmány tartalmát, és ezt egy osztályzattal is értékelték.

Ezután került sor a kérdőíves felmérésre. Az ankét anonim volt, és a tanulók őszintén feleltek a feltett kérdéseimre, amelyek főleg Nyilas Misi karakterére, tulajdonságaira és a regénybeli szerepére, történetére vonatkoztak. Érdeklődtem az iránt, hogy mennyire tudnak a főhőssel azonosulni, és hogyan hatott rájuk ennek a karakternek a története, vagyis hajlandóak volnának-e a saját életükben is felvállalni mindazt, amit Nyilas Misi tett. A válaszok különbözőek voltak.

1. Nyilas Misit a megkérdezettek 80%-a okosnak, szorgalmasnak ismerte meg a kötelező olvasmányban, aki keményen dolgozik. A tanulók 20%-a ezenkívül nagyon érzékeny, de félénk és szégyenlős fiúnak is tartotta. De voltak, akik még egyéb pozitív tulajdonságokkal jellemezték pl.: tiszteli a felnőtteket, őszinte, jól nevelt, érdekes, nincs barátja, kiszolgáltatott, szegény. Úgy vélem, hogy a tanulók jól mérték fel a főhős személyiségjegyeit és karakterét.

2. Amikor arról érdeklődtem, hogy milyen igazságtalanság érte Nyilas Misit a debreceni kollégiumban, akkor a legtöbben azt felelték, hogy kinyitották a pakkját (35%), vagy megvádolták, hogy hazudott (30%), nem hittek neki a lutri (lottószelvény) megnyerésében (30%). A többi vélemény a következő volt: lopással és csalással vádolták, belekeveredett a felnőttek szerelmi életébe, igazságtalanul vádolták, hülyét csináltak belőle, nem szerették a tanárok stb. A tanulók több kiindulópontot, véleményt is adtak ahhoz, hogy miért is vádolták igazságtalanul a főhőst.

3. A tanulók véleménye abban is megoszlott, hogy szeretnének-e olyanok lenni, mint Nyilas Misi, aki szorgalmas, de sokszor kiszolgáltatott, megalázott és megvetett. A válaszuk a következő volt. Közel 30%-uk pontosan ilyen tanuló nem szeretne lenni, mint Nyilas Misi, de tetszett nekik a főhős cselekedete; 40%-uk nem szeretne ilyen lenni semmilyen körülmények között, mert nem viselnék el azt a nyomást, megaláztatást, lenézést, állandó bűntudatot stb., ami Nyilas Misit érte; és kb. 15%-uk válaszolt azzal a meggyőződéssel, hogy vállalná Nyilas Misi

nehéz sorsát. 15%-uk meg – némi fenntartással – azt állította, hogy tetszik nekik a főhős sorsa, csak vannak benne hiányosságok, pl. önbizalomhiány, nem magabiztos, túl érzékeny, és ezért nem vállalnák a sorsát.

4. Amikor azt a kérdést tettem fel a tanulóknak, hogy jogos volt-e az a bánásmód, amelyben Nyilas Misit részesítette a debreceni Református Kollégium tanári karra, akkor 93%-ban elutasították a negatív, igazságtalan bánásmódot, és csak egy tanuló értelmezte úgy a történteket, hogy az jogos volt.

5. Az utolsó, de a legfontosabb kérdésem az volt, hogy szerintük *jó választás* volt-e a *Légy jó mindhalálig* című kötelező olvasmány, és indokolják meg, hogy ha igen, vagy pedig, ha nem, akkor milyen más művet választanának. A tanulók ***65-70%-ának tetszett*** a házi olvasmány, mert érdekesnek, izgalmasnak, jó választásnak tartották a művet, de volt, aki már előzőleg a könyvből készült filmet is megtekintette, amely segítségül szolgált a történet megértéséhez. Akadtak olyanok is, akiknél a szókincsbővítés miatt volt fontos Móricz műve. ***30-35%-nak*** pedig ***nem tetszett*** a kiválasztott mű, ők arra hivatkoztak, hogy *könnyebben* érthető könyvet választanának, vagy pl. helyette a *Tüskevár 2. részét.* Voltak olyanok is, akik *modernebb* könyvet szeretnének kötelező olvasmányként olvasni, egyvalaki az *Időfutár* című művet ajánlaná olvasásra, mert az nem a múltról szól, hanem a jelenről és a jövőről.

4. Szakmai vélemények a kötelező irodalomról

A XV. *Győri Könyvszalon* első napjának nyitó rendezvénye 2015. november 6-án volt, amikor megszervezték az immár hagyományos könyvszakmai konferenciát: ezúttal a magyartanítás „rákfenéje", a *kötelező irodalmak* kérdése került terítékre. A győri Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér, valamint a Kisalföldi Könyvtárosok és Könyvtárak Egyesületének közös szervezésű programján hét előadó segítségével sikerült megvilágítani a problémás kérdés minden vetületét. Az érdeklődők hét véleményt hallhattak olvasásszociológiai, nyelvészeti, gyakorlati pedagógiai, olvasói-esztétikai, alkotói és gyermekpszichológiai megközelítésben.

Dr. Sándor Viktória, az Egyesület elnökének véleménye: Nem vitatta a kötelező olvasmányok szükségességét, hiszen a közös kultúra kialakításához elengedhetetlenek, szerinte csak a *mit? hogyan?* és *mikor?* kérdésekben lenne fontos kialakítani egy értelmes, az olvasás megszerettetésére és az értő olvasás készségének megszerzésére irányuló közös álláspontot és metodikát.

Péterfi Rita (Pest Megyei Könyvtár) olvasásszociológus a *család, az oktatás* és a *könyvtárak* közös munkáját emelte ki, mint legfontosabb momentumot: a családi támogatás nélkülözhetetlen, a könyvtáros tudja, mi tetszik a gyerekeknek, a pedagógusnak pedig a megfelelő szövegeket kell a tanulók kezébe adnia.

Balázs Géza (ELTE) nyelvész szerint az *„írástudóknak"* kellene ebben a kérdésben konszenzusra jutniuk, de a kötelező olvasmányoknak – és a szövegértés tanításának – a *klasszikusokra kell épülniük*, hiszen, aki a régi szövegeket be tudja fogadni, az a *modernekkel* is boldogul.

Arató László vezetőtanár, a Magyartanárok Egyesületének elnöke arra utalt, hogy a probléma gyökere éppen abban van, hogy az *olvasásra nevelés* és az *irodalomtanítás nincs egymással összhangban*. Míg az irodalom oktatása líraközpontú, klasszikusokon alapul és kötött tanterv szerint zajlik, addig az olvasásra nevelés prózaközpontú, kortárs szerzőkön alapszik, és megpróbál a diákokhoz igazodni.

Gombos Péter, a Magyar Olvasástársaság elnökének véleménye: Az *élményszerző* olvasás *csökkent*, ami nem csoda, hiszen jelenleg a közoktatásban már csak „digitális bennszülöttek" vannak, akik rohamosan gyorsuló és állandóan változó világunkban nőttek / nőnek fel. *Másképpen működnek*, ezt tudomásul kellene vennünk, meg kellene ismernünk a gondolkodásmódjukat, az ízlésüket, ki kellene használnunk a kíváncsiságukat, hiszen a kérdésekre kapott válaszok sokkal tartósabban maradnak meg, mint a tanult tartalmak. Miért ne lehetne például a melodrámát az *Alkonyat* című művön (könyv és film) keresztül megtanítani? Javasolta, hogy próbáljuk meg a kötelező olvasmánylistát az *új generációk* jellegzetességeihez igazítva kialakítani, ha nem akarjuk, hogy teljesen eltűnjön az élményszerző olvasás.

Lackfi János költő szerint kell fogadnunk az ő *új műfajaikat*, hogy el tudjuk fogadtatni velük a miénket. Másrészt vigyük közelebb a költőket-írókat a diákokhoz, vegyük le a piedesztálról őket, s mutassuk meg nekik, hogy ők is *emberek* voltak.

Kádár Annamária (Babeş-Bolyai Tudományegyetem) pszichológus meglátása az, hogy ha minden korban a *megfelelő mesét* kapja a gyerek, akkor később is igénye lesz arra, hogy be-belépjen egy másik világba, és körülnézzen ott egy-egy történet segítségével. Fontos, hogy ne magyarázzuk meg nekik a meséket (ne akarjunk mindig tanulsággal szolgálni), mert minden gyerek éppen annyit fog fel belőle, amennyire képes.[37]

[37] *Kötelező irodalom?* Konferencia a XV. Győri Könyvszalon. Győri Szalon és a Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér internetes kulturális magazinja: http://www.gyoriszalon.hu, p. 1–4. [letöltve: 2015. 12. 14]

5. Összegzés

A szöveggel való megküzdés és a tanulók saját életében jelentkező küzdelmek között nem kevés hasonlóság mutatható ki. A felmérések alapján az 1. Számú Lendvai KÁI 9. osztályos tanulói megküzdöttek a *Légy jó mindhalálig* című olvasmány szövegével. Mit tudtak kihallani a könyvből? Amit a tanulóknak jelentett az itt és a most élménye, amelyet a könyv elolvasásával be tudtak vinni a saját életükbe. Mennyire volt jó olvasmány? Annyira, amennyire a tanulók az élet és a halál kérdéseire választ kaptak a mű alapján. Mit ismertek fel a mű főhősében, Nyilas Misiben? Az előzetes tudásuk és az olvasásélményeik alapján újragondolták a kisfiú megküzdési stratégiáját a kegyetlen és igazságtalan Debreceni Református Kollégium tanári karával és diákközösségével szemben. Végső soron dönteniük kellett, hogy áldozat vagy hős-e Nyilas Misi. Arra a következtetésre jutottak, hogy mégiscsak *hős*, akire fel lehet nézni, mert nem törte meg őt a felnőttek kegyetlen és igazságtalan világa. Mit tanult meg Nyilas Misi a debreceni kollégium elutasító környezetében? Azt, hogy el kell hagyni azokat, akik nem engedik őt tisztességes módon kibontakozni. Erre azt mondják a hiteles olvasók, hogy Nyilas Misinek volt gerince. A tanulók többsége felismerte ezt az egyenes gerincet. Megtörtént-e a katarzis-élmény a tanulókban? Megtörtént, mert 93%-uk felismerte, hogy nem volt igazságos Nyilas Misi bántalmazása, megalázása. Nyilas Misi már nem akart többé a kollégium diákja lenni, nem akart megbocsátani és együttélni a „hóhéraival". De ez már az ő választása volt. A tanulók 40% -a nem szeretne ilyen lenni semmilyen körülmények között, mert nem bírná ki azt a nyomást, megaláztatást, lenézést, állandó bűntudatot, amely Nyilas Misit érte; kb.15%-uk válaszolt azzal a meggyőződéssel, hogy vállallná Nyilas Misi nehéz sorsát. 15%-uk meg némi fenntartással azt állította, hogy tetszik a főhős sorsa, csak vannak benne hiányosságok pl. önbizalomhiány, nem magabiztos, túl érzékeny, ezért nem vállallalnák a sorsát.

A XV. Győri Könyvszalon szakmai résztvevőinek, vagyis a magyarországi könyves, irodalomtudományi, oktatásügyi, könyvtártudományi szakmai elit véleménye alapján a kötelező irodalomról vallott nézeteket a határon túli magyar oktatásügyben és olvasáskultúrában is figyelembe kellene venni, hiszen evidens, hogy a határon túli magyar irodalomoktatás is a magyar irodalomból építkezik, és az itteni magyartanárok magyarországi tankönyvek alapján elemzik a kötelező irodalmat. Nagyon

fontos a magyartanárok hozzáállása, hogy milyen prediszpozíciós szempontok szerint készítik fel a tanulókat még a kötelező olvasmány elolvasása előtt az olvasásra.

Mi mindent ajánlanak ahhoz, hogy a tanulók milyen előismerettel és motivációval kezdjék el olvasni a kiválasztott művet? Az 1. Számú Lendvai KÁI magyartanárainak a munkaközössége hangsúlyozza az olvasás iránti motivációt, és azt is, hogy a kötelező olvasmányokban felhívja a tanulók figyelmét arra, hogy keressék ki a szövegben azokat a részleteket, amelyekben a szerző ki akarta hangsúlyozni, hogy a főhős szembekerül a környezetével, és küzd, nem adja fel az elveit és emberi méltóságát, inkább elhagyja ezt a környezetet. Így könnyebben boldogulhatnak a főhős jellemzésével is. Tehát a jó felkészítés és a motiválás olvasásszociológiailag is sikeresnek bizonyul, mert ennek alapján a tanulók nem maradnak egyedül a mű olvasásának a folyamatában. Amikor elolvassák a művet, az *olvasónaplójuk* alapján élőszóban is *beszámolnak* a műről a tanároknak, és kialakulhat az a dialógus, amely annyira fontos a tanuló–tanár viszonyában. Így létrejön egyfajta sikerélmény a tanulóban, a tanár pedig megbizonyosodik arról, hogy elfogadható szinten folyt az olvasás. A tanár a tanulókkal közösen foglalkozott az adott mű elemzésével és befogadásával is. Jó módszernek tartom azt is, hogy bizonyos tanárok a kétnyelvű iskolában egész éven át kérik tanulóktól, hogy számoljanak be a kötelező olvasmányról, és adott esetben egy feje-

Móricz Zsigmond: Légy jó mindhalálig című regénye alapján 1960-ban készült *film plakátja*, rendező: Ranódy László, forgatókönyv: Darvas József. (http://snitt.hu/filmek/legy-jo-mindhalalig-1960, letöltve: 2015. 12. 14.)

zetről tartsanak kiselőadást is az osztály előtt. Ezzel a módszerrel mindegyik tanuló sorra kerül, és az adott művet alaposabban meg tudják tárgyalni, vagy fel tudnak eleveníteni a műből egy-két szituációt, motívumot, esztétikai élményfoszlányt.

Fontos volna kialakítani és betartani a kötelező olvasmányoknál a következő ismérveket, amelyeket a magyar könyvszakma és olvasásnépszerűsítő szakmai elit ajánl, hogy közelebb kerülhessünk a kitűzött olvasási és irodalomtanítási céljainkhoz:

A mit? hogyan? és mikor? kérdésekben lenne fontos kialakítani egy értelmes, az olvasás megszerettetésére irányuló álláspontot, metodikát.

A család, az oktatás és a könyvtárak közös munkája a kötelező olvasmányok közvetítése.

A kötelező olvasmányoknak – és a szövegértés tanításának – a klaszszikusokon kell alapulniuk.

Az olvasásra nevelés és az irodalomtanítás nincs egymással összhangban, ezt kellene gyökeresen megváltoztatni, stratégiába foglalni a kettő viszonyát.

Az új generációk jellegzetességeihez igazítva kell kialakítani a kötelező olvasmányok listáját, ha nem akarjuk, hogy teljesen eltűnjön az élményszerző olvasás.

El kell fogadni a diákok számára szimpatikus új műfajokat, és közelebb kell vinni a költőket-írókat hozzájuk.

Minden esetben az életkoruknak megfelelő irodalmat kell adni a diákoknak.

Nyilas Misi személyával mindannyiunk számára a *lelki tisztaság* forr össze. Történetünkben ez a lelki tisztaság áll konfliktusban a pénzzel. A pénz ritkán kerül ki vesztesként, még ha a lélek tisztasággal is áll szemben. Ez a tanulság összegződik a mű címében, amelyet a *Bibliából*, a *Jelenések könyvéből* kölcsönzött Móricz Zsigmond: *Légy jó mindhalálig*... Nyilas Misi példája örök: ma is ugyanúgy belerendül a világ, ha egy tiszta és becsületes gyermeknek csalódást okoz a felnőttek világa. Ezt a bölcsességet értették meg és fogadták el az 1. Számú Lendvai KÁI 9. osztályos tanulói közül azok is, akik anyanyelvi szinten tanulják a magyar nyelvet és irodalmat. Olvasási élményeiket elviszik magukkal az életükbe. Ez a mű akár batyunak is felfogható, amellyel lassan belépnek a felnőttek világába.

6. Felhasznált irodalom

Gilbert Edit: *Az olvasmányélmény megosztásának szerepe a csoportos biblioterápiában*. In: http://www.matarka.hu/cikk_list.php?fusz=108794, p. 2–3. [letöltve: 2016. 03. 15.]

https://hu.wikipedia.org/wiki/L%C3%A9gy_j%C3%B3_mindhal%C3%A1lig_(reg%C3%A9ny), [letöltve: 2015. 12. 14.]

Kötelező irodalom? Konferencia a XV. Győri Könyvszalon. Győri Szalon és a Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér internetes kulturális magazinja: http://www.gyoriszalon.hu, p. 1–4. [letöltve: 2015. 12. 14]

Öt évig még biztos Légy jó mindhalálig. http://divany.hu/poronty/2013/08/28/kotelezo_olvasmanyok/!2013. augusztus 28. [letöltés, 2015. 12. 14.]

Posta István – Pető Györgyi: *Sokszínű IRODALOM tankönyv 8.* Szeged, Mozaik Kiadó, 2014. 76–94. p.

Tanítási tartalmak és módszertani utasítások. Kötelező, választható. (7.,8.,9. osztály) In.: Kétnyelvű általános iskola, MAGYAR NYELV mint anyanyelv. Tanterv. Ljubljana. Ministrstvo za šolstvo in šport : Zavod RS za šolstvo, 2011. 37–38. p. (http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_madzarscina_MJ1_prevod.pdf, letöltve: 2015. 12. 16.)

Sabo, Tatjana – Herman, Jožefa: Együtt egymásért – Drug z drugim, 1959–2009. *A kétnyelvű oktatás 50. évfordulója a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken.* Lendva-Lendava, Kétnyelvű nevelő-oktató intézetek a nemzetiségileg vegyesen lakott Muravidéken, 2010. 7–9. p.

Zágorec-Csuka Judit: Olvasásszociológia. In.: *A muravidéki magyar könyvek világa*. Tanulmányok és publicisztikai írások. Pilisvörösvár–Lendva, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010, 63–85. p.

Zágorec-Csuka Judit: *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok*. Lendva. Galéria-Múzeum Lendva / Galerija-Muzej Lendava, 2003. 14–20. p.

7. Melléklet: A kérdőíves felmérés eredményei

A regény elején a tanulók megismerkedtek a főhőssel, Nyilas Misivel, aki távol került az otthonától. Betekinthetünk a debreceni kollégium életébe, mindennapjaiba, és találkozhatunk Nyilas Misivel is és az osztálytársaival, tanáraival. A kérdések alatt a tanulók válaszai olvashatók.

1. Milyen személynek ismerted meg Nyilas Misit, a debreceni kisdiákot, mint a *Légy jó mindhalálig* című ifjúsági regény főhősét?

okos, szorgalmas, jó, kedves, keményen dolgozik: 11 fő
érzékeny: 4 fő
nem magabiztos: 2 fő
tiszteli a felnőtteket: 1 fő
őszinte: 1 fő
jól nevelt: 1 fő
érdekes 1 fő
félénk, szégyenlős: 3 fő
nem volt barátja: 1 fő
kiszolgáltatott: 2 fő
szegény: 2 fő

2. Milyen igazságtalanság érte Nyilas Misit a debreceni kollégiumban?

Megvádolták, hogy hazudott, pedig nem hazudott: 3 fő
Nem hittek neki a lutri/lottószelvény megnyerésében: 3 fő
Lopással és csalással vádolták: 2 fő
Belekeveredett a felnőttek szerelmi életébe: 1 fő
Igazságtalanul vádolták meg: 2 fő
Hülyét csináltak belőle: 1 fő
Kinyitották a pakkját: 5 fő
Nem szerették a tanárok: 1 fő

3. Szimpatikus-e számodra Nyilas Misi, aki szorgalmas tanuló, felolvas Pósalaky úrnak, de érzékeny és sokszor kiszolgáltatott, számtalanszor megalázzák, megvetik, vádolják? Szeretnél-e ilyen tanuló lenni? Ha igen, miért? Ha a válaszod nem, indokold meg azt is!

A *nem* válaszok száma:

Pontosan ilyen nem lennék, de tetszett, ahogy cselekedett: 4 fő
Nem, hiszen nem volt barátja: 1 fő

Nem szeretnék ilyen lenni, mert sokszor megalázták: 1 fő
Nem akarok ilyen lenni, mert nem szeretek tanulni: 1 fő
Nem szeretnék ilyen tanuló lenni, mert nem bírnám ki azt, hogy nem fogadták el a körülötte levő emberek: 1 fő
Nem szeretnék ilyen lenni, mert nem jó érzés, ha megaláznak: 2 fő
Nem, mert ez nem jó: 1 fő
Nem, mert szerencsétlen, állandóan bűntudata van: 1 fő

Az *igen* válaszok száma:
Szimpatikus, szeretnék ilyen lenni, mert nagyon okos és őszinte: 2 fő

Némi fenntartással mégis tetszettek a cselekedetei, viszont érzelmi, pszichikai hiányosságai miatt mégsem lennének ilyenek, a következők miatt:
Igen is, meg nem is, jó tanuló, csak több önbizalomra volna szüksége: 1 fő
Szimpatikus, de lehetett volna magabiztosabb: 1 fő
Szép volt tőle, hogy felolvasott: 1 fő
Túl érzékeny volt: 1 fő

4. Hogyan bánt Nyilas Misivel a Debreceni Református Kollégium tanári kara? Szerinted jogos volt-e ez a bánásmód?
Rosszul, hiszen csalással vádolták: 3 fő
Igazságtalanul vádolták meg: 3 fő
Nem volt jogos a bánásmód: 6 fő
Jogos volt a bánásmód: 1 fő
Addig nem bántak vele rosszul, amíg tényleg meg nem vádolták, s közben mindenki bűnösnek gondolta: 1 fő
Csúnyán: 1 fő
Kezdetben az igazgató úr megvédte, majd ő is szembefordult vele, végül is a tanári kar szerette volna, ha marad, de ő elutasította. Nem volt jogos, ahogy bántak vele: 1 fő.

5. Szerinted jó választás volt-e a *Légy jó mindhalálig* című házi olvasmány? Ha igen, indokold meg, hogy miért! Ha nem, akkor is indokold meg a véleményedet, és írd le, milyen más művet választanál házi olvasmánynak!

Az *igen* válaszok száma:
Igen, érdekes volt és tanulságos: 4 fő
Igen, mert bővítette a szókincsemet: 1 fő

Igen, mert izgalmas története van:1 fő
Igen, mert jó választás volt: 1 fő
Igen, mert nagyon jó könyv: 1 fő
Jó volt, mert néztem a könyvről szóló filmet, majd elolvastam a könyvet is: 1 fő.

A *nem* válaszok száma:

Nem, rövidebbet és könnyebben érthetőt választanék: 1 fő
Nem volt izgalmas, a *Tüskevár* 2. részét választottam volna helyette: 1 fő
Nem, mert modernebb könyveket szeretek olvasni:1 fő
Nem tetszett, mert élhetnénk a jelenben, nem pedig a múltban, az *Időfutár* jó könyv volna házi olvasmánynak: 1 fő.

Az *igen-nem* válaszok száma:

Igen, végül is tanulságos, de választhatnánk modernebbet is: 1 fő.

Gyógyító könyvek a szegénység tematikájára a gyermek- és ifjúsági irodalomban – Bibliográfiai ajánló

1. Andersen: A kis gyufaárus lány
Andersen összes meséi, Szeged**:** Szukits Kiadó, 2008, 249–250. p.

A mese *problémafeltárása*: A kis gyufaárus lány kikerült az utcára a rendezetlen és szegény családi körülményekből, az utcán senki sem veszi észre, Szilveszter éjszakáján megfagy. A halála kegyetlen, de a meseíró megszépíti az átmenetelét az isteni szférába, a mennyországba.

A biblioterápiás foglalkozás során fel szeretném tárni, hogy miért közömbösek az emberek a szegény gyerekek iránt. Miért nem tudnak odafigyelni a másik emberre? Akár egy ismerősre, vagy egy ismeretlenre, aki segítségre szorul, mert hajléktalan, szegény, beteg vagy szociálisan hátrányos helyzetű stb. Segítenünk kell, ahogy tudunk, akár úgy, hogy veszünk tőle egy szál gyufát.

ANNOTÁCIÓ – a mese *rövid tartalma*: lásd fent „3.1. Andersen: *A kis gyufaárus lány* – a mese rövid tartalma és a szimbólumok kiválasztása” (22–23. p.).

BIBLIOTERÁPIÁS LEHETŐSÉGEK – a mese biblioterápiás felhasználása: lásd fent „3.1.3. A mese biblioterápiás felhasználása”, első három bekezdés (28–29. p.).

Kérdések feltevésével dolgozzuk fel a mese történetét:

1. Ki a főszereplő? Kik a mellékszereplők? Fokozatosan kérdezünk rá a mese történetére az elejétől a végéig.
2. Mi történt az utcán, ahol árulta a kis gyufaárus lány a gyufákat? Hogyan volt felöltözve a kislány?
3. Mivé váltak a kialudt gyertyák?
4. Mit mondott neki a nagyanyja, mi történik akkor, ha egy csillag lehull?
5. Mit kért a kislány a nagyanyjától?
6. Mi történt, amikor a kislány minden gyertyát meggyújtott?
7. Hova vitte a nagymama a kislányt?
8. Milyen állapotban találták a kislányt újév napjának reggelén az utcán?
9. Mi volt a kislány kezében?
10. Mit gondoltak róla az emberek?
11. Mit nem tudott róla senki a mese végén?

Az elemzést követően a fenti „3.1.3. A mese biblioterápiás felhasználása” című alfejezet negyedik–nyolcadik bekezdésében (29. oldal) leírt *értékeket* szeretném erősíteni a terápiás csoportban.

2. Charles Dickens: *Twist Olivér*
Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó, 1965. *2. fejezet, amely Twist Olivér növekedésének, neveltetésének és ellátásának a körülményeiről szól,* 10–22. p.

A regény *problémafeltárása*: Az író leírja, hogy hogyan került a szegény árvagyerek, Twist Olivér az árvaházba, ahol a körülmények kegyetlenek voltak, az egyházközösség felügyelte a sorsát, de megszökik, s ezzel elindul a küzdelme. Rádöbben arra, hogy harcolni kell ahhoz, hogy jobb körülmények közé kerülhessen.

ANNOTÁCIÓ – a regény rövid tartalma: A *Twist Olivér* (eredeti címén *Oliver Twist* vagy *The Parish Boy's Progress*) Charles Dickens angol író második regénye, amelyet Richard Bentley adott ki 1838-ban. A mű főszereplője Twist Olivér, egy árva kisfiú, aki előbb egy dologházban éli szomorú és kilátástalan életét, majd egy temetkezési vállalkozó veszi a gondjaiba. Olivér végül megszökik, és eljut Londonba, ahol találkozik Jack Dawkinsszal, az Agyafúrt Vagánnyal, egy zsebtolvajbanda vezetőjével. Dawkins elvezeti őt az idős Fagin rejtekhelyére, akitől a banda valamennyi tagja a mesterséget tanulta. Olivér ekkor még nem tudja, hogy amit a banda tagjai tesznek, az törvénytelen.

A Twist Olivérben Dickens a bűnözőkről és erkölcstelen életükről egyáltalán nem festett romantikus képet. A regénynek számos mozifilmes és televíziós feldolgozása létezik, valamint egy nagyon sikeres musical is, ez utóbbi filmes adaptációja 1969-ben hat Oscar-díjat nyert.

A klasszikus történetben együtt élhetjük át Olivérrel a számtalan kalandot és a különös titkokat, amint a főhős válságos pillanatokban tapasztalja meg, hogy a baj sajnos ritkán jár egyedül. Részletesen megismerkedhetünk barátaival, ismerőseivel és ellenségeivel. Végigkísérhetjük életét, osztozhatunk minden küzdelmében és bánatában, de felfedezhetjük szívében azokat az álmokat, illúziókat és örömöket is, amelyeket egy gyermekkel remélhetőleg semmiféle sorscsapás nem tud feledtetni. Rengeteg viszontagság és hányattatás után végül örökbe fogadja egy család, s ezzel véget vetnek testi és lelki szenvedéseinek.

A történet továbbélése: 2005-ben színes, magyarul beszélő, angol–cseh–francia–olasz filmdráma készült *Oliver Twist / Twist Olivér* címmel

a könyv alapján. Ebből egy-két részletet is be lehetne játszani a biblioterápiás foglalkozások alatt.

BIBLIOTERÁPIÁS LEHETŐSÉGEK – a regény biblioterápiás felhasználása: 2. fejezet: Hogyan fejlődött, nevelkedett és táplálkozott Olivér? 15–16. p.

Twist Olivér egy meg nem nevezett város dologházában látja meg a napvilágot, kilátástalan nyomorban. (A folytatásokban megjelent változatban a várost Mudfog néven említik, amely Londontól mintegy 70 mérföldre, északra helyezkedik el – ez az elhelyezkedés a valóságban Northampton városának felel meg.) Édesanyja belehal a szülésbe, édesapja hollétéről pedig semmit sem tudunk, így a kis Olivér élete első pillanatától kezdve árva. A szegénytörvény értelmében egy Mrs. Mann nevű nőhöz kerül dajkaságba. Itt tölti élete első kilenc évét, enni nagyon keveset kap, és finoman szólva is kevés kényelemben van része. Kilencedik születésnapja táján Bumble úr, az egyházfi visszaviszi a dologházba, ahol kóctépés lesz a munkája. Olivér továbbra is éhezik, és látástól vakulásig dolgozik. Egy napon társaival, akik szintén nagyon éhesek, sorsot húz: a vesztesnek a következő étkezéskor kérnie kell még egy adag zabkását. Olivér veszít, így hát a vacsora végeztével, táljával a kezében remegve előrelép: *„Kérek még, felügyelő úr.”*[38] Merészsége a dologházat vezető bizottság jól táplált tagjaiban hatalmas felháborodást vált ki. Rögvest fel is ajánlanak öt fontot bárkinek, aki a fiút inasnak maga mellé venné.

Kérdésfeltevéssel dolgozzuk fel a 2. fejezet történetét:

1. Ki a történet főszereplője? Kik a mellékszereplők? Hol játszódik a történet?
2. Milyen körülmények közé került Twist Olivér?
3. Hova helyezte ki Olivért az egyházközösség a dologházból?
4. Kikkel kellett neki együtt élnie?
5. Hogyan bánt a pénzzel, amit a munkájáért kapott?
6. Ki felügyelt rá?
7. Éheztette-e a gyerekeket és Olivért a nevelőanya? Miért?
8. Hova zárta be Olivért a születésnapján?
9. Miért látogatta meg Buble úr az egyházközösségből Mann asszonyt?
10. Ismerték-e a gyámok Olivér szüleit? Ki adott neki nevet?
11. Hova vitte Buble úr Olivért? Jobb körülmények közé került?

[38] https://hu.wikipedia.org/wiki/Twist_Oliv%C3%A9r_(reg%C3%A9ny)

12. Mi történt a tanácsülésen, ahova Olivérnek is el kellett mennie?
13. Szerintetek miért bántalmazták Olivért a tanácsülés tagjai (fejbekólintás, lekezelés), hiszen csak egy kisgyerek volt, aki még azt sem tudta magáról, hogy árva?
14. Miért kellett Olivérnek imádkoznia az egyházközösség tanácsának a tagjaiért? Ez szerintetek jogos elvárás?
15. Milyen munkát adtak Olivérnek? Mit evett általában? Miért voltak éhesek az árvaház gyermekei? Miért nem kaptak elegendő élelmet?
16. Mit tettek Olivérrel, amikor repetát kért?
17. Hogyan büntették meg Olivért, amiért ennivalót mert kérni?
18. Miért ragasztottak hirdetményt a dologház kapujára, és ez kire vonatkozott?
19. Mit gondoltok, mi lett a további sorsa Twist Olivérnek?

Az elemzést követően a következő értékekre szeretném felhívni a terápiás csoport figyelmét:

1. Együttérzésre az árva gyerekekkel, akiknek vagy elhunytak szülei, vagy elhagyták őket különböző okok miatt.
2. Döbbenjenek rá, hogy ezekkel az árva gyerekekkel is rosszul bántak az árvaházakban és a nevelőszülőknél, akik nem szeretetből fogadják be őket, hanem inkább pénzszerzés céljából. Az életben mindez megtörténhet.
3. Feltárni azt a kegyetlenséget, amit az árva gyerekeknek sok esetben el kell viselniük, ha nevelőszülőkhöz, vagy árvaházba kerülnek, pl.: éhezés, bántalmazás, lekezelés, lenézés és megaláztatás.
4. Mi történik velük, ha megszegik a kegyetlen árvaházi vagy nevelőszülői szabályokat?

3. Móricz Zsigmond: *Árvácska*

– regény, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991. *Második zsoltár*, 21–29. p.

A regény *problémafeltárása:* Állami Árvácska *embertelen sorsának* és *lelkivilágának* bemutatása. A regény nem tartalmaz egymásba fonódó, felgombolyítható meseszálat, annál kevésbé, mert gyermekhősének életében e három év alatt nem történik semmi változás, hanem égbekiáltó szenvedéseinek stációi a pokol egyre mélyebb bugyraiba vezetnek. Sorsa mindenütt ugyanaz: kiszolgáltatott, ütött és megalázott emberi lény, tehenet és disznót

őriz a tanyán. A „kedvesanyától” egyetlen kedves szót sem hall, mindig a következő szidalmakkal gázolnak a lelki világába: „a hús rohadjon le ról-lad”; „a fene rágja le a húsodat”; „no, te mocsok”; „kitaposom a beledet”; „hogy az isten döglesszön meg, te gyalázatos disznyó”. Iskolába nem jár, írni, olvasni nem tanulhat, szókincse beszűkült, és a helyes artikulációt sem tudta teljesen elsajátítani. Korán megtanulja, hogy neki semmihez sem szabad nyúlnia, mert minden a másé. Még igazi neve sincs, az első családban Csörének hívják, csak később tudja meg, hogy a hivatalos neve Állami Árvácska. A tanyai szegénységben mégis érez valami emberi melegséget, hat gyerek veszi körül, és a beteg, elhasznált asszony néha szeretettel ápolja és gyógyítja. Visszavágyódik ide és vissza is szökik arra a helyre, ahol embertelen verésekben és pokoli kínzásokban volt része. Második nevelőszüleinél, Szennyeséknél Zsaba Mári valóságos kínzóeszközökkel bántalmazza (pl. bottal üti, majdnem kitöri a fogát, a fejét lúgba mártja), ezen a helyszínen a bántalmazások után nem részesül ápolásban, és nem is sajnálja senki. A vérengző nevelőanya még gyilkossági kísérlettől sem riad vissza ellene. Szennyes Ferenc az, aki belátja, hogy ennek a lelenclánynak el kell távoznia erről az eldurvult, vad portáról. Árvácska, ahogy nő, egyre érzékenyebb lesz, és egyre sebezhetőbbé válik. Harmadik helyén felbukkan a lelki kínzás legnagyobb mestere, Diti, Verő gépészék lánya, aki Pestről az ünnepekre jött haza. Neki valóságos gyönyör, ha a másik szenved. Minden adandó alkalmat megragad, hogy megalázza és csúfolja a „rohadt kis államit”.

ANNOTÁCIÓ – a regény *rövid tartalma*: A regény hősnője egy lelenc gyermek. Az író örökbefogadott lányáról, Erzsikéről, becenevén Csibéről mintázta. Móricz 1936-ban a Ferenc József hídon talált rá a 16 éves, fejletlen lányra, aki öngyilkosságra készült, hogy elviselhetetlen, megalázó életének véget vessen. Csibe éveken át mesélte az írónak gyermekkora, a nevelőszülőknél átélt évek emlékeit, a legsötétebb szadizmussal elkövetett kínzásokat. A lelencet az állam parasztszülőkhöz adja: nyolc pengőt fizet érte és ruhát, cipőt ad. Aki elvállalja, keresni akar rajta: dolgoztatják és éheztetik, ruháját a gazda gyerekei rongyolják el, iskolába nem engedik, ütik-verik, parázzsal égetik, rúgják, kéjenc férfiak játszanak vele. Rosszabb sorban él, mint az állatok, s kiszolgáltatottsága egyre súlyosabb gonoszságra ingerli a nevelőszülőket. A regényt Móricz élete utolsó időszakában írta meg: 1940-ben a *Kelet Népe* című folyóiratban közölte folytatásokban, később az Athenaeum Kiadó adta ki. 1976-ban Ranódy László rendezésében *Árvácska* címmel színes, magyar filmdráma készült belőle, amelyből felhasználnék jeleneteket a biblioterápiás foglalkozásokon.

Első zsoltár: Hajnal a pusztán. Vörös fénnyel kel a nap. Nádfedeles házikó áll az eperfa mellett. A legközelebbi tanya is úttalan távolságban van. Kislány áll a mezőn. Agy kezdődik a regény, bemutatva a környezetet, ahol a csak Csörének szólított gyermek él. Dudásék egy szegény alföldi parasztcsalád, éppolyan durvák, mint életkörülményeik. Dudásné kegyetlenebbül bánik Csörével, mint saját hat gyerekével, az állami gyerek rosszabb ételt kap reggelire, mint a többi, jobban megbüntetik, ruháit az egyik Dudás gyerek kapja, és nem küldik iskolába, ehelyett a tehenet kell legeltetnie; nevelőapja és a szomszéd is molesztálja.

Második zsoltár: Egész héten nem lehetett használt venni a lánynak, miután egy dinnye leszakításáért tolvajnak nevezték, és Dudás parazsat tett a kezére. A kislány leszedte a kezéről a kötést és kiment a mezőre a tehénnel. A többi gyerekkel lyukat ástak a kerítés alatt, hogy lopni tudjanak Kadarcs szomszéd szőlőjéből. Kadarcs elkapta Csörét, és megbecstelenítette, aki büszke, hogy olyan sebe lehetett, ami miatt megsajnálták: egyike azon ritka alkalmaknak, hogy nevelőszülei kedvesen bántak vele.

Harmadik zsoltár: Egyre hűvösebb lett az idő. A meztelen kislány minden bokorban férfiszemeket látott maga körül .A kislánnyal szolgaként játszott a többi gyerek. A gyerekek közül otthon mindenki rákapott az almára, és egymástól szedték el, amíg az anyjuk nem verte meg őket. Egy este mindenki tudta nélkül Kadarcs szellemnek öltözve jelent meg, a részeg Dudás agyonlőtte lelőtte, de a gyerekek közül csak a kislány tudta, ki is volt a szellem. Dudás azt vallotta, hogy csak gyermekeinek a védelmében lőtt, így nem származott belőle semmi gondja. A kislány attól kezdve félt a szellemektől.

Negyedik zsoltár: Eljött Dudásékhoz egy asszony, a „nagysága" a menhelyről, és kérdőre vonta Dudásnét, mert a gyereknek iskolába kellene már járnia. Miután a nő elment, az anya elkezd ordibálni, amiért akkor viszik el a lányt, amikor már használt vehették volna. Amíg az anya bent van a városban, addig a kislány kitakarított, ezt az anya is észrevette, majd mikor eszébe jutott, hogy aznap a kislány még nem evett, adott neki enni is. Másnap elindultak a városba, és a kislány meg volt lepődve, mert még ilyen sok házat nem látott. Ugyanaz a nő tűnik fel, mint előző nap, mondja, hogy Dudásné elmehet, a gyerek marad. A kislány belekapaszkodik az anyja ruhájába, nem akarja elengedni. A papírokból kiderül, hogy a hivatalos neve Állami Árvácska.

A kislány megszökött a menhelyről, és egy asszonynál aludt, aki adott neki enni, és felismerte, másnap vissza is vitte Dudásnéhoz. A nagysága cselédje eljött a lányért, és elmagyarázta neki, hogy Dudásék

nem a valódi szülei, csak a pénzért tartották, amit kaptak érte. Eközben összekötött kézzel rángatta be a gyereket a városba.

Ötödik zsoltár: Árvácska egy gazdag családhoz, Szennyesékhez kerül. Mivel nem tud rendesen beszélni, Pöszének hívják. Az első nap annyira gyorsan eszik, hogy észre se veszi, hogy mit is evett meg, mazsolának hiszi. Később hallja, hogy azt mondják rá, nem válogatós, a legyet is megeszi. Kihányja a vacsorát, ezért Szennyesné kizavarja, és ettől az esettől kezdve a szolgálóval alszik. Másnap már reggel 3-kor a mezőre küldik dolgozni, és mikor az „icskolát" említi, akkor Szennyesné rámordul. Belenyomja a fejét a lúgos vízbe, és az annyira marja az arcát, hogy már ordít. Enni is csak aludttejet ad neki, a húsból csak akkor, amikor a férje rászól.

Hatodik zsoltár: A kislányt sokat dolgoztatják. Az egyetlen, aki jól bánik vele, egy öregember, aki minden vagyonát elvesztette a háborúban, és Szennyesék kegyelemkenyerén él, mint szegény rokon. Ő elvitte templomba a kislányt, aki elmesélte neki, hogy az előző nevelőapja „mindig simogatta". Az öreg, amikor megérti, miről van szó, azonnal szól a csendőröknek; később megtudjuk, hogy Dudás felakasztotta magát, hogy meneküljön a büntetés elől. Mikor a kislány hazaér, nagyon elverik, mert tudni akarták, hogy mit beszéltek a csendőrökkel. Szennyesné véresre veri a fejét, ismét belenyomja a lúgos vízbe, hogy a gyerek már ordít. Szennyesné egyre idegesebb lesz, egyszer úgy megüti, hogy két foga is „bedől" Az orvosnak azt kell mondania, hogy a tehén rúgta fel. Szennyesné egy pohár tejet küld az öregembernek a kislánnyal azzal az üzenettel, hogy ha ezt megissza az öreg, akkor „többet nem panaszkodik". Az életbe megfáradt, megkeseredett ember meg is issza és meghal. Később a kislány is kap egy pohár tejet az asszonytól, de mivel sosem szerette a tejet, az asszony csecsemő kisfiának akarja adni. Szennyesné rajtakapja és megvádolja, hogy meg akarta ölni a kicsit. Férje visszaviszi a menhelyre a lányt, mert látja, hogy az asszony már nem bírja elviselni. Új nevelőszülőhöz fog kerülni, az asszony neve Verőné, már a név hallatára is megrémül Árvácska.

Hetedik zsoltár: Verőéknél a kislány rögtön látta, hogy megint nem fog iskolába járni. Két napig semmi dolga nem volt, utána reggel felébresztették, hogy menjen disznót legeltetni, de adtak neki bőven enni. Egyszer a vonat majdnem elütötte a kislányt, amikor hazaért, elverték.

Hazajött a család lánya, Diti, aki szórakozásból keserítette meg a kis árva életét.

Megkeresték a kislányt a csendőrök, akiknek elmondta, hogyan halt meg az öregember. Híre jött, hogy az öreget exhumálták, megvizsgálták, és hogy Szennyesnét fel fogják akasztani a meggyilkolásáért.

Elérkezett a karácsony. A kislány még soha nem kapott ajándékot. Verő elküldte borért, amikor visszatért, kizavarták a házból, behúzódott búvóhelyére, a kamrába. Itt viszont égve felejtette az édesanyjáért gyújtott mécsest, mert hirtelen behívják a házba. Neki nem hozott semmit a Jézuska, pedig úgy várta. Diti kigúnyolja, majd ugratásból azt hazudják neki, hogy ha háromszor körbejárja a kutat, teljesül a kívánsága. Édesanyját szeretné látni, és ahogy a kutat kerülgeti, az égő ereszről azt hiszi, hogy édesanyja már meg is jelent. Bemegy a házba, hogy szóljon a tűzről, de nem akarják meghallgatni. „Három nap múlva már mind kialudt a tüzes gerenda, s vastagon lepte a hó a törmeléket." (http://mek.oszk.hu/00900/00981/00981.htm, vö.: https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rv%C3%A1cska_(reg%C3%A9ny))

Biblioterápiás lehetőségek – a regény biblioterápiás felhasználása: a *Második zsoltár feldolgozása, 21-29. p.*

Kérdésfeltevéssel dolgozzuk fel a 2. zsoltár történetét:

1. Ki a történet főszereplője?
2. Mi fájt Csörének?
3. Ki sajnálta a legjobban? Miért éppen egy tehén?
4. Szerintetek miért volt Csöre pucér, mezítelen?
5. Hova vágyott Csöre? Miért szerette a természetet, a mezőt?
6. Milyen volt Csöre ruhája? Szerintetek ez a piszkosság mire vallott?
7. Miért szidalmazta a „kedvesanyja" (nevelőanyja) Csörét?
8. Szerintetek miért sírt és énekelt annyit a kislány?
9. Miért hajtotta ki Kadarcs gazda a gyerekeket és a tehenet a szőlőből?
10. Mit tett Pista (alias Rudi) bácsi Csörével?
11. Miért érezte úgy, hogy másodszor is meghalhatott volna, amikor feldobálták a levegőbe?
12. Miért voltak embertelenek hozzá, hiszen csak egy kis szőlőt evett a mostohatestvéreivel együtt?
13. Miért örült annak Csöre, hogy odahaza megvigasztalták a „szülei"?
14. Mit szeretett volna Csöre a kemencepadkán, ahova aludni ment?
15. Mit álmodott olyan édesen Csöre? Miért volt boldog álmában?

Az elemzés után a következő problémákra szeretném felhívni a terápiás csoport figyelmét:

1. Miért kegyetlenek a felnőttek, akár a szülők, nevelőszülők a gyerekekhez, meddig mehetnek el a kegyetlenség kinyilvánításában? Lehet-e a szülő kegyetlen?
2. Lehetnek-e a felnőttek kegyetlenek a gyerekekhez akkor is, ha nem szülők? Miért történnek meg a kegyetlen dolgok, pl. verés, fizikai bántalmazás, lenézés, lekezelés és ezzel párhuzamosan a meg nem értés?
3. Milyen a gyermeki kiszolgáltatottság, milyen a lelkiviláguk? Honnan ered a félelmük?
4. Mi volna a megoldás a kegyetlen viselkedéssel szemben, mit tehet egy gyermek, hogy megvédje magát?
5. A leszakadás, lemaradás pillanatai, amikor az elhanyagolt gyerekek nem járnak iskolába, és nem veszik őket emberszámba, mert ezt megtehetik velük a tanyavilágban. Mi lenne a megoldás, hogy járhassanak iskolába, közösségbe?
6. Kik hivatottak a szociálisan veszélyeztetett gyermekekkel, árvákkal foglalkozni, hogyan lehetne segíteni rajtuk?

4. Összegzés

Mindhárom kiválasztott mű a *szegénység* tematikáját mutatja be, mindhárom műnek a főszereplője egy árva gyermek, akit megaláznak, lekezelnek, és aki testi fájdalmakat szenved el. A szegénység által kerülnek az utcára, az árvaházba, vagy nevelőszülőkhöz. Helyzetük sokszor reménytelen és kilátástalan, pedig nem ők az okozói a kialakult helyzetnek, hanem a családjuk, amely elhanyagolta őket, és a társadalom, amely nem tud sokat nyújtani számukra, sőt amit nyújt, az is kevés és bántalmaktól terhes. A művészek, az írók fantáziájuk által képesek átlátni a világot és magasabb szintre eljutni a megismerés terén, mint arra az átlagember képes lenne. Talán ez érvényes a gyermekek fantáziájára is, akik még nem egészen nőttek fel a valós világ normarendszeréhez, de a mesék világában képesek új megismeréseket szerezni.

A kis gyufaárus lány című mesével is lehetséges fejleszteni a *szociális érzékenységet*, hiszen egy elesett, árva kislánnyal nagyon is jól lehet azonosulni a mese megélése kapcsán. Miért kell ezt fejleszteni a fejlesztő biblioterápiával? Azért, mert a mai gyermekek közt is nagy a szociális különbség, és ezeket a különbségeket fontos csökkenteni, még ha a problémát megoldani teljes egészében nem is lehet, valamelyest feloldani talán mégis lehetséges. A szociális *felemelkedés lehetőségeire* a mese is

felhívja a figyelmet, hiszen gazdag forrása lehet egy *új identitásnak* is, de feloldhatja, megoldhatja azokat a *traumákat* is, amelyeket a gyerekek elszenvednek, pl.: pénzhiány, alkoholista szülők, árvaság, szociálisan hátrányos helyzetek, a tanulásra nincsenek feltételek, elhanyagoltság, bántalmazás. *A kis gyufaárus lány* fejlődéstörténetének nagyságát abban látom, hogy a kegyetlen szilveszteri éjszakában megpróbálja a lehetetlent, eladni a gyufaszálakat, még akkor is, ha az árusítás reménytelen, hiszen senki sem vásárol tőle egyetlen szálat sem. *A kis gyufaárus lány* lelkivilága romantikus, hiszen a megfagyás és a magára maradás pillanataiban is egy elképzelt, de számára valós, mennyei világot lát, ahol megélheti beteljesülését: találkozhat nagyanyjával, aki megérti, szereti és elfogadja őt. A mese drámai kiteljesedéssel, egy transzcendens, érzékfeletti világban való pozitív kicsengéssel zárul. *A kis gyufaárus lány* megküzdött a kegyetlen világgal – még akkor is, ha erre ráment az élete –, hiszen a haldoklás pillanataiban boldog volt.

Ha biblioterápiás elemzéssel tekintünk a mese végére, akkor megállapíthatjuk, hogy a főhős magára maradt, mert a társadalom, amely körülvette, érzéketlen volt iránta és a problémái iránt. A pszichikailag sokrétű ember nem tudta többé előre meghatározottnak és harmonikusnak felfogni a létét. Ez érvényes a 21. században élő emberek léthelyzetére is.

A kis gyufaárus lány érzelmes történetét Petrolay Margit véleménye szerint korunk már nem tartja a meseköltészet vitathatatlan remekének. Fenntartásait kifejezésre is juttatja többek között abban, hogy szövegét módosításokkal adták ki bizonyos, gyerekeknek szánt meséskönyvekben. Példa erre egy New York-i kiadás, amely megváltoztatta az elbeszélés tragikus végét: a kislány, miután megfagyott az utcán, másnap reggel egy meleg lakásban, kedves családi körben ébredt fel. Egy francia kiadásban az angyalok énekszóval viszik fel a kislányt az Úr színe elé, ahol viszontláthatja szeretett nagyanyját.

A kis *Twist Olivér* élete első pillanatától kezdve árva. Twist Olivér kilenc éves, és egész eddigi életét árvaházban töltötte. Most átkerül a dologházba, hogy ott szakmát tanuljon, és hasznot hajtson eltartóinak. A dologházban dolgozó és éhező fiúk sorsot húznak: ki álljon oda a marcona felügyelő elé azzal, hogy több ételt szeretne. Twist Olivér húzza a rövidebbet, így neki jut ki a hálátlan feladat. Az incidens miatt bajkeverőnek minősítik és kirakják szűrét az árvaházból is, bárki magához veheti, akinek ingyen munkaerőre van szüksége. Mr. Sowerberry temetkezési vállalkozó műhelyébe kerül, ahol egy másik fiú provokációi miatt igazságtalanul verést kap, ezért végképp megszökik, és elindul étlen-szomjan

London felé az országúton. Így kerül Fagin, a gyerekekkel dolgoztató tolvaj kezébe... Szinte nem tudja megúszni az életet, de keményen megküzd a boldogságáért: nem adja fel a felemelkedés harcát. Elviseli a sok megaláztatást és a testi fájdalmat, lassan felnőtté válik és megerősödik az életre.

Móricz Zsigmond kisregényében a kis árva lányt, Csörét a szegény Dudásék az árvaházi kihelyezési díjért veszik magukhoz. A kegyetlen bánásmód elől a kislány megszökik, ismét árvaházba, majd a még embertelenebb Szennyesék portájára kerül. Miután egyetlen támasza, a melegszívű öreg Vénisten meghal, egy harmadik helyre kerü, ahol a szerencsétlen gyerek véletlenül felgyújtja kínzatásai színhelyét. A főhős fejlődéstörténetének ez a csúcspontja, hogy fellázad a kegyetlen világ és annak körülményei ellen. Minden, ami kegyetlen, elég benne, s feloldódik Csöre lelkében az elnyomás, a lekezelés és a lenézés motívuma.

5. Felhasznált irodalom és szakirodalom

Andersen, Hans Christian: A kis gyufaárus lány. *Andersen összes meséi*, Szeged**:** Szukits Kiadó, 2008, 249–250. p.

Antalfai Márta: Mese, megküzdés és boldogság. A mesék üzenetei az életcél megtalálásáról és a boldogsághoz vezető útról. Béke Gyermekotthon. X. Egészségfejlesztési és drogprevenciós konferenciája, Budapest, 2009. március 9–11. http://www.antalfaimarta.hu/olvashato_irodalom/mese_beke_gyermekotthon_2009.pdf

Dickens, Charles: *Twist Olivér*, Budapest: Móra Ferenc Könyvkiadó, 1965. 2. fejezet, amely Twist Olivér növekedésének, neveltetésének és ellátásának a körülményeiről szól, 10–22. p.

Móricz Zsigmond: *Árvácska*, regény, Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1991. Második zsoltár, 21–29. p.

Ostergaar, Anne-Marie: Vágyakozás a szekrény világából. In: *Iskolakultúra* 2005/4. 87. p.

Petrolay Margit: Mese a suszter fiáról. In: *Iskolakultúra* 2005/4. 79–86. p.

Online szakirodalom:

Andersen, H. C.: In.: https://hu.wikipedia.org/wiki/Hans_Christian_Andersen, [letöltve: 2015. 12. 02.)

Árvácska: In: https://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%81rv%C3%A1cska_(reg%C3%A9ny)

Árvácska: In: http://kotelezok-roviden.gportal.hu/gindex.php?pg=5229810

Árvácska: http://www.mek.iif.hu/porta/szint/human/szepirod/magyar/moricz/arvacska, http://www.port.hu/arvacska/pls/w/films.film_page?i_film_id=166
Pál József – Újvári Edit: Szimbólumtár. In: *A Balassi Kiadó honlapja.* [online] [2015. 12. 02.] > URL: http://www.balassikiado.hu/BB/netre/Net_szimbolum/szimbolumszotar.htm
Twist Olivér: In: https://hu.wikipedia.org/wiki/Twist_Oliv%C3%A9r_(reg%C3%A9ny), http://www.port.hu/twist_oliver_oliver_twist/pls/w/films.film_page?i_film_id=70395

József Attila költészetének posztmodern hatása a muravidéki magyar költőkre

Tanulmányom arról szól, hogy milyen mértékben hatott József Attila klasszikus költő költészete a muravidéki magyar költőkre Szlovéniában: Bence Lajos, Báti Koncz Zsuzsanna, Varga József, Göncz László, Zágorec-Csuka Judit költők verseire, akik nemzetiségi sorban élnek, és megihlette őket József Attila. Melyek azok a témák és motívumok, amelyek József Attila költészetéből továbbélnek a nemzetiségi helyzetben élő költőknél, akik ezeket értéknek tekintik, és posztmodern módon újra fel is használják költészetükben.

Báti Zsuzsa *József Attiláé* című versében a csalódottság élményéből indul ki, s több szálon indítja el az asszociációit, míg József Attila költészetének az értékeléséig jut el. Báti Zsuzsa önmagát mint költőt állítja párhuzamba József Attilával, a költő-zsenivel. S ez a posztmodern kapcsolat a két költő közt a hiányból és a vesztességből építkezik. A költőnő csalódottsága abból az érzelmi traumából vezethető le, hogy elhagyta a férje: *„József volt, akit szerettem, de ő engem nem szeretett"* – s a magányba temetkezve keresi a megoldásokat. Ebben a megoldáskeresésben fordul József Attilához, akinek a sorsa még kegyetlenebb volt, s aki a vasúti síneken kereste a végső megoldását-megváltását, és az öngyilkosságában való végső feloldást. Ha ez egyáltalán megváltásnak nevezhető. Báti Zsuzsa kiemelkedik a tragédiájából és úton van a megoldások felé: *„...fölmarkoltam, amit tudtam és most úton vagyok"*. S ezen az úton bármi történhet vele, hiszen fölvállalja a sorsát. Keresi a megváltás lehetőségeit is. A két költői sors posztmodern vetületei ellentétes megváltáskoncepcióra épülnek.

Tudod Attilám, a proletár utókor
mégiscsak téged szeret
bár nem dicsér
mert nem egészen úgy történt minden

[39] In: Zágorec-Csuka, 2010. 147–151. p. A tanulmány nem kifejezetten biblioterápiás témát dolgoz fel, de Vörös Klára szakmai recenzens mégis megfelelőnek találta a kötetben való közlésre, hiszen a szerző a magyar irodalom részét képező muravidéki magyar irodalom egyik kortárs költője, írója, és hiteles ismerője.

a proletár utókor mégis megőriz téged
köd választja el attól
attól

Báti Zsuzsa megszólítással fordul a költőhöz, és tiszteli meg azzal, hogy a proletár osztály elismert költőjéhez szólhat. Az ő korszakában is megnevezhető a munkásosztály, hiszen létezik, van, csak másképpen nevezik a szocialista önigazgatási rendszerben. Báti Zsuzsa *József Attiláé* című versében egymásra épülő, egymástól azonban mindvégig megkülönböztetendő lényegi dimenziók asszociálódnak.

A posztmodern misszionálás összefüggésében a két költő gondolatai a csalódottság, a megváltás élményének és az értelmiség, valamint a munkásosztály szerepének misszionálási folyamatában vannak kivetítve. A vers posztmodern megközelítésében teljesen ismeretlen attitűdök és közvetítetlen szerkezetek elegye jelenik meg egy sajátos intellektuális hagyományrendszerre építkezve. S mindez teljesen új, vagy újnak tartandó kulturális emlékezetet eredményez, amelyben benne van József Attila költői kora és filozófiája, de ugyanakkor benne van Báti Zsuzsa intellektuális gondolkodása és léthelyzete is.

Zágorec-Csuka Judit *Erósz-Thanathosz (József Attilának)* című verse a „vágy" és „az intézmény" szembenállásában fogalmazódik meg. Zágorec-Csuka Judit költői identitását, kisebbségi léthelyzetét, magyarságát József Attila identitásával és proletársorsával hasonlítja össze. Posztmodern stilisztikai eszközökkel, vagyis József Attila költői szavaival adja vissza mindazt, amit gondol:

Mi már nem vagyunk az Élet fiai,
Sem a küzdelmekre felkent daliák,
Gyáván várjuk a halált.

Ez a versszak parafrázisa József Attila *Fiatal életek indulója* című versének, amelyet a *Lírai antológiában* adtak ki Szegeden, József Attila diákkorában. A költő abban így fogalmazott:

Mi vagyunk az Élet fiai,
A küzdelmekre fölkent daliák,
Megmozdulunk, hejh, összeroppan akkor
Alattunk ez a régi világ!

Zágorec-Csuka Judit verse egyenes ellentéte József Attila félreérthetetlen elszántságának, hitének. A költőnő szenvedéstörténete, kiútkeresése a kisebbségi sors útvesztőiből rávetül József Attila költészetére, toposzára. *„Lesz-e magyar, ha mi nem leszünk?”* – költői kérdésként merül fel a végső konklúzió, az, hogy minden bizonytalan, akár a megmaradás kérdése is. Az „intézmény”, a társadalom, az állam, a hatalom, a tekintély meghatározásában nem hisz, s a saját „vágyát” magyarság-eszményét vetíti posztmodern eszközökkel József Attila versére, költői hagyományaira. A hatalom szembenállásának a kettőssége és paradoxona jelenik meg a versben, miközben éppen a fogalmak sajátos kitágítása és egybelebegése miatt mindkét egymással szembenálló sarokfogalom, belső dimenzióik szempontjából, hatványozottan kidolgozatlan és differenciálatlan. Zágorec-Csuka Judit verse az új ember léthelyzetének körvonalazása az intézmények vonatkozásában is. A költői szubjektum nemcsak alapvetően és gyökeresen áll szemben az intézménnyel, de egy nemzetiségi költő esetében, identitásának, vágyainak a beteljesülését sem a nemzetiség intézményeitől várja. Hangulata pesszimista, hite szkeptikus, lemondó, sorsa fatalista. Zágorec-Csuka Judit *Erósz-Thanathosz* című versében a nemzetiségi lét megoldhatatlanságát, kataklizmáját köti össze József Attila kiúttalan sorsával. A vers valamiféle segélykérés, önmonológ. A költő fogalmiságával megújító hatást ér el a versében, de ezt a megújító hatást, a posztmodern dekonstruktivitás legitim hatását, csak az az olvasó érti meg, aki birtokolja egyben József Attila költészetének fogalmiságát. Ebben az új fogalmiságban új gondolatok is feltűnnek: pl. a közönségteremtés magánya és szenvedéstörténete, az értelmiség hiábavalósága stb. Zágorec-Csuka Judit József Attila szavaival élve cáfolja meg a versében a József Attila-i ideálokat, és önelemzésével, öndefiniálásával termet magának új diszkussziót, valamiféle új identitást, amelynek a körvonalait még nem látjuk, de még kapaszkodik a múlt hagyományaiba. A költő ezt a versét József Attilának ajánlja, s közben önmagával diskurál, vívja a belső harcát a külső körülményekkel és az intézményekkel szemben. És „tiszta akar lenni”, mint József Attila volt a *Tiszta szívvel* című versében. S közben nem jön el a megváltás, s nem talál kiutat.

A posztmodern stílusra és fogalmiságra jellemző, hogy a „valóság”-gal és a „társadalom”-mal szemben megfogalmazott átfogó elutasításból teljesen hiányzik az emancipatív mozzanat (Kiss E., 2003).

Ennek az emancipatív mozzanatnak a hiánya érezhető **Bence Lajos** *Létlelet* című versében is, amelyben a költő 33-adik születésnapjának a

megélését írja le hasonló gondolatisággal, mint ezt József Attila tette a *Születésnapomra* című versében.

De hát ennyi flancot
az ember megengedhet magának
a születésnapján
ugye Attila, mert lehetne
meglepetés e költemény
e vers-hét-szűk-esztendőben

Bence Lajos *Létlelet* című verse nem létszükségletből keletkezett, de mégis egy szelet a hiányzó születésnapi tortából, vagyis *„képes/képtelen üzenet, létlelet”*, amely az emancipálódásra törekvés folyamatában nehezen valósítható meg a nemzetiségi létben. A vers egy spontán önfeltárulkozás, amely pesszimisztikus kicsengésű: *„szaporodnak bennem a lékek és az ékek, ettől didereg számban e szabálytalan nem-ének, csikorog tollam, nem fogja papír.”*

Bence Lajos *Jó lenne* című versében az igazi és a hamis vágyak differenciációja erősödik fel, s ennek a legitim megkülönböztethetősége, a posztmodern misszionálása, amely az ezredvégi ember misszionálásával egyenlő, de nem hirdet meg új tartalmakat. A költő sem akar többet, mint ami adva van neki, de amije van, azt: *„Mégis jó lenne tiszta lappal kezdeni, felhőtlen felhővel alkotni...”* és jó volna*: „korai attilás verseket kuglerről és libasültről*” írni. Ezekben a verssorokban benne rejlik az a pozitív misszionálási mozzanat, amelyet József Attila korai verssoraival támaszt alá, hiszen tágabb értelemben vett kulturális és irodalmi hagyományokból építkezik a költő. „Tiszta” szeretne maradni, hiszen a tisztaság akár a költészetének eredetiségét is jelenthetné. Ebben a versében Bence Lajos egy várt szemlélet kialakítására törekszik, az önértelmezés eszközeivel és számos ideáltipikus jellel, pl.: *„Bőrkötésben díszelegni, kirakatokban, leányszobák polcain”* vagy *„bordalt írni önmagának, a gyerekeknek gyerekest, az asszonyoknak az örök hűségről stb.”* A vers olyan emancipatív tartalmakat közvetít, amelyek által a költő mégis igazi költőnek érezheti magát.

Göncz László két szonettjében emlékezik József Attilára: a *Szárszó (I.)* és a *Balaton (II.)* című verseiben. Mindkét szonettje József Attila traumatikus életútjára utal és arra, hogy ezen az életúton milyen nélkülözések és harcok által tudott előre haladni a végső megoldásig – az öngyilkosságáig. József Attila legnagyobb érdemei közé tartozik az is, hogy egész életében mecénásokra szorult, mégsem tudott – s nem is

akart – megalázkodóan beilleszkedni a magántulajdon szentségét hirdető és a tömegeket kizsákmányoló, erkölcstelen társadalomba, vagyis nem tudott emancipálódni egy megadott társadalomban, úgy, ahogy ezt szerette volna. Ezeket a gondolatokat támasztja alá Göncz László versrészlete a *Szárszó* című versből:

Ős patkány terjeszt kórt,
a szentség is mindinkább torz,
a túlélésnek nincs jutalma.

„És a sok reményt elnyelte a fájdalmas szárszói éjszaka” – ilyen meditatív gondolatok hatására merül el az emlékezetében Göncz László. S ebben a meditációjában elevenedik meg előtte József Attila alakja: *„érintjük kezeit, látjuk szempilláit, megragadnánk, bekebeleznénk…”*, a Balaton (II.) című versében. A költő nem keresi a József Attila haláláért felelőssé tehető „bűnbakokat”, és életművét sem skatulyázza be politikai stációkba, de posztmodern rálátással kapaszkodik valamilyen távoli párhuzamba, József Attilás szemléletbe, sorsba: *„Emberért, sorsért, nemzetért bajlódni a pusztában hallatlan, eltikkadt kiáltás...”*, vagy *„...pislákoló fénye szendereg felénk, az óriás-habok elnyelik reményeinket.”* Göncz László szonettjei József Attila tiszteletére utalnak, egy kitágított filozófiai térben, az emlék-versek fájdalmas terében.

Varga József *József Attila (születésének 100. jubileumára)* című versében emlékezik a költő-zseni életére és 68 év távlatából tekint vissza a költő életpályájára. 38 verssorban írja le a költő attribútumait, érdemeit, tulajdonságait, zsenialitásának ismérveit, pl.:

Büszke világpolgár,
humánus bátorság,
lírai magasság,
gondolathullámzás,
szárnyaló hagyomány,
sűrítő ráhatás,
érző realitás,
drámai nagyítás,
monumentalitás,
feszült aktivitás,
értő magatartás,
örök forradalmár!

Varga József költő József Attilában az „*összmagyarság őrző büszkeségét*” látja, „*népe erősségét*”, amely a kisebbségi lét mélységeire is kihat. József Attila költészetét az egyetemes magyarság irodalmába helyezi el, „*ígérő reménységnek*”.

Összegzés

A muravidéki költők költészetében, amelyet József Attilának ajánlottak, vagy tematikájukban rá utaltak, a következő motívumrendszer, gondolatiság állapítható meg: a csalódás motívuma, az identitáskeresés gyötrelmei, a megváltás élményének a keresése és misszionálása, a kulturális emlékek és hagyományok megbecsülése, valamint az adott kor társadalmába és annak korszellemébe való emancipatív beépülés hiánya. *Báti Zsuzsa*, *Zágorec-Csuka Judit*, *Bence Lajos*, *Göncz László* és *Varga József* költőzseniként tisztelik József Attilát, s ezt ki is hangsúlyozzák akár pesszimista, akár optimista hangnemben a verseikben. A muravidéki költőket József Attila költészete abban erősíti meg, hogy vállalják közös sorsukat, közösségteremtésüket, az identitásépítésüket, hiszen tisztában vannak azzal, hogy a nemzet mindig abból az erős erkölcsi kötelékekből épül, amit a kultúra és a hagyomány teremt meg. József Attila egyéni szenvedéseit megélve egyetemes érvényű költészetet teremtett.

Véleményem szerint József Attila költészete nem nevezhető egyértelműen posztmodernnek, hiszen a költészetében megfogalmazott, valamint a filozófiai gondolataiban jelen lévő ún. differencia-logikai elemzések által a költő mégis meg tudja ismerni és újra fel tudja fedezni a valóságot. A felvetett filozófiai kérdésekre nagy erőfeszítésekkel mégis meg tudja adni a megfelelő válaszokat, illetve egyesíteni tudja az azonos ismérvek mögött levő különbségeket is. Hitte, hogy az „én” és a „valóság” viszonya megismerhető és leírható. József Attilának a világgal való viszonya nemcsak a megismerésben rejlett, hanem a gyakorlatban is, hiszen mozgalmi-politikai életet is folytatott. Ennek ellenére költészetének a muravidéki költőkre irányuló hatása már elemezhető a posztmodern felfogás szerint, hiszen a muravidéki költők verseiben is felvetődik a differencia-logika megismerési, gondolkodási formája, de a költők mégsem adnak rá megnyugtató választ. Sok esetben ezek a kérdések nyitottak maradnak, valójában megválaszolatlanok, és számos posztmodern asszociációt nyitnak fel. S általuk a differenciák mögött meghúzódó ismérveket már nem akarják az alkotóik újra összerakni.

Juhász Gyula jóslata mégis beigazolódott, amelyet József Attila költészetéről írt a *Szépség koldusa* verseskötetének előszavában: *„Isten kegyelméből való költő, akit a jövendő magyar poézis legjobbjai és legigazibbjai közé fog emelni."* És mennyire beteljesült a jóslata.

Irodalom

Báti Zsuzsa: *Útravaló,* Újvidék, Forum Könyvkiadó, 1979.

Bence Lajos: *Rá-olvasások,* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2000.

Fodor András: *Így élt József Attila,* Budapest, Móra Könyvkiadó, 1980.

Kiss Endre: *Globalizáció és/vagy posztmodern. Tanulmányok a jelen elméletéről.* (A posztmodern elemei a misszionálás szemszögéből, 158–169. p., Általános evolúciós elmélet a posztmodern gondolkodás összefüggésében, 132–158. p.) Budapest–Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2003. Súdió Kiadó, 2005.

Költőnk és kora. József Attila emlékév 2005, Budapest, Aspy Stúdió, 2005. (szerk. Asperján György és Szabó B. István, tanulmány: Tverdota György).

Nemzeti évfordulóink 2005, Budapest, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, 2005.

Vágó Márta: *József Attila.* Budapest, Noran Kiadó Kft., 2005.

Zágorec-Csuka Judit: *Viharverten,* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.

Zágorec-Csuka Judit: *Viharverten,* Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 1997.

Zágorec-Csuka Judit: *A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások,* Pilisvörösvár–Lendva, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010.

III. rész

A világirodalom terápiás vetületben. Az ifjú Werther szenvedéseinek biblioterápiás elemzése

Johann Wolfgang Goethe *Az ifjú Werther szenvedései* című levélregényének az elemzésével foglalkozó tanulmány a fájdalmak, a *szerelmi bánat feldolgozására vonatkozik. Ötleteket ad arra vonatkozóan, hogy mi lett volna Werther szerelemi bánatára a lehetséges megoldás, mi kellett volna a túléléshez. Goethe műve a biblioterapeuták szerint alapműnek számít a szépirodalom területén, maga Goethe is ajánlotta olvasni azoknak, akik szerelmi krízisbe estek és bánatosak voltak. Goethe e műve megírása által élte túl saját szerelmi tragédiáját. Azoknak is lehet hasznos könyv ez, akik napjainkban élnek át hasonlóan mély szerelmi fájdalmat és csalódást.*

Az ifjú Werther szenvedései, más fordításban *Werther szerelme és halála*, illetve *Az ifjú Werther keservei*, eredeti címén *Die Leiden des jungen Werthers*, először 1774 őszén, a lipcsei könyvvásár alkalmával jelent meg, rögtön bestsellerré vált és híressé tette huszonöt éves szerzőjét egész Németországban. Szerb Antal méltatása szerint „A regényben sokkal több van, mint a sablonos szentimentális korhangulat (…) Goethe a szentimentális és kecses rokokó keretbe belekomponálta a végtelent." A cselekmény önéletrajzi elemeket tartalmaz: Goethe írói szabadsággal ábrázolja saját plátói vonzalmát a mással eljegyzett Charlotte Buff iránt. Az öngyilkosság motívumát Goethe barátjának, Karl Wilhelm Jerusalemnek az öngyilkossága ihlette. Lotte regénybeli alakja Maximiliane von la Roche vonásaiból is kölcsönzött, aki a fiatal Goethe ismerőse volt a regény keletkezésének idején.

A cselekmény 1771. május 4. és 1772. december 20. között zajlik. A fiatal Werther, akinek még nincs határozott terve az életre, a városi élettől az idilli Wahlheim faluba menekül. Élvezi a természetet, és benyomásait rajzokban dolgozza fel. Bizonytalan célja az, hogy egyszer művész legyen. Egy táncmulatságra utazva több fiatal társaságában megállnak a tiszttartó házánál, hogy lányát, Lottét is magukkal vigyék. Werther megpillantja a lányt hat kisebb testvére körében, a találkozás az ifjú Wertherre mély benyomást tesz. A bál közben Lotte Werther párja lesz a valcernél. Werther megindultan ismeri fel lelki rokonságukat, és ettől kezdve igyekszik a rendkívüli lány közelébe férkőzni, ami alapjában véve a szerelem feltétele. Lotte elmondja neki, hogy Albert jegyese, s ezzel lassan kezd kialakulni a szerelmi háromszög, ahova Werther harmadiknak öntudatlanul lép bele, de kezd kibontakozni a saját tragédiája is. A jegyes jelenléte ráébreszti szerelmének reménytelenségére. Jóllehet Albert rokonszenves, jó kedélyű ember, azonban közte és Werther között feszült marad a viszony.

Amikor Werther rájön, hogy Lotte iránti érzelmeit nem élheti ki, elhagyja a falut, hogy távolabb kerüljön tőle. Egy ideig egy követnél dolgozik, de az üzleti pedantéria és az udvariassági formák ráébresztik, hogy a felső osztály életmódjával nem tud azonosulni, ezután csalódottan tér vissza Wahlheimba. Életformát vált, de nem sikerül neki elfelejtenie Lottét. Időközben Lotte és Albert összeházasodtak. Werther ennek ellenére újra és újra meglátogatja Lottét, egészen addig, amíg a lány megelégeli és megkéri, hogy csak karácsony este (négy nap múlva) jöjjön vissza. Werther azonban a határidő lejárta előtt meglátogatja Lottét Albert távollétében, és Osszián dalaiból olvas fel neki. A költemény hatása alatt „Werther átkarolta, melléhez szorította Lottét, és őrjöngő csókokkal borította el remegő, dadogó ajkait", Lotte azonban „gyenge kézzel eltolta magától". Ez az eset döntő jelentőségűvé vált Werther számára: most már biztosan tudja, hogy a férjezett nő szereti, mivel kilép a társadalmilag elfogadott normák köréből. Utolsó levelében megírja Lotténak, hogy boldog, mert minden vágya és reménye teljesült, majd főbe lövi magát az Alberttől kölcsönzött, Lotte által megtisztított pisztollyal. Másnap reggel találnak rá életveszélyes állapotban az olvasópultján Lessing Emilia Galotti-jával. A regény így végződik: „Déli tizenkettőkor halt meg. A tiszttartó jelenlétével és intézkedéseivel elejét vette a csődületnek. Éjszaka tizenegy óra tájban temettette el azon a helyen, amelyet kiválasztott magának. Az öreg és fiai kimentek a koporsóval, Albertnek nem volt rá ereje. Lotténak az életét féltették. Kézművesek vitték a halottat. Pap nem kísérte." (https://hu.wikipedia.org/wiki/Az_ifj%C3%BA_Werther_szenved%C3%A9sei)

A mű fogadtatása

A regény kritikusaiból és támogatóiból egyaránt heves érzelmi reakciókat váltott ki. Goethe olyan hőst választott, aki teljesen szembehelyezkedik a polgári normákkal. A polgári közönség Werthert a békés házasság megrontójának, rebellisnek és szabadelvűnek tekintette, amely teljes ellentétben állt elképzeléseikkel. A regény ráadásul öngyilkossággal végződik, ami szintén elképzelhetetlen volt a polgári normák szerint. Sokan azért kritizálták Goethét, mert a hős nem felelt meg elképzeléseiknek és veszélyeztette normarendszerüket. Ezek számára *Az ifjú Werther szenvedései* a hagyományos irodalommal való nemkívánatos szakítást jelentette. A kritika alapjául többek között az szolgált, hogy számos fiatal Werther jellegzetes kék-sárga öltözetét utánozva követett el öngyilkossá-

got. Sor került egy tárgyalásra is, amelyben az egyház olyan magas adatot jelölt meg az állítólagos öngyilkosságok számaként, hogy még ma is kétséges, hány ilyen öngyilkosság történt valójában. Egyes városokban – például Lipcsében, Koppenhágában és Milánóban – a könyvet éppenséggel betiltották. *Az ifjú Werther szenvedései* a Sturm und Drang kulcsfontosságú műve. A regényt abban az időszakban igen magas példányszámban nyomtatták ki, és valóságos olvasási szenvedélyt váltott ki. Maga Goethe sem látta előre, hogy műve ilyen világsikert ér el. Ez a siker azonban több volt divatjelenségnél. Goethe ezt írta róla:„Eme könyvecske hatása nagy volt, de szerencsétlen, és valószínűleg azért, mert a kellő időben érkezett." (Goethe: *Dichtung und Wahrheit*)

A mű biblioterápiai elemzése

A regény elsősorban azok körében volt népszerű, akik Wertherhez hasonló helyzetben voltak, és közvetlenül megszólítva érezték magukat. Azok, aki helyesen értették Goethét, a helyzetüket bizonyos távolságtartással ítélték meg, és azokban a szenvedésekben, amelyeket Werther mintegy képviselőként élt át helyettük, épülésre és vigasztalásra leltek. Erre vonatkozik a „kiadó" (valójában az anonim szerző, Goethe[40]) előszava az első levél előtt:

„Amit csak megtudhattam a szegény Werther történetéről, szorgalmasan összegyűjtöttem, és most elétek bocsátom, és tudom, hálásak lesztek érte. Lehetetlen, hogy ne csodáljátok és szeressétek a szellemét és jellemét, meg ne sirassátok a sorsát.

És te, jóságos lélek, aki ugyanazt a szorongást érzed, amit ő, meríts vigaszt a szenvedéseiből, és legyen barátod ez a kis könyv, ha a sors végzése vagy a saját hibád miatt jobbat nem tudsz találni." (Szabó Lőrinc fordítása, http://mek.oszk.hu/00300/00390/00390.htm)

Gulyás Enikő *A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban* című tanulmányában (2015) a fent idézett Goethe-ajánlásra a következőket írja: „Szerintem mindez azt jelenti, hogy a megfelelő könyv megfelelő időben igazi barát tud lenni. Ha az ember kétségbeejtőnek találja saját helyzetét, néha már az is elegendő, hogy olvashat valakiről, aki megélte mindazt (vagy egészen hasonlót), amin jelenleg ő maga megy keresztül. Álláspontom szerint a könyvek e megnyugtató és vi-

[40] A regény első kiadása a szerző neve nélkül jelent meg, rövid bevezetővel, amely ugyanúgy Goethe fikciója volt, mint maguk a következő levelek, de mindezt a beavatatlan olvasók nem tudhatták.

gasztaló szerepe elmélyíthető és még inkább kamatoztatható azáltal, ha lehetőséget biztosítunk, hogy az olvasottakról megoszthassák a gondolataikat, véleményüket az emberek." A XVIII. században azonban rövid időn belül megszaporodott azon öngyilkosok száma, akik szerelmi bánatukban hasonló módon vetettek véget az életüknek, mint a mű főszereplője. Súlyos vádakkal illették Goethét, hogy öngyilkosságra buzdítja a fiatalokat. Ez erősen túlzás, hiszen a kor romantikus szellemisége is hozzájárult a mű hatásának negatív erősítéséhez. Azonban az irodalmi alkotások gyógyító hatásának kiaknázása még váratott magára. 1974-től kezdődően a pszichológia a média hatására elkövetett, utánzáson alapuló öngyilkosságot David Phillips amerikai szociológus nyomán Werther-effektus névvel illeti.

Kiválasztott témák, szövegek a műből, amelyek segítségével biblioterápiás foglalkozást végezhetünk:

1. Szerelem első látásra mint természetes folyamat és erős érzelmi kötődés: amikor Werther először megpillantja Lottét és angyalnak nevezi, tökéletes lénynek látja: „Egy angyalt ismertem meg! – Rémes szó! Mindenki ezt mondja a választottjáról, nem igaz? Hát képtelen vagyok elmondani, milyen tökéletes ez a lány, miért tökéletes. Mindegy: mindenestül rabul ejtett:" Ez a szövegrészlet kiindulópontot jelenthet ahhoz, hogy a szerelmet kiváltó személy vonzalmáról beszélgessünk, azokról a külső és belső személyiségjegyekről, amelyek elindítják a szeretett lény felé irányuló vonzalmat. A szerelembeesés kiindulópontja, a vonzalom mindig pozitív és kellemes, hiszen a jó és előnyös tulajdonságokra összpontosítunk. A vonzalom nemcsak tulajdonságokra irányul, hanem hasonló értékrendre is. (35. p.)

2. A szerelem mint csoda, így érzi Werther, mert megigézi Lotte személyisége, hatalmába keríti, és nem tud tőle szabadulni: „Olyan boldog napokat élek meg, amilyeneket szentjeinek tartogat az Isten. Történjék velem bármi, nem mondhatom többé, hogy nem volt részem örömben, az élet legtisztább örömeiben. Ismered az én Wahlheimomat: ott teljesen berendezkedtem, és onnan csak félórára vagyok Lottétól, ott igazán érzem, ki vagyok, mi vagyok, és mindazt, ami embert boldogít." (55. p.) Vagy egy újabb jelenetben megnyilvánuló csoda: „Lotte számomra szent. Ha megjelenik, elhallgat a vágy. Ha együtt vagyunk, sose tudom, mi van velem: mintha az idegszálaimban suhogna a lelkem. Van egy melódia, amelyet úgy játszik a klavíron, mint egy angyal, olyan egyszerűen és olyan szellemtisztán." (79. p.)

3. A szerelem, amely konfliktusokat okoz, hiszen nem két személy, hanem három személy között kezd kibontakozni, (Lotte, Albert és Werther között): Werther gyengének érzi magát ahhoz, hogy szembenézzen a szerelmi háromszög lehetséges konfliktusaival: „Albert megjött, én megyek. Ha nem ő volna a legjobb; legnemesebb ember, akinek mindenben örömest alárendelném magamat, akkor elviselhetetlen volna látnom, hogy micsoda tökéletesség birtokosa. Birtokosa! – De ne feszegessem ezt, Wilhelm, itt a vőlegény! Fogadtatásakor szerencsére nem voltam jelen, nem bírta volna a szívem." (85. p.)

4. Werther depresszióba esik és elmélkedik az öngyilkosságról is: „Az emberi természetnek, folytattam, határai vannak. Egy bizonyos fokig elvisel örömet, bánatot, fájdalmat, de ha a teher azt a fokot túllépi, akkor összeroppan. Itt tehát nem az a kérdés, hogy valaki erős-e, gyönge-e, hanem az, hogy elbírja-e a szenvedése, akár az erkölcsi, akár a testi szenvedése mértékét. És szerintem éppen olyan furcsa valakire azt mondani, hogy gyáva volt, mert megölte magát, mint amennyire helytelen valakit gyávának nevezni, mert belehalt valamilyen lázaskórságba." (100–101. p.)

5. Werther szembesül a depressziójával, s felismeri a tüneteit, erről így vall: „Szerencsétlen állapot ez, Wilhelm, tevékeny erőm nyugtalan tétlenséggé apad, és bár lustálkodni nem bírok, tenni sem semmit. Elapadt a képzeletem, nem vonz a természet, a könyveket pedig megutáltam. Aki nem leli önmagát, az semmit sem lel maga körül." (111. p.)

6. Werther a halált választja az élet helyett, amelyet Lotte nélkül kellene leélnie, s a búcsúlevelében is kifejti ezt a szándékot: „Íme, Lotte! Nem rettenek meg, kezemet nyújtom a serleg felé, hogy szédítő halált igyak belőle. Te nyújtod nekem, én pedig nem tétovázom. Minden, minden beteljesült, az életem minden vágya és reménye! Ily hidegen, ily mereven kopogtatok a halál érckapuján. Bár úgy lehettem volna boldog, hogy érted halok meg, Lotte! Hogy érted adom magam a halálnak! Bátrabban, örömest halnék meg, ha tudnám, hogy evvel visszaszerzem az életed nyugalmát és derűjét." (267. p.).

Goethe önmaga biblioterapeutájává vált a regény megírásakor?

A levélregény történetének alapja megtalálható Goethe életrajzában. Itt is élt irodalmi hajlamainak, írt a *Frankfurter gelehrte Anzeigen* című lapba, amelyet Schlosser ez időben alapított, s érintkezett számos íróbarátjával. Újabb szerelem is fűződik a wetzlari tartózkodáshoz. Ez komoly veszedelembe dönthette volna az ifjút, ha az akaraterő nem tartozott vol-

na fő jellemvonásai közé. Charlotte Buff (Lotte), egy wetzlari hivatalnok leánya volt e szenvedélyes szerelem tárgya. Nagy kézügyességgel és fantáziával készített Lotténak egy kis színházmodellt. Beleszeretett anélkül, hogy tudta volna, hogy az árva leány – anyagi szükség okán – már el van jegyezve (ráadásul az ifjú Goethe közvetlen hivatali fölöttesével, Johann Christian Kestnerrel), s a szenvedély és kötelesség oly erős harcát vívta, hogy már-már öngyilkosságra gondolt. Ehhez járult egy másik esemény, amely lelkében szintén mély nyomot hagyott: barátja, a braunschweigi követségi titkár, Carl Jerusalem öngyilkossága. Halott barátját becsmérlő szavai miatt párbajozott is Kestnerrel, amiért börtön várta. E szerelem emléke a börtönben írt *Az ifjú Werther szenvedései* című alkotása, illusztrációként abba Lotte képét Charlotte Buff után maga rajzolta. Valószínűleg a fiatalasszony adatta ki a neki ajándékozott kézirat alapján. Szülővárosában valóságos diadalmenet várta, és a mű hatására öngyilkossági láz futott végig Európán a reménytelen fiatal szerelmesek soraiban. Ezért súlyos vádakkal illették, hogy öngyilkosságra buzdítja a fiatalokat. Ez természetesen erős túlzás volt, hiszen a kor romantikus szellemisége is hozzájárult a mű hatásának erősítéséhez. Goethe azzal érvelt, hogy a saját életben maradása a legjobb példa arra, hogy a szívbéli fájdalmakat ki kell írni magunkból: „Barátaim, így az enyémmel pontosan ellentétes lelkiállapotba kerültek: én ugyanis e szerzeménnyel, még inkább, mint a megelőzőkkel, kimenekültem egy viharos elemből, amelyben a magam s mások hibájából, véletlen és választott körülmények folytán, feltett szándék és elhamarkodottság, nyakasság és engedékenység szeszélyeinek kiszolgáltatva, erőszakosan hánykolódtam ide-oda. Úgy éreztem magam, mint egy gyónás után, felszabadultan, megkönnyebbülten, új életre feljogosítva.” Tehát Goethe megtalálta a kiutat a szerelmi csalódása okozta depressziójából, vagyis: az írás megmentette. A szerelem és a lemondás szenvedésein még egyszer át kellett esnie, amelyeket a 17 éves Levezow kisasszony szépsége okozott neki. A kortársak tanúsága szerint Goethének már külső megjelenése is rendkívüli emberre vallott. Hatalmas termete mutatta a benne lakozó férfiasságot és szilárdságot, míg tekintetéből, amellyel mindenkit megbűvölt, a költői lélek sugárzott ki. Életrajzából kitűnik, hogy egész életében kereste a szerelmet, s ezt különböző hölgyeknél meg is találta. A szerelmi csalódásait, *Az ifjú Werther szenvedései* (1774) című levélregényében írta le és oldotta fel a szépirodalom eszközeivel, vagyis kiírta magából. Mint művész érzékeny személyiség volt, a szerelmi csalódásokat meg is szenvedte, ahogy lemondott a boldogságáról. A szenvedéstörténetéhez ez is hozzátartozott.

Vörös Klára[41] biblioterapeuta szerint regény a fikció szöveggé testesülése. A regényben a kitalált életek teljesebbek, a fiktív szövegelemek jobb életút példák. Miért? Mert a környezetünkben élők közvetlenül megtapasztalható élete (reménye, félelme, sebe, csüggedése, lelkesedése, kudarca) sohasem fogható át úgy, mint egy regénybeli, jól megépített létezésmodell. Az ifjú Werther napjainak minden apró rezdülése és tette részletesen feltárt, míg a mi életünk hézagos zugai kitöltetlenek, s talán joggal elfeledettek. A valós életet az évtizedek észrevétlenül szövik keresztül-kasul, ritkán adva alkalmat eltűnődni a mindennapokból összeálló linearitásán vagy szimbolikáján.

Mi volt igazán Werther problémája?

Az ifjú Werther kivételes tehetségű fiatal művész volt, aki a kivételessége miatt nem szerette a kispolgári életmódot, amellyel nem is tudott igazán azonosulni. Nem kedvelte a mesterkélt, sznob viselkedésmódot, az érzéseit sem tudta elrejteni.

Mint művészlélek, teljes mértékben meg akarta élni önmagát úgy, ahogy az érzelmei követelték. Nem volt igazán racionális a döntéseiben, hiszen érzelmei vezérelték. Attól a pillanattól kezdve, hogy beleszeretett Lottéba, egészen a haláláig szenvedélyesen szerette őt, és istenítette is, mint kiválasztott szerelmét. Lotte férjhezmenetele után sem tudta elfogadni a kialakult helyzetet, hogy Lotte más felesége lett, sőt azt is elképzelte, hogy egyszer mégiscsak az ő felesége lesz. Örökös dilemmaként élte meg azt, hogy miért szereti más Lottét. Képzelgései és vágyakozása közben sírt és szomorkodott. Az idő múlásával nem változtak meg az érzései, még akkor sem, amikor más városba költözött, hogy elfelejtse Lottét. Szerelme, vágyai reménytelennek tűntek, s nem tudott ebből a reménytelen helyzetből, boldogtalanságból kilépni. Werther Lotte nélkül magányosnak érezte magát, mint „egy romos, kiégett kastély". S ezt az ürességet csak Lotte tölthette be. Werther igazi problémája az volt, hogy túlérzékenysége és művészi lelkülete miatt egy végzetes szerelembe sodródott, amelyből nem tudott kilépni, s nem is akart, még akkor sem, amikor szerelme máshoz ment férjhez. Werther nem tudott megszabadulni a

[41] Vörös Klára: Indukltív tanulás – regényből. In: *Nevelés és tudomány, neveléstudomány a 21. században*, tanulmánykötet. elektronikus kiad. Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar – Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, 2015. 253. p., http://trainingandpractice.hu/sites/default/files/egyeb-kotetek/KE_9_Kepzes_es_Gyakorlat_TK_P001-457.pdf, [letöltve: 2017. 04. 04.]

szenvedélyes szerelem érzéseitől, pedig azok viszonzatlanok maradtak. Élete örömtelenné vált, öngyilkosságot követett el, és így magával vitte a kínlódásait, szerelmi csalódását, szerelméről még a túlvilágon sem akart lemondani.

A mű alapján mi lett volna Werther szerelmi bánatára a lehetséges megoldás a túléléshez?

1. Be kellett volna látnia, hogy a Lotte iránt érzett végzetes szerelme reménytelen, hiszen Lotte Alberthez ment feleségül, és nem viszonozta a szerelmét – a reménytelen szerelem tisztánlátása.

2. Kiléphetett volna újra a szerelmi háromszögből (egyszer már kilépett, hiszen elköltözött Walheimből, otthagyja szenvedéseinek a színhelyét, és egy másik városban hivatalt vállal az udvarnál), és választott volna egy újabb várost és munkahelyet, hogy az új környezetben gyógyuljanak a sebei – a kilépés pszichológiai fogalma. Ezzel talán megszűnt volna lassan a vonzalma Lotte iránt, több időt kellett volna adnia a szerelem múlásának, türelmesebbnek kellett volna lennie.

3. Alaposabban fel kellett volna ismernie a depresszióját, főleg azt, hogy mi okozza olyan erőteljesen a búskomorságát, és valahogy szembe kellett volna néznie vele. Segítséget kérhetett volna másoktól, akár barátjától, Wilhelmtől, akinek a leveleit írta, és el kellett volna hagynia az önvádaskodást, hogy ő rontotta meg Lotte és Albert kapcsolatát stb., ami nem igaz: az élet hozta, sodorta eléjük ezt a szerelmi háromszöget, hogy megbizonyosodjanak arról, kit szeretnének egy életen át partnerként felvállalni, és kit nem. Szerelembe esni talán nem bűn, de viszonyt kialakítani már felelősséggel jár, hiszen el kell köteleződni érzelmi, értelmi, erkölcsi és még minden bizonnyal a teljesség kedvéért szexuális alapon is, tehát testileg.

4. Nem lett volna szabad elmagányosodnia Werthernek, hanem időt kellett volna adnia önmagának, hogy újra visszatérjen a régi életkedve és ereje. Újra meg kellett volna találnia azt a harmóniát, amelyet belsőleg elveszített, a természet imádata, a külső szemlélődés öröme is elapadt benne, visszaállíthatta volna a természetes rendet az életében, hogy tovább tudjon lépni.

5. Esélyt kellett volna adnia arra, hogy valaki őt is megcsodálhassa, hiszen voltak pozitív tulajdonságai és értékei, és azt követően esetleg vonzalmat érezhetett volna iránta, beleszerethetett volna valaki, de ehhez szükséges lett volna a nyitás a külvilág felé.

6. Elfogadhatta volna az élet szeretetét is, még akkor is, ha konfliktusos helyzetekbe kerül (szerelmi háromszög) vagy traumatikus helyzeteket él át (Lotte feleségül megy Alberthez).

7. Végül is mint *művészalkat* festeget, szereti megcsodálni a természetet és kritikus szemekkel figyeli az embereket, s azok cselekedeteit, ezért önmaga felé is így kellett volna viszonyulnia: szeretettel és elfogadással. Minden csatát és minden helyzetet nem lehet megoldani az életben, de adott esetben ki lehet belőlük lépni, vagy meg lehet változtatni a viszonyt a negatív élmények, helyzetek irányában, ez csak a személyiség döntésétől függ.

8. Lottéval és Alberttel is kialakíthatott volna egyfajta barátságot, hiszen valamikor mindkettőt csodálta és elfogadta, mindkettőjükkel lelki rokonságban volt. A kompromisszum nem zárná ki a lehetséges emberi viszonyokat sem.

9. Werther értékrendszere arra utal, hogy kedveli a művelt, de szerény embereket, akiket nem mindig az udvari élet körülményei között talált meg, mindenféle rangkórságot elutasít, nem kedveli a sznob embereket, unalmasnak tartja őket. Ki kellett volna alakítania egy újabb baráti kört, akár művészekből, akik hasonlóan gondolkoznak, akár egyszerű emberekből, akiknek kedveli a társaságát, és újabb emberi viszonyok keretében meg kellett volna próbálnia újrakezdeni az életét.

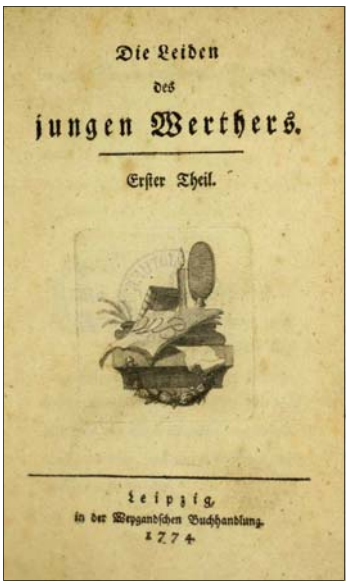
Die Leiden
des
jungen Werthers.
Erſter Theil.
Leipzig,
in der Weygandſchen Buchhandlung.
1774.

Az 1774-es lipcsei első kiadás a szerző neve nélkül.

Felhasznált irodalom

Fekete Sándor dr. – Balkó Mácsai Edit dr. – Kóczán György dr. – Ozsváth Károly dr. – Benkő András dr.: Az utánzás szerepe az öngyilkos magatartásban. *Orvosi Hetilap*, 1992. január 5. [letöltve: 2008. 11. 16.]

Goethe, Johann Wolfgang: *Költészet és valóság*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1982. 527. p.

Goethe, Johann Wolfgang: *Die Leiden des jungen Werther – Az ifjú Werther szenvedései*. Noran, Budapest, 2002. (35., 55., 79., 85., 100–101., 111., 267. p.

Gulyás Enikő: A biblioterápia kialkulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2015/01. (17., 18. p.)

http://hu.wikipedia.org/wiki/Az_ifj%C3%BA_Werther_szenved%C3%A9sei

Időskora, https://hu.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe, 7. p.

Írói pályájának kezdete, https://hu.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe, 3–4. p.

Szerb, Antal. *A világirodalom története*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1962. 423. p.

Vörös Klára: Induktív tanulás – regényből. In: *Nevelés és tudomány, neveléstudomány a 21. században*, tanulmánykötet. elektronikus kiad. Kaposvár: Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar – Nyugat-magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, 2015. 253. p., http://trainingandpractice.hu/sites/default/files/egyeb-kotetek/KE_9_Kepzes_es_Gyakorlat_TK_P001-457.pdf, [letöltve: 2017. 04. 04.]

IV. rész

Színházi előadás és film elemzése biblioterápiás módszerekkel

Töredék Hamlethez a Teátristák előadásában

A Töredék Hamlethez a Teátristák előadásában című tanulmány egy modernizált Hamlet-előadásról szól, amelyet a fiatalokból álló kaposvári Teátrista színháztársulat adott elő 2015 novemberében Lendván a Színház- és Hangversenyterem színpadán. Az előadás a hatalom megszerzéséről szólt. A mai világban, aki hatalmon van, az gyakorolja is a hatalmát, aki nincs hatalmon, az nem. Az úgynevezett „kisemberek"-nek lehet, hogy rossz ez, de tisztán látnak, tudják, hogy mi folyik a valóságban, még ha nem tudnak mit tenni, mert nincsen hatalmuk. Ezt a fiatalok is letisztázták, megértették, és egy modernizált változatban színpadra vitték a Hamlet-koncepciót, hogy saját értelmezésük alapján elő is adják. Az előadást – amelyet elsősorban a fiataloknak ajánl a rendező – és a tragédiát is fel lehet dolgozni biblioterápiás módszerek alapján.

1. Bevezető gondolatok

A kaposvári *Teátrista* amatőr színházi társulat fiatal színjátszói 2015. november 10-én mutatták be a Lendvai Színház- és Hangversenyteremben a *Töredék Hamlethez* című darabjukat, amelyet *Lukács Zoltán* rendezett. November 11-én is bemutatásra került az említett dráma ugyanott, a Lendvai Kétnyelvű Középiskola diákjainak. Ezt a színházi előadást azért választottam tanulmányom témájául, mert szeretem az ifjúsági színházat, különösen azokat, amelyek klasszikus színházi drámákat dolgoznak fel modern formában. Lendván a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet támogatásával működik egy diákszínpad társulat. Így lassan meghonosodik az ifjúsági színjátszás is vidékünkön.

Aki rendezőként Shakespeare *Hamletjéhez* nyúlt, az a múltban gyakran megégette a kezét. Különösen akkor volt ez így, ha át kívánta értelmezni a nagyon következetes, lineáris és szerkesztési-dramaturgiai kötöttségeket. Ennek ellenére a kaposvári *Teátristák* sikert arattak a lendvai színpadon. Miért? A kaposvári diákszínész csapat a lendvai diákokkal összefogva adta elő William Shakespeare átdolgozott Hamlet drámáját. A sikeres összefogás meg is hozta az eredményt, nevezetesen azt, hogy a határon túli magyar diákság be tud kapcsolódni a magyarországi diákszínjátszásba, szinte észrevétlenül, persze a darab rendezője is erőt és szaktudást fektetett bele ebbe a közös előadásba.

2. A muravidéki magyar sajtó beszámolóiból, interjúiból

1. kép: **Horatio fölénye** (balról jobbra): Szénási Edvin – Horatio, Pál Péter – Claudius és Kalocsa Luca – Gertrud, a királyné

Népújság:
Bence Lajos újságíró a *Népújságban*, a szlovéniai magyarok hetilapjában a következőképpen méltatta az előadást: Lukács Zoltán rendező tizenéves fiúk-lányok mentalitásához szabta a drámai szituációkat. „Ez a sírásó-jelenetben még inkább tudatosult a létfenntartást és a takarítónők egzisztenciális kérdéseit kidomborító voltával, s a vívás tudománya is mai formájában, a nők önvédelmére kitalált »fitnesztudomány« képében jelent meg.” (Bence, 2015, 4)

A klasszikus drámai szövegből a rendező modern szöveget alkotott. Erről *Lukács Zoltán* a Muravidéki Magyar Rádiónak 2015. november 18 -án így nyilatkozott: „A Teátristák az egy létező társulat, a *Hamlet* szereplői a nyári tábor alkalmából Kaposváron voltak. Elkezdtünk dolgozni – a Kaposvári Színiegyetem beszédtanára a Kaposvári Színiegyetem énektanára, aztán én csináltam drámát, volt tánctanár –, és a tábor közepén gondolkodtunk, hogy mi legyen. Először egy ilyen zenés darabon, harmincéves vagyok, így egy-két dalt énekelgettünk, és aztán valaki bedobta, hogy Hamlet. Hamlet!? Megőrültetek? Nagyon nehezen veszik elő a színházak is, mert archaikus, nehezen érthető, mély értelmű, bonyolult rendszere van, és egy három-négy nap alatt, ilyen 24 órából 24-ett próbáltunk, és sikerült letisztázni, amikor letisztáztunk jeleneteket, és rájöttek a gyerekek, hogy húh! Hát ez máról szól, akkor azt mondtam, hogy akkor vágjunk bele. Három-négy nap alatt éjjel-nappal, és megcsináltuk. Jöttek szülők, barátok, ismerősök, teltházzal, és azt mondták, hogy: húh! Aztán így maradt a dolog. Pál Péter, az egyik színész az lendvai illetőségű, és azt mondta, hogy hozzuk el ide is…” Az is kiderült az interjúból, hogy a darabot viszik még Bonyhádra, Budapestre és Pécsre is bemutatni.

Muravidéki Magyar Rádió (MMR), szereplők véleménye a szerepekről (Botka, 2015):

Táibl Eszter, Ophelia szerepében (Kaposvár): 2004-ben alakult ez a társulat. Én személy szerint egy éve vagyok tagja ennek a csapatnak. A színházi tábor alatt fogtunk bele a *Hamletbe*. A csapatban sok lány volt és csak két fiú, és a rendezőnek nem volt könnyű dolga kiválasztani a szereplőket. De, aztán arra gondolt, hogy a *Hamletet* miért ne lehetne úgy megcsinálni, hogy a *Hamletet* lány női szereplő játssza. A főszereplő egy eléggé érzékeny alkat, amelyet nem gond, ha a színpadon egy lány jeleníti meg. Egy hetet dolgoztunk rajta, és egy hét alatt állt össze a darab formája. A mozgást tanultam is. A rendezőn is ismert engemet. Tudta, hogy belőlem így lehet kihozni az adott formát.

Szanyó Veronika, Hamlet szerepében, a főszereplő (Kaposvár): Úgy gondolom, hogy nagyon fontos a darab előismerete, mert nem tudja úgy a néző összerakni a darabot, hogyha nem olvasta a művet, mert nagyon sok az utalás és a belső információ, így nem jön át annyira, ezért szórólapokat is készítetünk. Először is a mű archaikus szövegével gyűlt meg a bajunk. Ezt kellett átírni a saját szavainkkal. Voltak részek, ahol egy-két sort, mondatot meghagytunk a mű szépsége miatt, s ez emelte a dráma hangulatát is. A rendezőnek mindig a szereplő személyére kell szabnia a szöveget. Ehhez az kell, hogy ismerje a szerepekhez a rendező a színészeket, és ez által olyan mondatokat, kifejezéseket adjon a szájába, amilyent a szereplő az életben is használ. Ettől lesz életszerű az egész, és a csapaté a darab. Volt egy kis tapasztalatom, mert közeli viszonyban vagyok édesapámmal és a darabbal is, tudtam honnét meríteni. Ez nekem sokat segített.

Pál Péter Claudius szerepében (Lendva): Én alakítottam Claudius királyt, aki a történet fő antagonistája. Szóval Hamlet fő ellenségét. Talán azért adta nekem a rendező ezt a szerepet, mert én is sokoldalú vagyok, mint Claudius. Hamlet a tipikus vívódó hős. Nekem fel kellett nagyítanom a gonoszság fő szikráját, s erre alapoztam a szerepemet, Claudius szerepét. Az erkölcsi romlás mellett megjelenik az őrültség is ebben a szerepemben. Ez az, ami a történet végén Claudiust hajtja. Modern színházi előadást játszottunk, előtérbe helyezve a *csehovi jellegű* színház által is ismert belső monológokat, amelyből a nézőknek kell kitalálniuk a tartalmi mondanivalót. Tiszta érzéseket kerestünk, s azt ki is nyilvánítottuk. Azért tetszett Claudius szerepe, mert minden szereplő árnyékában ott voltam, belőlem fakadt a rossz. Ezt az érzést, mint hétköznapi ember, nem tudtam volna megélni, hiszen a hétköznapokat sablonosan kell hogy leéljük, ezt várják el tőlünk. Claudius király a történet vége felé egyre tébolyultabb lesz, de megvan benne a bűn-

bánás is. A vívódása is a bűnbánásból ered, de ezt kevés emberrel tudja megbeszélni, ezért megőrül. De az utolsó percben leszúrták, s ezzel megmenekült a bűneitől. Ez a jelenet eksztatikus élményként hatott rám. Magaménak éreztem ezt a szerepet, amelybe be, és amelyből ki is tudtam lépni. Magamra eszméltem, és más bőrébe is belebújhattam. Mindenesetre képes voltam megformálni az adott személyt, Claudius királyt.

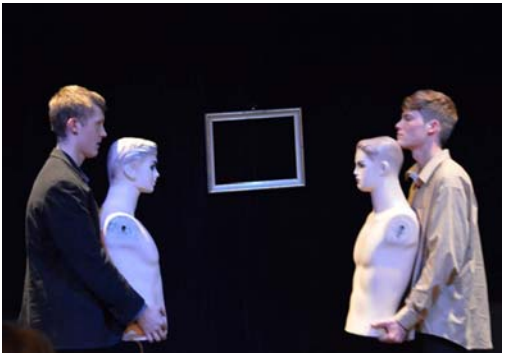

2. kép: **Claudisus és Horatio harca** (balról jobbra): Pál Páter – Claudisus, Szénási Edvin – Haratio

3. A színmű, a dráma tartalma

Miről is szól a modernizált Hamlet darab, amely a fiatalokat is annyira megragadta? A hatalom megszerzéséről.

A darab története tiszta és érthető, belehelyezhető a mai valóságba is. A diákszínészek a rövid felkészülési idő ellenére ki tudták bontakoztatni a bennük rejlő energiákat, és felszabadították azokat az érzéseiket, amelyek talán valahol megvoltak, és szerepenként meg is nyilvánultak ben-

3. kép: **A szereplők bemutatkozása** (balról jobbra): Kalocsa Luca – a királyné, Táibl Eszter – Ophelia, Kalocsa Lilla – a sírásó és a katona, Szénási Edvin – Horatio, Kató Hargita – Laertes, Pál Péter – Claudius, a király, Szanyó Veronika – Hamlet

nük többféle formában: a *szabadságvágyuk* vezérelte őket. Az emberek pedig vágynak erre Lendván is. A fiatal diákszínészek eljutottak a saját szerepeikben a katarzis szintéig, s ez nem volt számukra könnyű feladat. A drámaórákon megtanult szerepekben a fiataloknak az úgynevezett *virtuális színházi terekben* kellett megállniuk a helyüket. A darab rendezője szerint ezt a célt is elérték, de amit ettől kaptak, az sokkal több volt. Nevezetesen az, hogy ha a színházban szabadok, akkor a lelkekben is fölszabadultak azok a dolgok, amelyeket a hétköznapi élet viszonyrendszerei, bántásai göröngyössé, idegessé tesznek. A színházi játék közben a fiatalok felszabadulhattak.

4. kép: **A temetési jelenet** (balról jobbra): Táibl Eszter – a sírásó, Fazekas Flóra – a temetési menet vezetője

A darab végén, a záróképjelenetben egy idegen nemzet tagjai jönnek be Dániába / Szlovéniába, hogy átvegyék a hatalmat a hadseregük segítségével, ami végül felesleges / nem sikerül nekik, mert a dánok már megsemmisítették egymást, illetve a helyi rendőrség ellenáll. Ezt mondhatnánk lendvai vagy szlovéniai adaptációnak is, mert a jelenet tartalmát összekötötték a mai migrációs folyamatok feszültségeivel és félelmeivel. (De gondolhatunk az 1991-es szlovén függetlenségi háborúra is a Jugoszláv Néphadsereg és a Szlovén Területvédelmi Erők között.) Így aktualizálták a mai reálpolitikai helyzetet is a drámában. A színmű utolsó jeleneteiben több lendvai diák is játszott mellékszereplőként, ők voltak a hazai rendőrök. Szlovénul és magyarul is beszéltek a jelenetben, ezzel is képviselték a helyi identitást, és megtestesítették a lokális politika léthelyzetét, vagyis hogy Lendva határ menti helyzetéből adódóan érintett a migrációs hullámban is. Ebben a jelenetben volt humor is, de komoly aktuálpolitikai témákban mély érzések is (háború, migráció, hatalmi harc, rendőrség, katonaság stb.). A dán szerepek keveredtek a helyi, szlovéniai kétnyelvű beszélők szerepeivel is, akik beleszóltak a konfliktusok levezetésébe azzal, hogy a végén leteperték a „dánt”, és próbálták rávenni, hogy mondja ki: a norvégok a legjobbak. Ez a jelenet persze átdimen-

zionálódott, mert a dániai konfliktusokat magyar és szlovén diákszínészek oldották fel magyar és szlovén nyelven.

És mi a lényege a diákszínjátszásnak? Talán az, hogy a diákok megkedvelik a színjátszást a Teátrista színtársulatban, és később akár hivatásos színészekké is válhatnak, vagy ha nem, akkor is magukkal vihetik a színház értékeit, amelyek mindig szubjektívek.

5. kép: **Hamlet és Ophelia beszéde** (balról jobbra): Szanyó Veronika – Hamlet, Táibl Eszter – Ophelia

4. Összegzés

A *Hamlet* William Shakespeare legismertebb tragédiája. Ez a dráma az európai kultúra alapművei közé tartozik, könyvtárnyi irodalma, szinte számba vehetetlen feldolgozása van, és a legtöbbet idézett művek egyike. Shakespeare-t bemutatni minden ellenkező látszat ellenére sosem csak a klasszikusnak szóló elismerés. Mert Hamlet tanácstalansága egyben reagálás is a mi korunk tanácstalanságaira (Csatádi, 2014). Ha egy dráma történeti kibontakozásának lépcsőfoka a történet fokozatos kibontakozása, akkor Shakespeare *Hamlet*jére ez nagyon érvényes. Ezért bátorság kell annak az átírásához, újrafogalmazásához. A művészi szabadság sok mindent engedélyez, de csak akkor, ha az nem válik öncélúvá. Egy ilyenre tett kísérletet a kaposvári Teátristák társulata is.

A Teátrista színtársulatnak más előadásaik is vannak, amelyekkel fellépnek és sikereket érnek el. Gabriel García Márquez *Szerelmi vallomás egy ülő férfi előtt* című drámájában mutatkozik be Táibl Eszter, aki monodrámaként játssza el a szerepet. Franciaországban, Saint-Louis-ban a rangos nemzetközi színházi fesztiválon a *Cselédek* című darabbal elnyerték a fesztivál különdíját. Előtte a *Kurázsi mamával* mutatkoztak be, Villon életéből és költészeté-

6. kép: **A felriadt katonák jelenetének első mozzanata** (balról jobbra): Pál Péter – Francisco és Kalocsa Lilla – Bernardo

ből is írtak egy darabot, és vitték Franciaországba, Spanyolországba és Venezuelába is.

A *Hamlet*et dramaturgiailag is átalakították, amely a szlovéniai színházakban sem kivételes dolog: a múlt század 80-as éveiben *Tomaž Pandur*, muravidéki magyar származású rendező már színpadra vitte a *Hamlet*et a Maribori Színházban, és nagy sikert aratott vele, holott jeleneteket hagyott ki a drámából. A színmű zenéje sem volt szokványos. Többnyire filmzenei előadóktól voltak bejátszások, mint pl. Vangelistől, ezen kívül szerepelt dzsessz zene is, valamint a Doors dalait is hallhatta a közönség.

Az ismerős, realisztikus külsőségek mellett mélyebbek voltak az elvont, látomásos jelenetek, de látványos kellékekkel és díszlettel is elősegítették a mű hatékonyabb befogadását. S mindez ízléssel és látványadagolással történt a színpadon.

5. Az előadás biblioterápiás felhasználása

Biblioterápiás foglalkozásra Hamlet monológját választanám ki, ahol elhangzik a – *Lenni, vagy nem lenni* – imperatívuszi kérdés. Miért? Mert létezésünk egyik legalapvetőbb és legfontosabb kérdése. Kétféle választ tudunk rá adni: szembenézünk az életünkben felmerülő problémákkal, megküzdünk velük, nem adjuk fel a harcot, vagy feladjuk a harcot és elmenekülünk előle a regresszív folyamatokba. Ezt a biblioterápiás foglalkozást középiskolás diákoknak tervezném azzal a szándékkal, hogy ha vannak olyan problémáik, amelyek számukra látszólag megoldhatatlanok, akkor vessék össze azokat Hamlet monológjával, illetve az egész drámával. Ha viszont kikerülik a problémákat, akkor ezek idővel visszajönnek az életükbe, mint Hamlet édesapjának a szelleme, és újra kellemetlen érzéseket ébresztenek bennük, mivel nem küzdöttek meg velük, vagyis befejezetlenül hagyták gondjaik megoldását. Egyébként is tudatosítani szeretném a *Hamlet* drámai szövegével azt a megállapításomat, hogy a fejlődést mindig a világgal szembekerülő erők hozzák

7. kép: A színházi előadás meghívója

meg: tézis, antitézis és szintézis formájában. És ezt a folyamatot végig kell harcolni. Shakespeare a *Hamlet* című drámájának befejező gondolataiban nem ad semmiféle megoldást az életre, csak lehetséges alternatívákat ad arra, hogyan kellene élni. Ezért alkalmas a dráma biblioterápiás műhelymunkákra is. Talán a Teátrista színtársulat előadása után, amikor még a fiatalokban friss a színmű mondanivalója, hiszen fiatalok játszották el a darabot fiataloknak a saját nyelvükön és a saját gondolkodásuk, életvitelük alapján.

6. Felhasznált irodalom

Bence Lajos: *„Hamletezés" mai kon[n]otációkkal.* In: Népújság, 2015. november 19. 59. évf. 46. sz. 4. p. (https://issuu.com/nepujsag/docs/46-15nepujsag)

Botka Ágnes: *Terepjáró hír-műsor*. (15.10). Interjú Táibl Eszter, Szanyó Veronika és Pál Péter diákszínészekkel, a Teátrista színtársulat tagjaival a Muravidéki Magyar Rádiónak 2015. november 11-én. (http://www.rtvslo.si/mmr/prispevek/174370610)

Botka Ágnes – Szabó Márk: *Horizont kulturális magazin-műsor*.(16.15). Interjú Lukács Zoltán rendezővel a Muravidéki Magyar Rádiónak 2015. november 18-án. (http://www.rtvslo.si/mmr/prispevek/174371794)

https://hu.wikipedia.org/wiki/Hamlet,_d%C3%A1n_kir%C3%A1lyfi

Csatádi Gábor: *Kaviár a népkonyhán*. William Shakespeare: Hamlet (Örkény István Színház) In: 7 óra 7. *http://7ora7.hu/programok/hamlet-13/nezopont***.**

Tarján Tamás: *Mi a pálya.* William Shakespeare: *Hamlet.* Kritika. In: Színház. A színházi folyóirat. *http://szinhaz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=36979:tarjan-tamas-mi-a-palya&catid=13:szinhazonline&Itemid=23.*

William Shakespeare összes drámái. *Hamlet, dán királyfi.* [a kísérő tanulmányt Géher István írta; a jegyzeteket Borbás Mária állította összse; fordította Áprily Lajos et al.]. Budapest: Európa, 1988. 1251. p. (királydrámák).

Fotók:

A Muravidéki Magyar Rádió fotóarchívuma, *Botka Ágnes* riporter fotóit használtam fel [letöltve: 2015. 11. 30.] – 3., 4. és 6. kép.

A *Népújság* fotóarchívuma, *Bence Lajos* riporter-újságíró fotóit használtam fel [letöltve: 2015. 11. 30] – 1., 2., 5. és 2. kép.

A hercegnő (The Duchess) című film konfliktus- és kríziskezelési szempontok szerinti elemzése

A hercegnő *Georgiana devoni hercegnőről szól, aki fiatal lányként férjhez megy Anglia egyik leghatalmasabb emberéhez, Devonshire hercegéhez, aki hercegnővé és anyává teszi, de boldoggá nem. A film biblioterápiás elemzése a boldogtalan házasság motívumát és szenvedéstörténetét oldja fel.*

A hercegnő (eredeti cím: The Duchess, színes, magyarul beszélő, angol–francia–olasz–amerikai történelmi dráma, 110 perc, 2008) Saul Dibb rendező életrajzi-dráma filmje. Amanda Foreman regényéből a forgatókönyvet írta: Jeffrey Hatcher, Anders Thomas Jensen és Saul Dibb, zeneszerző: Rachel Portman, operatőr: Pados Gyula, díszlettervező: Rebecca Alleway, jelmeztervező: Michael O'Connor, producer: Michael Kuhn és Gabrielle Tana, látványtervező: Michael Carlin, vágó: Masahiro Hirakubo**.**

Szereplők: Georgiana, Devonshire hercegnője: **Keira Knightley**; Devonshire hercege: Ralph Fiennes; Lady Spencer: Charlotte Rampling; Lady Bess Foster: Hayley Atwell; Charles Grey gróf: Dominic Cooper; Charles Fox: Simon McBurney.

1. A hercegnő élettörténete

A film a 18. században játszódik, igaz történet alapján készült (Amanda Foreman életrajzi regénye: Duchess of Devonshire). A XVIII. század végén játszódó kosztümös dráma a meseszép és elbűvölő Georgiana Spencer története, aki korának legizgalmasabb személyisége volt. Míg szépsége és karizmája hírnevet szerzett neki, extravagáns ízlése, hajlama a szerencsejátékra és a szerelemre, hírhedtté tette. Fiatalon ment hozzá a nála jóval idősebb, a felsőbb körökbe bejáratos Devonshire hercegéhez, akinek gyerekeket szült. Georgiana egyszerre vált a kor divatikonjává, odaadó anyává, a politikai közélet eszes résztvevőjévé és a köznép imádatának tárgyává. Ám történetének velejét mégis a szerelemért folytatott kétségbeesett küzdelem adja. Szenvedélyes és elátkozott viszonya Grey gróffal, valamint a szerelmi háromszög férjével és legjobb barátnőjével, Lady Bess Fosterrel együttesen teszik Georgiana Spencer történetét a

hírnévről, dicsőségről, és az igaz szerelem utáni vágyról szóló nagyon is mai mesévé.[42]

2. Georgiana jellemzése és valódi konfliktusai

A fiatal lány férjhez megy Anglia egyik leghatalmasabb emberéhez, Devonshire hercegéhez, aki *hercegnővé* és *anyává* teszi, *de boldoggá nem.* A történet valós eseményeken alapul; tornyos parókás hőse, Georgiana Spencer a valamennyire hasonló életutat bejárt Diana hercegnő (született Diana Spencer) egyik távoli, ük-ük-üknagynénje. Georgiana rettenetes csapdába esik, és addig vergődik benne, amíg valamennyire elviselhető lesz az élete, a boldogságot azonban csak rövid percekre éli meg. Közelebb kerül a daliás Charles Grey-hez, aki aztán, ha rövid időre is, de boldoggá teszi. Georgiana – a kosztümökben rutinosan lépkedő Keira Knightley – szép, értelmes, élettel teli nő, de valahogy ez egyáltalán nem érdekli a pengeszájú herceget (Ralph Fiennes megszokott hidegsége), akit egyedül a fiú utód nemzése hoz lázba. Georgiana viszont sorra lányokat szül, a csalódott férj pedig egyre elkeseredettebb.[43]

Georgiana kezdetben hitt abban, hogy házassága sikeres és boldog lesz, még akkor is, ha szerelem és érzelmek nélkül ment bele az ígéretes kapcsolatba, főleg édesanyja tanácsára a jól bevált szokás szerint. Családja úgy vélte, hogy az érzelmek nem fontosak, csak a hozomány és a gazdagnak ígérkező jövő. A házassága kezdetén Georgiana rádöbbent arra, hogy férjét, Williamot, Devonshire hercegét mint fiatal feleség csak testileg vonzza, szexuális vágyának kielégítésén túl nem vonzódik hozzá, nem érdeklik az érzelmei. Házassága élete végéig emocionálisan üres volt. Ez jelentette az *első konfliktust* a házasságában, majd erre rakódott rá a *többi fájdalom*. William herceg más nőkkel, nála méltatlanabbakkal is *csalta.* A harmadik megaláztatás akkor éri, amikor férje magához veszi Elisabeth Fostert, Georgiana barátnőjét, aki élete végéig a *szeretője is lesz*, úgymond bigámiában él együtt a feleségével és a barátnővel.

Ezt nevezhetnénk akár bosszúnak is, mivel így vág vissza Georgianának, hogy nem szült neki fiúgyermeket, aki továbbvihetné a hírnevét és a családi hagyományokat. Georgiana számonkéri tőle, hogy miért teszi ezt vele, de nem kap rá választ, mert csak dönteni és uralkod-

[42] http://www.port.hu/a_hercegno_the_duchess/pls/w/films.film_page?i_film_id=93037 [letöltve: 2015. 10. 14.]
[43] http://www.origo.hu/filmklub/blog/kritika/20090117-langolo-paroka-tompa-fajdalom-kritika-a-hercegno-cimu-keira.html [letöltve: 2015. 10. 14.]

ni tudott felette a férje, érzelmekről és erkölcsről nem lehetett vele beszélni. Uralkodói és férfi pozícióból tekintett a feleségére, nem házastársként. Míg a szerető, Grey gróf problémáira is rákérdezett, és szívesen beszélgetett vele, követte életét, személyiségének minden rezzenését. A hercegnő következő megaláztatása akkor történt, amikor *megerőszakolta* a férje, keresztülgázolt rajta, mert ezzel is csak bosszút akart állni, amikor számonkérte tőle a hűtlenségét. A megalázások sorozatához tartozott az is, hogy férje *édesanyja által* is *zsarolta*, hogy ne hagyja el, hiszen nem lesz vagyona és elveszíti a gazdagságát, majd megfenyegette Georgianát, hogy tönkreteszi a szeretője politikai karrierjét, majd elveszi tőle a gyermekeit is. S ezek után Georgiana megköti a kompromisszumát: felteszi az álarcot és elmegy az arisztokraták báljára. Férje a *gyermekeivel zsarolja*, így a legérzékenyebb pontját találja meg, s ezzel tartja élete végéig magához és az arisztokrata élet látszatvalóságához láncolva. Gergiana nem szabad nő, habár a külvilág felé emancipáltnak tűnik. Tragédiáját az is fokozza, hogy fokozatosan lemondott a boldognak ígérkező szerelem érzéseiről. A film végén ez a látszat teszi a legtragikusabbá Georgiana és Grey viszonyát, ugyanis megbeszélik a hazugságaikat, mintha semmi sem történt volna köztük. *Súlyos, tompa vattába csomagolta őt a fájdalom.* Katasztrofális házassága miatt Georgiana arcán valódi, átélt kínok tükröződnek, és egy idő után az az érzése támad az embernek, hogy lehetne ez a hősnő akárki, akármelyik században élhetne és sóhajtozhatna magányosan. Nem baj ez, talán csak akkor, ha jobban meg akarnánk ismerni ezt az asszonyt, aki több mint kétszáz éve megpróbált nyílt házasságban élni, ami a férfiaknál akkoriban teljesen elfogadott volt, a nőknél azonban hallatlan bűnnek számított.

3. Mi Georgiana valódi krízise?

A házasságában boldogtalan, főleg férje érzéketlensége, emocionális szegénysége és uralkodó magatartása miatt. Nem tudja elfogadni ezt a helyzetet. Mindezt az is betetőzi, hogy csalja őt különböző rangon aluli nőkkel és a legjobb barátnőjével is, akit mellesleg az otthonukba fogadnak be. Ezt a stresszhelyzetet mindaddig tűri, magába fojtja, míg bele nem szeret Grey grófba, és nem alakul ki köztük a szenvedélyes és kölcsönös szerelem, amely érzelmeken alapszik. Georgiana meg akar küzdeni ezzel a konfliktussal, amely szerelmi háromszögbe sodorja, amelylyel újra és újra szembe kell néznie, *krónikussá* válik ez a kríziskeltő folyamat az életében. Egyre nagyobb lesz benne a feszültség, s végül el-

dönti, hogy *kompromisszumot* köt a házasságában, elmondja a férjének, hogy szeretője van. Férjével szemben nyílt és őszinte, és fel akarja vállalni Grey-t, de a kompromisszum sikertelen lesz, mert a férj nem hajlandó elfogadni felesége hűtlenségét, míg ő egy életen át hűtlen volt hozzá! Georgiana krízisét még súlyosbítja az is, hogy teherbe esik Grey-től, és ezt is bevallja a férjének, aki nem akarja befogadni az újszülöttet, holott, már a történet kezdetén befogadta a saját törvénytelen lányát (Charlotte), akinek szolgálólány anyja elhunyt.

Georgianát kettős csapás éri: ha elhagyja a férjét, akkor elveszik tőle a két saját lányát és Charlotte-ot, ha megszüli a szeretőtől várt gyermekét, akkor pedig át kell adnia a szerető családjának. Kétségbe esik, amely egyfajta *akcidentális krízisbe* is sodorja: *valamelyest megtorpan, hiszen a férje fenyegetései kizárják fejlődésének a normális lehetőségeit.* Döntése nehéz, de mégis észszerű, hogy a két kislánya mellett maradt, s fájdalmas szívvel adja át szeretője rokonának az újszülött csecsemőt, aki jó kezekbe kerül, és az apja is elfogadja. Ha mérlegelni kellene, akkor nagyobb lett volna a veszteség, ha a két kislányát hagyta volna el, mint a házasságán kívül született gyermekét, akit később titokban mégis látogatott. Ez a túlélési stratégiája – *nem adja fel a gyermekeit, eleget tesz a külső elvárásoknak* – nem ideális stratégia, de ha nem fogadja el ezt, akkor elveszítheti mind a három, Charlotte-tal együtt négy gyermekét. Kívülről kegyetlennek tűnik az újszülött csecsemő átadása a szerető rokonainak, de akkor nem volt jobb választási lehetősége.

A coping (megküzdési) stratégiákat mindig nehéz élethelyzetekben, stressz- vagy krízishelyzetben alkalmaznunk a problémák leküzdésére, tehát az én-védő mechanizmusokhoz sorolható. Általuk a stresszhelyzet csökkenthető. A stressz egy olyan folyamat, amely magába foglalja a fenyegetés és a veszély felismerését és az arra adott választ is.[44]

A hercegnő *coping stratégiája* a következő volt: *szembenézett a szerelmi háromszög megküzdésével, nem távolodott el a felmerülő problémáktól, nem menekült valamiféle degradálásba, viszont férje zsarolása és kegyetlensége, valamit az arisztokrata életmódnak és játékszabályoknak eleget téve leragadt egy ponton, megalkudott érzéseivel, vagyis* ***lemondott a boldogságáról****. Nem választotta az igazi szerelmét, Grey-t, és ami ezzel járt volna. Bűntudata, ha volt, akkor az árva gyermeke felé irányulhatott, mert egyfelől magára hagyta az apjával, másfelől látogat-*

[44] http://szocialis-gondozo.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=674437 (Szociális szakképzés viszgatételei) [letöltve: 2015. 10. 14.]

ta és titkokban gondoskodott róla. Vagyis tett valamit azért, hogy leküzdje a bűntudatát is. Ezt akár neurotikus megküzdésnek is nevezném, mert csak félig megoldott élethelyzete volt és felelőssége, de később az eltitkolt gyermeke is vádolhatta tetteiért, árvaságáért.

4. Georgiana menekülése, neurotikussága

Mivel a Grey gróf iránti őszinte és szenvedélyes szerelme csak részben teljesült be, Georgiana nem tudott igazán megküzdeni érte, részben a kegyetlen és zsaroló férje, részben a szigorú és nem támogató édesanyja, részben pedig anyai érzései, intuíciója, valamint a társadalmi körülmények miatt. A szerelmi érzés tartalmát *elfojtotta* (a tudattalanba „száműzte"), de egy alkalommal ki is tört belőle, amikor egy bálban tánc közben meggyulladt a parókája, és a közönség előtt kellett eloltani a tüzet a fejéről. Közben testileg és szellemileg is padlóra került, ki volt szolgáltatva a hazug világnak, de szembesült önmaga hazugságaival is, egyfajta *rezonanciába kerülve minden elfojtott konfliktusával*. Georgiana kínlódott, harcolt, kétségbeesetten vergődött, de megmentették az életét, és legyőzötten, kimerülten zihált a padlón. Itt lepleződött le, hogy kezdte meghamisítani a valóságot, és *traumatikussá* kezdett válni az érzelmi élete, annak ellenére, hogy kezdetektől fogva pozitív érzelmi küzdéssel próbálta megoldani a kialakult konfliktusait, de ebben sem férjében, sem barátnőjében, sem édesanyjában nem talált partnerre. akik elutasították őt. Szerelme, Gray házassági ajánlatát és érzelmeit pedig Georgiana volt kénytelen elutasítani. Valójában nem matt, hanem patt helyzetbe került.

5. Miben tud kapaszkodni Georgiana az életében, mi lesz a túlélési stratégiája?

A legnagyobb problémája az volt, hogy nem önállóan döntött a férjhezmeneteléről, hanem anyja hatására, elfogadta a lánykérést, pedig csak kétszer látta életében William herceget, aki sokkal idősebb volt nála. Döntése nem érzelmi alapon történt, hanem családi megfontolásból, hogy hercegnővé váljon, és ezzel a családja is gazdagodjon, felfelé kerüljön a társadalmi ranglétrán. A megsértett, megtagadott és megalázott női érzelmeit félretéve megpróbálta megtalálni a harmóniát a gyermekeiben, akik lassan felnőttek, ő viszont megalkudott a hazug világgal és lemondott az igazi szerelemről.

6. Milyen jellemmel bírt William herceg?

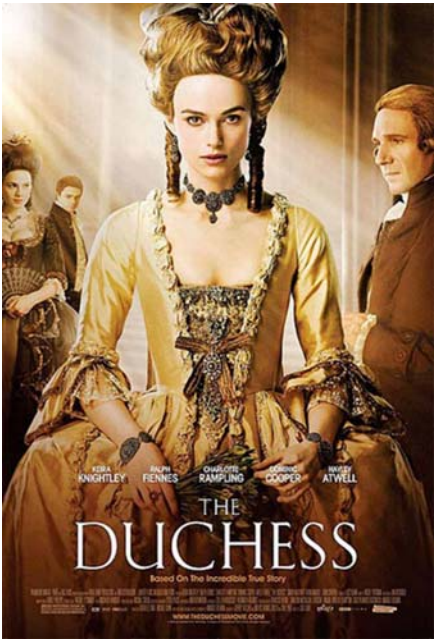

A XVIII. század végén játszódó kosztümös dráma a meseszép és elbűvölő Georgiana Spencer tragikus története, aki korának legizgalmasabb személyisége volt

A film alapján már a kezdetkor *neurotikus,* hiszen nem tud érzelmi kapcsolatot kialakítani a kiválasztott hölggyel, a feleségével annak ellenére, hogy a hercegnő szép és okos volt, sikerei voltak a politikai életben is. A herceg nem akar pozitív érzelmi megküzdést létrehozni a feleségével kapcsolatosan. Nem érti felesége problémáját. Úgy vélem, érzelmi *presszicitás,* érzelmi beszűkülés állapotába került, rejtett *bigámiában* is élt, hiszen alkalmi és állandó szeretőket tartott a felesége mellett. A családi harmónia kialakítása érdekében nem tett semmit, ő csak uralkodni akart a felesége fölött, és ezt az érzelmi válságot *akcidentálisan* élte meg, nem illeszkedett a normális fejlődési szakaszába, nem tudott jó és érzelmileg kompetens férjjé válni. Vádolta Georgianát, hogy nem tudott neki fiúgyermeket szülni, közben nem vádolta önmagát azért, hogy nem tud esetleg fiúgyermeket nemzeni a családjának. Feleségén kérte számon a saját tehetetlenségét (*projekció*), illetve nő-komplexusát, nevezetesen, hogy nemileg is meg kell felelnie az arisztokrácia elvárásainak, hiszen csak a férfiak vihették tovább a rangot és a vagyont. Maga is csalt, de nem engedte, hogy felesége szeretőt tartson, ez is *pszichopatikus* jellemvonásokra vall, hiszen nem engedte rendeződni egy reménytelen házasság végkimenetelét. Sodródott, és megalkuvásokat várt el feleségétől, aki neki anyagilag is alárendelt volt. A *fenyegetőzése* is pszichopatikus, hiszen nem a reális valóságból indult ki. Ezenkívül *szadista* hajlamokkal is rendelkezett, hiszen megerőszakolta a feleségét, amikor ő számonkérte tőle a hűtlenségét. A herceg számomra kifejezetten *negatív személyiségnek* tűnt, hiába volt rangja és politikai pozíciója, önző és öntelt, aki visszaélt az erejével.

V. rész

Biblioterápiás foglalkozás – szépirodalmi művek, filmek felhasználásával

A biblioterápiás foglalkozás I. része

A nyitás szakasza

Vezérmottó: *Az első szó, amit Jézus kimond, amikor tanítani kezdi az embereket: a boldogság. Ez életünk főszava. Mindennél mélyebb vágyunk, hogy boldogok akarunk lenni – mégis boldogtalanok vagyunk manapság.* (Müller Péter: Boldogság, 1997 – fülszöveg)

Ráhangolás a boldogság témájára, asszociációk keresése, a közös munka megnevezése, kérdésfeltevések:

1. **A boldogság** fogalma filozófiai kérdés, amellyel megbirkózni nem könnyű, és amelyről mindenki szubjektív véleményt formál, ugyanakkor minden embert érint. A boldogság világnapja március 20. – világviszonylatban is téma.

2. Életünk során sokszor feltesszük azt a kérdést önmagunknak, hogy *boldogok* vagyunk-e – ezért is választottam a biblioterápiás foglalkozás témájául ez alkalommal

3. Mi a biblioterápia és miért szükséges? – erről is elmondom a véleményemet.

4. Ismertetem, hogy két mesét fogunk megbeszélni a foglalkozás alatt: az *Öregasszony az ecetesüvegben* és a *Halkó* című meséket, amelyek a boldogság témáját dolgozzák fel.

5. Indulásként mondjanak el röviden egyet a boldogságélményeik közül, én egyet elmondok az enyéim közül: *Amikor felébredtem a kórházban, és karjaimba vehettem Ádám fiamat. Császármetszéssel szültem, de minden fájdalmam elmúlt. Már ketten voltunk, s ezzel egy életre szóló anya–fiú viszony is kialakult,amely később kiegészült a barátság érzésével. Sosem érzem azóta magányosnak magamat. Sosem gondoltam arra, hogy a szülés pillanatában halandó csecsemőt szültem a világra, akinek egyszer, mint nekem is, meg kell halnia. Élni nehéz – de csodálatos és gyönyörűséges!*

A mesék felolvasásának szakasza, fejlesztő biblioterápiás elemzés. Kérdések feltevésével dolgozzuk fel a mese történetét

Öregasszony az ecetesüvegben. *Kulcskérdés: Mit jelent a történet?*

1. Miért nem szeretett az öregasszony az ecetesüvegben lakni?
2. A mesében megjelenik egy angyal. Ki az angyal?
3. Nő vagy férfi az angyal?

4. Mit gondol az öregasszony a házikóról? Miért gondolta ezt?
5. Miért nem szerette a nagy házat?
6. Miért nem szerette a palotát?
7. Ti melyiket választanátok: a házikót, a nagy házat vagy a palotát?
8. Miért találta magát az öregasszony újra az ecetesüvegben?
9. Milyen tanácsot adnátok neki?
10. Gondoljátok, hogy a mese tanít valamire? Milyen lecke ez?

Ajánlott kérdések a boldogságról. *Kulcskérdés: Mi a boldogság?*

1. Hogyan érez az, aki boldog?
2. Jó dolog boldognak lenni? Miért?
3. Létezik-e egyéni boldogság, családi és közösségi?
4. Titeket mi tesz boldoggá?
5. Ha visszatekintesz az életedre, boldog embernek tartod-e magadat? Ez minek az eredménye? A kitartó munkának, a szerencsének, a segítőtársaknak, a családnak, a munkaközösségnek stb.?
6. Akartál-e nagy dolgokat, hogy azok boldoggá tegyenek téged? Úgy sikerült, ahogy elképzelted?
7. Az el nem ért dolgaidat, amelyek boldoggá tehettek volna, hogyan magyarázod meg: savanyú szőlőként vagy édes citromként? Van-e reális képed a vesztességeidről?
8. Ha boldognak érzed magadat, mi a boldogságstratégiád? Mi a véleményed, ha nehéz helyzetek adódnak, az állandó talpra állásról, vagy talpon maradásról, az időlegesen csúcson maradásról? Szükséges rossz vagy jó?
9. Mi boldogít ebben az időszakban?
10. Mennyire lehetünk biztosak abben, hogy boldog-e valaki? Biztosan tudhatjuk? Kell-e tudnunk?
11. Hogyan tudunk más embereket boldoggá tenni?
12. Mindig meg tudod mondani, hogy valaki boldog vagy szomorú? Miből következtethetünk erre?
13. Lehetsz boldog és szomorú egyszerre? Mindig tisztában vagy az érzéseiddel?
14. Lehetünk állandóan, minden pillanatban boldogok? Ismertek valakit, aki ilyen?
15. Gondoljátok, hogy boldognak lenni a legfontosabb dolog a világon?
16. Mire van szükséged, hogy boldog légy az életben?
17. Mi a legnagyobb kihívás a boldogságnál?

18. Kell-e, hogy valami boldogítson?

19. A sikereid tesznek boldoggá, vagy a sikertelenségeid élménye indít el azon az úton, hogy keresd a boldogságod, és ezt meg is találd?

20.Szerinted a boldogság akarat kérdése is?

21. A boldogságnak sokféle arca van (gyermek-arc: elsüllyedt, de bennünk van, passzív, elfogadó, tudattalan; Jézus-arc: aktív, tudatos, örökösen adó, lényege a szeretet). Neked milyen a boldogságarcod? A fentiek közé sorolható-e?

A biblioterápiás foglalkozás II. része

A műhelymunka szakasza

Segédeszközök, tárgyi feltételek a műhelymunka kivitelezéséhez: Különböző képeket helyezek el egy asztalon a csoportok közelébe, s ezek közül fognak választani egyet vagy többet a csoport tagjai, hogy motivációt kapjanak a feladat megoldásához. A szöveg-idézetek mellett a vizualitást is fontosnak tartom ahhoz, hogy a csoport belső motivációja létrejöjjön a feladat megoldása érdekében. A képek a pozitív dolgokra vonatkoznak, amelyek felébresztik a résztvevőkben a boldogság érzetét vagy annak asszociációját. Ezenkívül szeretném a YouTube segítségével lejátszani a foglalkozás közben *Cserháti Zsuzsától* a *Boldogság, gyere haza* című slágert, amely hangulatot ad majd a foglalkozás témájához (cél: ha lehetséges mindennap egy kicsit boldognak kell lennünk). A YouTube segítségével egy részletet be szeretnék mutatni az *Ősz New Yorkban* című *filmből* is (főszereplők: Richard Gere / Will és Winona Ryder / Charlotte Fielding. A filmnek tanulsága, hogy az elmúlást nem lehet elkerülni, de amíg élünk, komolyan kell vennünk az adott időt és azt is, hogy egymást boldoggá tudjuk tenni a szerelem vonzásában. A vizuálisabb segédeszközöket azért használnám fel, hogy *komplexebb művészet-terápiát* lehessen a boldogság témájából, a csoportfoglalkozásból kihozni.

A műhelymunka folyamata: A biblioterápiás csoportot 3 részre bontjuk, kisebb (3-4 fős) egységekre, majd néhány szöveg-részletet, aforizmát, bölcs mondást adunk a boldogságról. A kapott szöveg és a saját ötletek alapján az lesz a feladatuk, hogy ki kell alakítani egy stratégiát, koncepciót a boldogságra.

Feladat: Írjátok le / mondjátok el a boldogság receptjét, soroljátok fel a boldog élet összetevőit. Szerintetek mi minden szükséges ahhoz, hogy

kialakítsunk egy boldog életet, amit érdemes pozitívan leélni? Szükségünk lenne egy egész életen át tartó boldogság-stratégiára, de ezt saját magunknak kell megalkotnunk. Alkossatok csoportosan egy boldogság-stratégiát!

Idézetek a műhelymunkához:

1. „Az ember rohamos gyorsasággal veszíti el »emberi« mivoltát; lélektelenné válik, üressé, értéktelenné, könyörtelenné, vakká... és boldogtalanná." (Müller Péter: Boldogság. Budapest, Édesvíz Kiadó, 1997. 10. p.)

2. „Melyik az a boldogság-kép, amely legerősebben izzik bennem? Álmodni, reménykedni lehet, vágyódni is nagyon, de amikor *döntésre kerül a sor, mindig azt a lépést tesszük, amely vélt boldogságunk irányába vezet."* (Müller Péter: uo. 50. p.)

3. „És ami a legkülönösebb*: akkor érzi meg életében először a boldogság ízét, amikor életének legnyomasztóbb fejezete előtt áll!"* (Müller Péter: uo. 115. p.)

4. *„A boldogság egy olyan ideális állapot, amelyre bár vágyunk, mégsem tudjuk meghatározni, hiszen magában foglalja életünk minden oldalát és ezzel emberi teljességünket."* (Delia Steinberg Guzmán)

5. *A boldogsághoz nem vezet út. Az út maga a boldogság.* (Buddha)

6. *„A boldogság forrás nem rajtunk kívül, hanem bennünk van."* (Tolsztoj)

7. Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye a szemlélete miatt kapta a Nobel-díjat, mert a főhős a kegyetlen tábori körülmények között is, akkor is, ha megalázták és bántották, mindig talált valamit, ami *boldoggá* tette: *„Ennek a napnak a végén éreztem, hogy valami megjavíthatatlanul tönkrement bennem, ettől fogva hittem minden reggel, hogy ez az utolsó, amikor még fölkelek, minden lépésnél, hogy még egyet már nem tudok megtenni, minden mozdulatnál, hogy a következőt már nem bírom elvégezni; de hát mégis, egyelőre még mindannyiszor elvégeztem aztán."*

8. József Attila: TAVASZ VAN! GYÖNYÖRŰ!

Tavasz van, tavasz van, gyönyörű tavasz,
A vén Duna karcsú gőzösökre gondol,
Tavasz van! Hallod-e? Nézd, hogy karikázik
Mezei szagokkal a tavaszi szél.

Jaj, te, érzed-e? Szerető is kéne,
Friss, hóvirághúsú, kipirult suhanás.
Őzikém, mondanám, ölelj meg igazán!
Minden gyerek lelkes, jóizű kacagás!

Tavasz van, gyönyörű! Jót rikkant az ég!
Mit beszélsz? korai? Nem volt itt sose tél!
Pattantsd ki a szíved, elő a rügyekkel -
A mi tüdőnkből száll ki a tavaszi szél!
(http://www.mek.oszk.hu/00700/00708/html/kolto00000/kotet00001/ciklus00162/cim00188.htm)

9. A boldogságot nemcsak állapotnak, hanem folyamatnak is lehet érteni. Ha állapotnak tekintjük, és elérhetőnek tartjuk, akkor ki az, aki ezt elérte? (Őszintén!) A másik megközelítésben a boldogság egy út a céljaink felé. Egy folyamat. Ugyanis nem létezik boldogság boldog ember, cél, célok nélkül! A célok felé haladva az akadályokat leküzdve lehet boldog az ember. Nincs célok és akadályok nélküli boldogság! Mindkettő kell hozzá!

10. Flow-elmélet. A flow az intenzív boldogságérzés jelenségét vizsgálja, Csíkszentmihályi Mihály kutatásai alapján lett elismert pszichológiai irányvonal. Az elmélet azt a jelenséget írja le, amelynek során az ember a tér- és az időérzékét elveszítve egy számára örömet és kihívást jelentő tevékenységbe belefeledkezik, és ez számára boldogságérzést okoz.

11. Bár a Biblia több mint száz „boldogmondást" tartalmaz Jézustól, gyakorlatilag semmit nem mond magáról a „boldogságról", de annál többet a boldog emberekről. A Biblia nem egy filozófiai mű, tehát nem adja meg a szó fogalmi meghatározását. Bőven szól azonban arról, akik Isten szerint boldogok, pl.: *Boldogok a szellemi szegények: mert övék a mennyeknek országa. Boldogok, a kik sírnak: mert ők megvígasztaltatnak. Boldogok a szelídek: mert ők örökségül bírják a földet. Boldogok, a kik éhezik és szomjúhoznak az igazságot: mert ők megelégíttetnek.* (Máté 5:3-6, http://www.immanuel.hu/biblia/biblia.php?konyv=40&fejezet=5&o1=2&o2=3&o3=4)

12. Legfőbb jónak Arisztotelész mindhárom etikában a boldogságot nevezi meg. A boldogság az, amelyre minden ember egyaránt törekszik, függetlenül mesterségétől. *Mindenki egyetért abban, hogy a boldogság a legkiválóbb az emberi javak közül*. Bár minden cselekedet más és más célra törekszik, mint ahogy más a célja az orvostudománynak és más a

hadtudománynak, a végcél minden esetben ugyanaz: a boldogság elérése. *A boldogságot az ember mindig önmagáért választja, és sohasem másért; és amit önmagunkért igyekszünk elérni, az mindig tökéletesebb, mint amit másért.* (Arisztotelész: *Nikomakhoszi Etika.* Fordította: Szabó Miklós; Európa Kiadó, Budapest, 1997.

13. A tömegember az élvhajhászásnak él, a boldogságot mindig külső, tőle nem függő javakban keresi. A közügyekkel foglalkozó ember pedig a kitüntetést és az elismerést keresi, *az ő boldogsága sem magától függ, mert a kitüntetést és az elismerést mindig valaki mástól kapja.* Bár az elmélkedő életformát tartja a legmegfelelőbbnek, Arisztotelész nem ítéli el az anyagi javakat sem: „Ámde a boldog embernek, mivel ember, szüksége van a külső jólétre is … külső javak nélkül nem érhetjük el a boldogságot". Arisztotelész, uo.)

14. A boldogság nem lehet olyasvalami, ami véletlen. A boldogságnak olyan valaminek *kell lennie, ami az emberek tulajdonságaitól és cselekedeteitől függ*. [Arisztotelész, *Eudémoszi Etika* (Ethica Eudemia)]

15. Egy emberről akkor mondható el, hogy boldogan élt, ha egész életében az *erénynek* megfelelően cselekedett: „a boldogság az erény szerinti életben van". [Arisztotelész, *Nagy Etika* (Magna Moralia)]

A szerző életstratégiája

Engedje meg, kedves olvasó, hogy az eddigi életem során kikristályosodott saját életstratégiámat is Ön elé tárjam. Fontosnak tartom azt, hogy kiépítsek egy olyan személyiségtípust, amelyhez igazodom, amit csiszolgatok, miután a karakterem már kialakult. Számomra nem az a kiindulópont, hogy mit cselekszel, mik a tetteid, hanem az, hogy milyen a személyiséged, milyen az életstílusod és a karaktered. Például nem lehet az ember igazságos és bátor, ha igazságtalanul viselkedik. A jó ember másoknak is jót tesz, a közjó érdekében is dolgozik.

1. Mi lenne számomra a boldogság kiindulópontja? Minden arányos legyen a személyiségemmel. Minden testi szükségletet arányosan kielégíteni a szellemi értékekkel, mérsékelten fogyasztani élelmet, italt, a társadalmi és a pénzügyi helyzetemet párhuzamba vonni a szellemi igényeimmel.

2. Ambícióim ne legyenek politikailag vagy sikerorientáltak.

3. Ki szeretnék vonulni a közéletből, amelyben többnyire csalódtam, és megmaradt életemet, szabadidőmet békés családi és baráti körben szeretném leélni. Minél többet szeretnék együtt lenni azokkal, akiket szeretek, és ők is viszontszeretnek.

4. A boldogsághoz nem használok sokat: egyszerű dolgok is boldoggá tehetnek. Észrevenni a természet adta szépségeket, munkám apróságait, amit szívből csináltam, amihez őszinte ihletem és kedvem volt / van.

5. Harmóniában szeretnék élni a saját természetemmel, azzal, ami vagyok, ami a személyiségemből ered. (Ez sok gondot okozott eddig is.)

6. Az életemért én felelek, a boldogságomért is, nem vagyok tökéletes, és ezt másoktól sem várom el.

7. Arra törekszem, hogy minél kevesebb probléma legyen az életemben, de ha van, akkor igyekszem megoldani azokat, hogy ne hatalmasodjanak el rajtam. Törekedni fogok arra, hogy ne legyek beteg, ne gyötörjön testi fájdalom, mert az egészséges életmód is feltétele a boldogságnak, az életben való boldogulásnak.

8. Nyílt és őszinte szeretnék lenni. Habár információs társadalomban élünk, és egyre vonzóbb a fogyasztói társadalom, nem szeretnék csak ennek a vonzáskörében élni, csak fogyasztani és feltölteni a kamráimat.

9. A boldogság legnagyobb kihívása számomra: ami sorsom által megadatott, annak tudjak örülni. (Néha nem tudok, meg kell tanulnom.)

10. Ha meg tudom őrizni a boldogság ritka pillanatait, és törekszem rá, akkor talán azoknak is tudok segíteni, akik kevésbé boldogok.

11. Nem szeretnék félni a haláltól sem, mert néha szorongok, de az élettel szeretnék foglalkozni.

12. A boldogságom nem öncélú, hiszen felelősséggel tartozom: elsősorban a családomnak, fiaimnak és férjemnek, akikkel együtt élek, de talán másoknak is, akikkel munkám és életem során kapcsolatban vagyok, akik hozzájárulnak közvetve és közvetlenül a boldogságomhoz. Velük is meg kellene osztanom a boldogság ritka perceit.

13. Hinni abban, hogy az életemnek van értelme és a boldogságomnak is! (Néha hitetlen vagyok).

14. *A boldogság mélyén valami* ***nagy titok*** *rejtőzik, de nehéz kimondanunk, megfogalmaznunk. Néha fellobbant bennem a boldogság lángja – szerelembe estem, megszülettek a fiaim, megjelentek a könyveim, elfogadták a disszertációmat stb. –, de igyekeztem megóvni magamat a nagy lángoktól, viszont néha-néha fölszikrázott bennem egy-egy láng. Égni igazán nem tudtam, mert féltem tőle, hogy igazán elveszek. Tovább szorongtam, adok-veszek, s a halálfélelem árnyékában cselekedtem. Nagy fényekben még nem égtem, pedig jó volna megtudni, mi a boldogság, még mielőtt meghalok. Mindenkit tisztelek, aki ezt a harcát vívja, és hiszek abban, hogy a tökéletes ember: szellemi!*

A lecsengetés szakasza

Össze kell foglalni az elhangzott gondolatokat a boldogságról, és saját véleményt is ki kell fejteni, majd az olvasót / befogadót visszavezetjük a valóságba. Meghallgatjuk Cseh Tamás *Gyermekkorom* című dalát, amely a gyermekkor ősboldogságáról szól, felidézi az elsüllyedt, de még bennünk élő gyermekkort, amikor önfeledten, passzívan, elfogadóan, tudattalan állapotban boldogok voltunk.

Felhasznált irodalom

Boldizsár Ildikó: *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban.* Budapest, Magvető, 2010.

Boldizsár Ildikó (szerk.): *Mesék boldog öregekről.* Budapest, Magvető, 2014.

Fisher, Robert: Öregasszony az ecetesüvegben. In: *Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni történetekkel*. Piliscsév, Műszaki Könyvkiadó, 2008.

Gombos Péter (szerk.): *Kié az olvasás? Tanulmányok az olvasóvá nevelésről.* Budapest: Magyar Olvasástársaság, 2014. 7–127. p.

Gulyás Enikő: A biblioterápia kialakulása, fejlődése és helye a könyvtárban. In: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros.* Budapest: Könyvtári Intézet, 2015. 24. évf. 01. szám. 21. p.

Müller Péter: Boldogság, Budapest, Édesvíz Kiadó, 1997.

Sharples, R. W: Stoiki, epikurejci in skeptiki, Šentij, Aristej, 2000.

Zágorec-Csuka Judit: Olvasásszociológia. In.: *A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások.* Pilisvörösvár–Lendva: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület – Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010. 63–85. p.

Kiválasztott fotók a boldogság-tematikához, motivációként a műhelymunkákhoz

Kitárulkozom a boldogságnak

Családi boldogság

Boldogság a szerelemben

Boldogság a bölcsességek megszerzésében

Ősz New Yorkban (film) – Will (Richard Gere) egy középkorú férfi, aki a mély érzelmek felvállalása elől menekülve futó kapcsolatokban leli örömét. Egy nap megismerkedik Charlotte-tal (Winona Ryder), akit elcsábít, majd el is akar hagyni. Ám akkor kiderül, hogy a lány halálos beteg. Will innentől kezdve nagyon komoly lelki fejlődésen megy keresztül: megtanulja, mi a ragaszkodás, a bizalom, a hit és az igaz szerelem. Mindeközben helyrehozza elrontott kapcsolatát lányával is, Charlotte pedig vállalja azt a kockázatos műtétet, amelyről addig hallani sem akart. A film tanulsága kettős: egyrészről bizonyítja, hogy az igaz szerelem nem ismer korkülönbséget, s azt is bemutatja, hogy a legnehezebb helyzetekből is fel lehet állni, a halál közelében átértékeljük életünket, és képesek vagyunk megváltozni.

VI. rész

Interjúk Zágorec-Csuka Judit költővel, íróval, biblioterapeutával

„Felvállaltam a kettősséget”

Király M. Jutka (a Népújság főszerkesztője, publicista) interjúja dr. Zágorec-Csuka Judit költővel, íróval, kutatóval és könyvtárossal

Király M. Jutka: Nem tudna létezni, ha nem írna. És mint mondja, úgy látszik, sorsszerű, ahogy az élete a könyvekkel van összekötve. Tizenegy szépirodalmi kötete jelent meg, több tanulmánykötete és fordításkötete sorakozik a polcon, könyvtárosként kölcsönzi és egyben kutatja a könyveket, a muravidéki könyvtártörténetet. 2006-ban Budapesten doktori fokozatot szerzett könyvtártudományból, 2011-ben Jókai-díjjal ismerték el munkásságát, 2012 óta a Maribori Egyetem Fordítói Tanszékén habilitált magyar nyelvi lektor, óraadó tanár. 2015 júniusától a Magyar Írószövetség tagja, tagsági kérelmét benyújtotta a szlovéniai szervezethez is. Most biblioterápiát tanul Kaposváron. Ő Zágorec-Csuka Judit – vele beszélgettünk.

– Az idén megjelent A fény győzelme című regénye, az első levélregény a Muravidéken. Műfajuk szerint a levélregények önéletrajzi elemeket, intim vallomásokat is hordoznak… Az olvasót mennyire engedi belelátni a lelkébe?

– Igen, a regényem szubjektív vallomás is, egyfajta vallomás a barátságról. Két barátnő, Júlia, aki Lendván él, és Anna, aki Budapesten, leveleznek egymással, illetve Júlia küldi a leveleit és beszámol a hétköznapi dolgairól, életéről, gondolkodásáról, problémáiról, terveiről, nehézségeiről, sikereiről és kevésbé sikeres dolgairól. A regénynek van egy kerete, amely állandóan visszatérő emlékezés egy utazásra, melyet a két barátnő – akik egyetemre is együtt jártak és együtt laktak – a barátság jegyében élt át, egy hónap alatt végigutazva Európát, végül kikötve Marokkóban. Ez az emlékezés vissza-visszatér a regényben, ez a körutazás a keret, amely posztmodern jellegű.

Júlia be akar számolni arról, hogy az egyetemi évei után mi minden történt és történik. Hazajött, kisebbségben él a határ mellett… A regénynek az az alapgondolata, és szeretném, ha ez szűrődne le tanulságként, és az olvasók is így olvasnák, hogy akármilyen életutunk van, sikeresnek kell lennünk. A sikeresség alapja pedig az, hogy az ember nem egyedül akarja leélni az életét és nem egyedül akar boldogulni, hanem a boldoguláshoz és a boldogsághoz, ennek megéléséhez és beteljesüléséhez szükségesek a barátok. Nem is egy, talán több is, ha kiállják a barátság próba-

tételét. Mert a barátság valójában egy hosszantartó érzés, talán egy egész életen át tartó érzés, ezért szükséges, hogy a barátok erősítsék egymást és reális képet is tudjanak nyújtani egymásnak.

A kötetet művészettörténész barátnőmnek ajánlottam, s elsősorban az inspirált, hogy többet tudjak a fény győzelméről vagy a boldogság győzelméről ilyen formában megírni neki. De ez egy szépirodalmi mű, a szépirodalom nyelvén íródott, és szeretném, ha így olvasnák.

A regénynek van önéletrajzi vonatkozása, de emellett van történelmi háttere is, mert például utánanéztem a szlovén háborúnak is, mi történt pontosan, és arról is írok, milyen a határ menti lét.

– A regényben a fény a boldogságot jelképezi. Kötetcímeiben megtaláljuk a sivatag, a szél, a vihar, a horizont… fogalmakat. Többször a természetből meríti a hangulat átadását…

– A regény címe az egyik levélnek a címe. Általában egy-egy levél tartalmaz egy szituációt vagy élményt, vagy azokból tevődik össze. A többi kötetcím? Nem is tudom… Úgy gondolom, a verseimben is jelen van a fény. Azt mondja Freud, hogy van a személyiségnek egy tudatos, egy tudatalatti és egy átmeneti része. Tehát egy világos és egy sötét része, és a kettő között átmenet van. Az ember mindent tudatosítani akar, a fény felé akar menni, megélni, megérteni ezt a világot – és történjen ez a fény jegyében. Mert ha sötétség van, akkor szinte nem is látod a világot. De valójában nem tudok a kérdésre válaszolni, nem az elején adom a címet. És az ember általában így van az életében is, hogy elindul az úton, bejárja, megismeri, és akkor megérti.

– Munkáinak – legyen az szépirodalom vagy tanulmány – meghatározója a határ menti, a kisebbségi lét is. Egyszer úgy fogalmazott, hogy Ön magyar író, aki Szlovéniában született és itt él. Hogy éli meg alkotóként ezt a léthelyzetet?

– Úgy gondolom, hogy először is beleszületsz a helyzetbe, nem te választod, aztán a szocializáció által része vagy mindkét valóságnak, mert megvan a muravidéki magyarok valósága is, illetve a környezeté is, esetünkben ez a szlovén. Hogy ezt mennyire tudod magadévá tenni vagy mennyire az önazonosságodnak a része, az egyéni megélés kérdése. Ugyanakkor úgy gondolom, hogy ez – a nyelvben, a kultúrában – dupla munka is. Én felvállaltam a kettősséget. Lehet, hogy megéri, mert mindkét kultúrában megtalálom vagy megtaláltam azokat, akár írókat vagy „csak" embereket, akikért érdemest ezt így megélni. Ha már elkezdődött ez az út így, akkor így is folytatódjon. Viszont én magyar anyanyelvű vagyok, magyar identitású személy – úgy érzem –, ezért elsősorban magyarul írok.

De például előadóként a fordítói szakon, ahol mindkét nyelvet magas szinten kell ismerni, ezen a területen is sokat fejlődtem. Büszke vagyok a hallgatóimra, hiszen vannak, akik már diploma előtt állnak és hamarosan kilépnek az életbe, ahol szlovén, magyar, német, angol fordítóként élik majd a szakmai életüket. Örülök, hogy a magyar nyelvet a fordítás és a tolmácsolás terén hivatásuknak is választották.

– Milyen a tapasztalata, meg tudják-e érteni teljes egészében a nem két, illetve több nyelvhez, kultúrához kötődők ezt a kettősséget?

– Nagyon türelmesnek kell lenni. A kettős identitású embereknél épp az a lényeg, hogy nem egy identitásban élnek, és nálunk a kisebbségi léttel még talán terheltebb is a dolog. Volt olyan eset, hogy nem értettek meg vagy nem úgy értettek, ahogy én szeretném. Vagy a kommunikációt más szemszögből, más érdekek mentén nézik. Ilyenkor elgondolkozom azon, hogy mi a jó és mi a rossz, tehát átváltok az írói énembe, és nem próbálok semmit agresszíven erőltetni. De vannak esetek, hogy bizonyos témákhoz újra visszatérek, megpróbálom megmagyarázni, hogy az én identitásomból, tudásomból kifolyólag milyen a gondolkodásom. Ezt a helyzetet nem lehet kikerülni, rózsaszínben látni. Ha valamit nem értenek meg, az még nem baj, de ne értsék meg rosszul.

De előfordul az is, hogy otthon nem értenek meg. Lendván könyvtárügyben mondjuk, nem értettek meg, de megértettek Budapesten vagy Kaposváron.

Azt gondolom, hogy a nemzetiségnek is meg kell becsülnie a szakembereit és minden magyar embert, aki akar tenni valamit. Lassan talán kialakulnak – nevezzük így – nem csak az intézményes formák, hanem az a közélet is, amely egyre jobban hasonlít ahhoz, amikor a belső identitás és a külső valóság egyezik.

– A lendvai általános iskolában könyvtárosként dolgozik több mint 15 éve, doktori dolgozatát is részben a nemzetiségi könyvtártörténetből készítette. Jól ismeri a területet, annak jó és gyengébb vonatkozásait.

– Úgy néz ki, sorsszerű, hogy a könyvekkel foglalkozom, úgy is, hogy írom, és úgy is, hogy népszerűsítem, kölcsönzöm, valamint formálom is az iskolai könyvtári helyzetet. Mindig is két irányban dolgoztam: Budapesten szereztem a doktori fokozatot, és ennek során a területet valóban meg akartam ismerni. Küzdöttem a témáért, mert először a témavezetőm azt mondta, hogy kevés az anyag. Szélesítettem a nemzetiségi sajtó- és könyvtártörténettel, és kiálltam amellett, hogy ebben elég gazdag anyag van – ő nem tudott róla sokat. Úgy érzem, a témát bevittem a magyar és az egyetemes sajtó- és könyvtártörténetbe. De ugyanakkor

Ljubljanában is szakvizsgáztam, mert érdekelt a szakma. Most Kaposváron a biblioterápiát végzem.

A túléléshez nekem szükséges a szakmai háttér. Most például elkezdtük felújítani az iskolai könyvtárat, a Hungarika nemzetiségi gyűjtemény is alakul, amelyet a Bethlen Gábor Alap támogatott első lépésben. Felfrissült hozzáállással, új koncepcióval szeretnénk fejlődni.

Hiszek az információs társadalomban, a jövőt az információs társadalom fejlődésében látom, kapcsolódva úgy a szlovén, mint a magyar, vagy akár az egész világ társadalmához. Úgy gondolom, hogy a szakmámban az általános iskolai környezetben megtanultam lehajolni a kicsikhez, a kamaszokhoz. A könyvtárszakmában ismernek Kopertől Nyíregyházáig és Vancouverig.

– Tanulmányaiban többször jelenik meg központi témaként az anyanyelv, az identitás kérdése. Az első munkája e témában a 2008-ban megjelent A családom anyanyelve a muravidéki magyarok identitása tükrében című tanulmánya volt. Mennyire inspirálja a család ezen témakör kutatását?

– Ez a kezdete volt a nyelvi érdeklődésemnek, s úgy gondoltam, a családon belül talán könnyebb kutatni, mint nagy kérdőívekkel. Felmértem a göntérházi tájnyelvet, de bevontam a fiaimat is, akiknél inkább a kevertnyelvűséget tapasztaltam, hogy őszinte legyek. A második részben pedig főként a muravidéki magyarok identitását próbáltam kutatni. A nemzetiség terén ez egy fontos téma, kell viszont tudás, hogy bármihez hozzányúlhass ezen a téren. Úgy gondolom, hogy ebben a lét- és nyelvi helyzetben, a szüleim, akik nem léptek ki a faluból és nem volt szükségük arra, hogy jobban megtanuljanak szlovénul, boldogok és elégedettek voltak. Sőt, büszkék is voltak rá. Esetemben, aki kiléptem, már más a helyzet. Nem tudtam eldönteni, hova iratkozzam. Voltam Ljubljanában, de ott nem volt magyar nyelv, és csalódottan jöttem haza. Mariborban már nem álltam meg, hanem eldöntöttem, ha magyar nyelvet akarok tanulni, el kell menni. Nehéz döntés volt, elszakadtam a korosztályomtól, és Budapesten a magyar–könyvtár szakon szintén egyedül voltam. Tehát nehezebben hoztam meg a döntést, mint a családom előző generációja, de a gyerekeimnek már könnyebb. Amikor a fiam döntött, azt támogattam, ami a belső motivációja volt. Sportgimnáziumba járt Ljubljanába, és ott is folytatja tanulmányait, a Sportegyetem másodéves hallgatója. Úgy gondolom, jól tud integrálódni, nem felejtett el magyarul, vállalta magyar nyelvből az érettségit is, igényli a magyart, amikor hazajön.

Családom magyar identitása erősödött, amikor kettős állampolgárok lettünk. Egyértelmű volt, hogy ebből csak valami jó származhat. Pozitívan éltük meg, semmi érdek nem fűződött hozzá; számomra érzelmi élmény volt.

– A szakterületein végzett munkája mellett aktív a társadalmi élet más területein is, például a faluközösségben, ahol él.

– A helyi közösségben 2010-ben nem akartam elnök lenni, de akkor a Nova Slovenija pártban voltam még, és azt szerették volna, hogy ott, ahol élek, legyek jelen a faluközösségben. Aztán Kapcán a listán a legtöbb szavazatot kaptam. Először nem vállaltan az elnökséget, nem volt semmilyen tapasztalatom, sem ambícióm. Aztán mégis vállaltam, mert ha senki sem vállalta volna, új választásokat kellett volna kiírni. Az mondták a tagok, a végzettségem révén majd jobban el tudok valamit érni. No nem egészen így volt. De most is aláhúzom, hogy ugyanígy csinálnám újra. Az az érdekes, ha voltak is vitáink, a fejlődés miatt voltak, és a vitákból több jó származott, mint kevésbé jó. Szerintem kicsit beindult az élet Kapcán. Elnökként soha senkinek nem tettem le telefont. A végén már ugyan nehéz volt, mert összebonyolódott a pályázatom a könyvtárigazgatói helyre a politikával, és akkor már háttérbe szorult minden. Ennek kapcsán viszont hangsúlyoznám, hogy akikkel közösséget vállalsz, azokkal együtt kell szívnod a levegőt, és nem vonulhatsz el. A másik az: örültem, hogy ennek kapcsán három kitűnő emberrel dolgozhattam együtt a helyi közösség tanácsában, velük szívvel-lélekkel lehetett dolgozni. De az egész faluközösség aktív volt, a művelődési egyesület elnökével, Herženjak Máriával és a tagokkal is sok ügyben együttműködtem…

– Melyik szakmai terület nyújtotta a legnagyobb, a legmélyebb érzelmi élményt?

– Lehet, hogy mindegyik út egyedül is elég volna, de így kisebbségben, ötvözve talán boldogabb vagyok. Egyiket sem lehet igazán úgy csinálni, mint a magyar vagy a szlovén tudományos életben, egyikből sem lehet igazából megélni, mert mégis csak Lendván élek. Integratívnak tekintem a területeimet. Személy szerint viszont felnézek arra, aki egy területen tud jól teljesíteni, illetve azok a képességei, amelyek benne vannak, megtalálják az utat a külvilág felé.

Hogy ki lehessen valamit adni bármelyik területen, azt ki kellett harcolni, kapcsolatrendszert találni, pályázni. Az utóbbi években Magyarországon publikálok, viszont ez nagyobb élmény, mert így terjesztik a könyveimet Magyarországon is. Volt, hogy itt el is utasítottak, és akkor úgy éreztem, más utakat kell találnom.

– Melyik kötetének címével jellemezné a muravidéki magyar alkotót ma: Kiűzve az Édenből, Sivatagi szélben, Viharverten vagy Vakon a térképen?

– Most *A fény győzelme* címmel. Hogy miért? Egy hónap pozitív élményei vannak mögöttem. A regényemet árulják a Litea Könyvesbolt-

ban, a kiadóm beadja egy nagy pályázatra – az Aegon Biztosító díjazza a friss regényeket 3 millió forinttal. Nincsenek nagy elvárásaim, de legalább az irodalomtörténeti elit kezébe kapja, amit fejlődésnek tartok innen Lendváról. Az MTA-hoz elküldtem *A magyar–szlovén és a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban* című, idén megjelent tanulmánykötetemet a pedagógus kutatói pályázatra, ahol elfogadták a munkámat. Beindítottam egy folyamatot mindkét területen. Ami meg negatív volt, azzal nem foglalkozom, de volt ilyen is.

Nem érzem magam sikeres embernek ebben a közegben. Megtanultam a 48 évben, hogy ne a pénz, a vagyon, az elismerés vagy az érdemrend legyen a cél, hanem inkább az, hogy kreatív legyek, hogy tudjak alkotni, mert úgy néz ki, hogy akkor vagyok rendben. Kicsit mégis büszke vagyok, hogy sok területen tevékenykedtem és mertem tenni – újságírás, tanári pálya, s végül egy visszaszorult, kevésbe elismert területen, mint a könyvtár. Nem az a fontos, hogy valahova besorolódjunk, hanem hogy meddig tudunk elmenni.

Márai Sándor a Füves könyvben a következőket írta: „Az író ne reméljen a világtól semmit, minden, amit a világ adhat – pénz, vagyon, elismerés, érdemrend, társadalmi kitüntetés –, visszahat munkájára, lelki egyensúlyára, műve erkölcsi erejére. Az író ne akarjon társadalmi tekintély lenni; pontosan annyit veszít műve erkölcsi súlyából, amilyen mértékben emelkedik a társadalmi megbecsülésben. Az írónak nem lehet semmiféle címe, rangja; egyetlen címe, rangja lehet csak, a neve. S egyetlen vagyona a világban, a műve.” Teljesen egyetértek vele, s azt hiszem, magamévá tudtam ezt tenni.

Úgy gondolom, hogy mostanában szeretem az embereket – ez a kiindulópont. Erre sokkal több hangsúlyt fogok fektetni a jövőben, mert az a meghatározó momentum, hogy mennyi szeretetet tudsz adni és mennyi szeretetet tudsz befogadni. Sok múlik ezen, ezen áll vagy bukik minden.

A kisebbségi lét nem önmagától való örökös lét – egy történelmi helyzet és egy alakuló helyzet, amelyet mi értünk meg igazán, de ha nem szeretjük egymást, az egész felesleges.

– Idén három kötete jelent/jelenik meg, most, beszélgetésünkkor van nyomdában az Ismeretlen vadászmezők című új verseskötete. Ennek fényében mondhatnánk, hogy 2015 szerencsés éve volt?

– Igen.

(Megjelent a *Népújság KerekPerec* című magazinjában 2015 decemberében, 4–13. p. https://issuu.com/nepujsag/docs/kerekperec151224**)**

Romantikus, merengő, fekete-fehér angyalok között

Szabó Márk (a Muravidéki Magyar Rádió riportere) interjúja Zágorec-Csuka Judit legújabb, Ismeretlen vadászmezők című, 2015-ben megjelent verseskötetéről, amelyben feltárul a költészetének szépsége és gyógyító ereje. Először elhangzott a Muravidéki Magyar Rádió „Horizont" című műsorában 2016. január 12-én.

Felkonferálás: *Viharverten*, *Kiűzve az Édenből*, *Sivatagi szélben*, most pedig *Ismeretlen vadászmezők*ön találja magát Zágorec-Csuka Judit. A költészet mellett sok mással is foglalkozó alkotó új verseskötetét Kapcán mutatták be. A megjelenés a Kapcai József Attila Művelődési Egyesületnek és a pilisvörösvári Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesületnek köszönhető. Az utóbbi két év verses terméséről, illetve műfordításairól Szabó Márk beszélget a szerzővel:

– Zágorec-Csuka Judittal beszélgetünk. Újabban egyik „ütést" viszi be a másik után: a kiadványok a költészet, az irodalomtörténet és a fordítás terén sorban követik egymást. Ezzel rácáfolva arra, hogy hova is tűnt el Zágorec-Csuka Judit az utóbbi években?! Ezért volt csönd ez idáig…

– 2016 januárjában jelent meg az *Ismeretlen vadászmezők* című legújabb verseskötetem, amit Kapcán is bemutattam, sokak közreműködésével. Nagyon örülök ennek a könyvnek, mert 2013 után új koncepciójú verseskötetet sikerült kiadnom. Akkor az *Új horizontok* jelent meg három nyelven. Most pedig az utóbbi két év termését olvashatják a szlovén kortárs irodalom fordításaival egyetemben, amellyel szintén foglalkozom.

– Már a cím is érdekes. Úgy szokás mondani: végeláthatatlan, örök vadászmezőkre kerülünk, amikor távozunk a másvilágra… Súlyos témák jelennek meg költészetében: szeretet, szerelem, barátság, elmúlás. Mindez rövidebb, de csattanós versekben.

– A megközelített téma a fontos, és hogy hogyan fejlődik azután a vers tovább. Minimalista módon avagy több versszakban, esetleg egy bővebb vallomásként. Folytatom azt a motívum-rendszert, amelyet a megelőző köteteimben már alkalmaztam, de egy kicsit túl is lépek rajta. Az *Ismeretlen vadászmezők* egyik versemnek a címe. A következő, ismeretlen, transzcendens átmenetet jelenti a nemlétezésbe, amely mégiscsak a létezés egy módja, habár nem ismerjük. Ilyen módon jelent meg a

misztikum, a transzcendencia a verseimben. A másik, a halál utáni lét az életből nézve. A misztikusságban benne van az Istennel való párbeszéd is például a „Hol vagy Istenem” című versemben, vagy akár egyszerűbb kis misztikumot is találhatunk karácsonyi versemben: egy erdőben elképzeled a manókat, azt a mesés világot, amelynek titokzatos atmoszférája van. Tehát a misztikus verseimnek is több vetülete van.

– Értelmezhetnénk miszticizmusát úgy is, mint egyfajta elvágyódást a szürke hétköznapokból. Bár előbb van itt szó szerintem kíváncsiságról. Az alkotó nem akarja konkrétan megtapasztalni a másvilágot, vagyis nem akar meghalni, hanem a folyamatok mögé szeretne látni!

– Igen, a misztikum, a halál fogalma egy örökös téma a költészetben. A kérdés itt az, hogy ennek a latolgatása mennyire erősíti azt a létet, amelyet éppen most élünk. Az elvágyódás is örökös témája az irodalomnak. Viszont lehet elvágyódni egy impresszionista tájra is, és akkor az már nem a halállal való foglalkozás, hanem a létezés változatosságának kutatása. Erre találunk példát a „Hóvirág” című versemben. De a többi, tavaszt ihlető vers is így működik. Ezek a természet megfigyelése alkalmával jönnek létre. Az emberben is elindul ilyenkor valami. Az impresszszionizmus szintén jelen van a költészetemben. Amikor úgy alkotok, hogy közben zenét hallgatok, képeket nézek, általában akkor jönnek létre ilyen típusú versek. Ilyenkor több oldalról ér az élmény. Ezért élményszerűek lesznek a versek is. Erre reagált a recenzensem, Evgen Car is: „Sokszor jó volna időt venni és leülni, meditálni egy kicsit a különböző természeti légkörökben, tájakban. De ezt nem tesszük meg, hisz mindig rohanunk, nem tudjuk megcsodálni a környező világunkat”. Nos, most ezt a költő megtette.

– Ezeket a dolgokat jó volna megélni, de általában nem sikerül… Visszatérve a tematikához: örök érvényű fogalmak merülnek fel a versekben. Ugyanakkor a világban megalkotott óriási mennyiségű irodalom láttán, hogyan lehet egyáltalán olyan alapvető költészeti toposzokat frissen, újszerűen megragadni, mint a szeretet, a szerelem, a barátság, az elmúlás?

– Az ember nemcsak fiatalon foglalkozik ezekkel a témákkal, hanem egész életében is. Ez fejlődéstörténeti dolog. Hiába beszélünk szeretetről, ha nem tudjuk ezt adni és kapni, ugyanez vonatkozik a szerelemre is. Meg kell ragadni ezek szenvedélyes oldalát a versekben is, hisz a nélkül nem működik a dolog. A szenvedély és az érzelem együtt jár a szerelemmel. Nem lehet ezek hiányában viszonyulni a világhoz és az emberekhez, hisz nem vagyunk robotok! A „Szeretet temploma” című versem

arra asszociál, hogy létezik egy olyan templom vagy tér, ahol a szeretet lakik. Hol van ez a tér? Mindenki beszél róla: pszichológusok, pedagógusok… De hol van? Kint vagy tán magadban? És akkor költőként elképzeltem, hogy ez hogyan nézhetne ki: van egy templom, amelyet valahol messze földön párducok, oroszlánok tanyáján lelünk meg. Ez az örökkévalóság temploma. Kitágítottam, fantasztikus, misztikus, vallásos légkörbe helyeztem ezt a helyet. Ezzel együtt letettem a voksomat: van és létezik ez a hely...

– Megint csak az volna jó, ha a lelkünkben meg tudnánk találni ezt a helyet... A magyar nyelvben megvan a finom különbségtétel szeretet és szerelem között. Tetszettek azok a versek, amelyek konkrétan szóltak valakihez. Ön már nem fog tudni Zrínyi Ilonával, vagy Hoffhalter Rudolffal kapcsolatot kialakítani, de versben akár lehet velük beszélgetni, lelküket megidézni. Itt van ugyanakkor a kortárs Pál Péter, egy új hang, akiről azt gondoltam volna, hogy még nem kommunikál… Persze a férjéhez is intéz verset, de ez már a szerelem kategória lenne…

– Ők valamilyen szempontból mind hatottak rám. Hoffhalter kiadta Kultsár publikációit. Miután könyvtörténész és könyvtáros vagyok, így ismerem műveit, és számomra lendvai lakosként példaértékűek. Előttem is voltak itt nyomdászok, könyvet író, kiadó emberek. Ők a könyvkiadással a tiltás ellenére álltak ki munkájuk és hitük mellett. Kultsár valami újat hirdetett, ezért üldözték és menekülnie kellett. Örök érvényű, ahogy harcolt a magyar könyvért és a magyar nyelvért. Ennek a harcnak van mai utóhangja is. Ugyan nem üldöznek el, nem kell, hogy elmenjél. Mégis ki kell, hogy álljál magadért és a nyelvedért. Ha fel mered magad vállalni, és ha teremtesz valami újat, szokatlant, konfliktusok kereszttüzébe kerülhetsz... Ez ma is aktuális a művészvilágban és a közéletben. Zrínyi Ilona a Zrínyi-dinasztia híres női alakja, aki szintén küzdött és kiállt magáért. Csak azért kellett feladnia a küzdelmet, mert tőrbe csalták. Manipulálták, azzal fenyegették meg, hogy elrabolják a fiát, mint nőt is megtámadták. Megvan bennem az iránta való tisztelet. Pál Péter ifjú költő verseivel megismerkedtem, beszélgettem vele és elmentem a könyvbemutatójára is. Úgy éreztem, versben válaszolok az ifjú költőnek. A vers így fejeződik be: „*…ez a Föld szárnyakat is adhat, de be is temethet…*” Mindkettő benne van.

– Hoffhalter és Zrínyi életútja és munkássága a mai napig releváns. Szintén relevánsak a szlovén alkotók munkái, amelyeket műfordításokkal hoz közel a magyar olvasókhoz. Azok munkái közül válogatva, akik Ön szerint érdemesek arra. Van köztük, aki muravidéki, van, aki Szlovénia

belső részein él. Ők például Feri Lainšček, Klarisa Jovanović, Tine Mlinarič és sorolhatnánk... Mi alapján válogat: a munkásság vagy a személy, a mű vagy alkotója a fontosabb?

– Azt hiszem, mindkettő. De akiket kiválogattam, azok vagy a klaszszikus, vagy a kortárs szlovén irodalom képviselői. Olvasgatom a klaszszikus költők verseit, és ami megtetszik, azt lefordítom. Figyelemmel kísérem a kortársakat is, ha lehet, találkozom is velük. Ilyen Neža Maurer, aki írt is recenziót a verseimről. Feri Lainšček és a muravidékiek: Tine Mlinarič, Štefan Kardoš, Klarisa Jovanović, ők olyan költőtársak, akikkel itt-ott találkozunk, és válogattam a műveik közül egy pár szép verset. A műfordítással foglalkozás szakmailag is motivál engem, hisz oktatom is azt. Nemcsak tanítani kell, hanem művelni is. Kapcsolatot kell kialakítani a művekkel és alkotójukkal. Ezt küldetésemnek tekintem. De elsősorban költő vagyok, így tudom, hogy a művek fordításánál precízen oda kell figyelnem a költők verseire, hisz saját anyanyelvemre fordítom azokat. Szerintem a legjobb fordítók maguk is költők. Maguk is tudják, hogy az ihlet által hogyan jönnek létre a versek...

Az interjút Zágorec-Csuka Judit egy versével kerekítette ki:

Az angyal

Megérkeztek a víz, a föld, az ég
angyalai, hogy felemeljenek
s átöleljenek, lemérjenek,
érdemet adjanak,
vigyenek, vigyenek, vigyenek,
emeljenek, emeljenek, emeljenek
Isten trónjához.

Néhány szó a szerzőről

Dr. Zágorec-Csuka Judit 2006-ban szerzett Budapesten az ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén doktori címet a könyvtártudományok területén. Doktori disszertációjának a címe: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig, alcím: A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja. Foglalkozása szerint könyvtáros, és a Maribori Egyetem Fordítástudományi Tanszékének habilitált magyar lektora, óraadó tanára, szakterülete a szépirodalmi és a társadalomtudományi művek szlovén–magyar fordítása. 2007-től a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság tudományos titkára, 2006-tól a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének külső tagja is, 2010-től tagja a Muravidéki Akadémiai Tudósok Uniójának (Pomurska Akademsko Znanstvena Unija, PAZU). 2011-ben a Jókai Közművelődési és Múzeum Egyesület (Rév-Komárom) és a Falvak Kultúrájáért Alapítvány Jókai Emlékbizottsága (Budapest) Jókai-díjban részesítette *Széchenyi István, a nemzet lámpása* című pályamunkájáért. 2015 júniusától a Magyar Írószövetség tagja. 2016-ban a Kaposvári Egyetemen szerzett fejlesztő biblioterapeuta oklevelet, mentora dr. Vörös Klára docens, biblioterapeuta volt. A Lendva Községhez tartozó Kapcán él családjával. Rendszeresen publikál különböző folyóiratokban és napilapokban. 1997 és 2016 között 9 önálló szépirodalmi műve és 7 önálló tanulmánykötete jelent meg magyar nyelven. Utóbbiak a következők:

Gábor Zoltán festőművész portréja. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI), 2002. *A Zrínyiek nyomában.* Pilisvörösvár, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE), 2003. *A szlovéniai magyar könyvillusztrátorok.* Lendva, Galéria-Múzeum, 2003. *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig.* Lendva, MNMI, 2007. *A családom anyanyelve a muravidéki magyarok identitása tükrében.* Pilisvörösvár, MBKKE, 2008. *Tragom Zrinskih.* Zágráb–Pilisvörösvár, Magyar Művészeti és Tudományos Társaság – MBKKE, 2009. *A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások.* Pilisvörösvár –Lendva, MBKKE − Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010. *A szlovéniai magyar nemzetiségi könyvtárak stratégiája és menedzsmentje.* Pilisvörösvár–Kapca, MBKKE – Kapcai Helyi Közösség, 2012. Szerkesztette: prof. dr. Sebestyén György. *Anyanyelvem szenvedéstörténete.* Budapest, Százak Tanácsa (Oszthatatlan sorozat: Külhoni magyarság sorskérdései), 2013. *A magyar–szlovén és a szlovén–magyar irodalmi kapcsolatok tükröződése a fordításirodalomban.* Pilisvörösvár, MBKKE, 2015.

Szeretettel olvasni

Zágorec-Csuka Judit biblioterápiás könyvét, az olvasást mint személyiséggyógyító és -fejlesztő módszert jobban ismerő szakemberek már recenzálták. Jómagam, aki a szerző eddigi munkásságát és szülő-nevelő közösségét talán az átlagosnál mélyebben megismerhettem, Zágorec-Csuka Judit néhány emberi vonását szeretném felvillantani.

A lakóhelyéért, a muravidéki és az összmagyarságért az eszmélése óta tudatosan cselekvő ember áll előttünk. Településvezetőként s azóta is az ott élő polgárként sok jót tett Kapca faluban, szeretettel említi munkatársait, akikkel sikerült mozgásba lendíteni a települést. Kellett ehhez az az attitűd, amely segítségével – annak ellenére, hogy a legkevésbé sem akart elnök lenni, mégis – úgy állt hozzá, hogy *„akikkel közösséget vállalsz, azokkal együtt kell szívnod a levegőt, és nem vonulhatsz el”*. Szívvel-lélekkel dolgozott a szűkebb pátriájáért, amikor erre megválasztották.

A tágabb szülőföld az a harminchárom, zömében kis települést magába foglaló zsebkendőnyi terület, amelyen a Trianon óta egynegyedére apadt népe, a muravidéki magyarság él a mai határ mentén. Judit kidolgozta a nemzetiségi könyvtárak stratégiáját, amely nemcsak a szűkebben vett könyvtárügy, hanem a tudásátadás 21. századi informatika szintjén való koordinációját, a globalizáció viszonyai között a magyarként megmaradást is szolgálja. A távlatos gondolkodása és víziója a többi Kárpát-medencei elszakított nemzetrészünk számára is tanulságokkal szolgálhat.

Az esetenkénti meg nem értés kudarcát – a kétségtelenül jogos fájdalmon és elkeseredésen túllépve – utóbb nyereségként tudta megélni. Már nem egyéni karriercélokat követ, hanem le tud ereszkedni a gyermekek szintjére, és nagy szeretettel viszonyul a korosztályi és egyéni sorsbeli problémáikhoz. Elsajátítva a más művészetterápiai (képzőművészeti, zenei, drámai stb.) területek mellett kifejlesztett biblioterápiai szakismereteket, maga is alkotó módon továbbfejleszti azokat, hozzájárulva ezzel a megcélzott fiatal korosztály és bármely olvasó egyéni személyiségfejlesztéséhez, a szociális érzékenységük növeléséhez.

Ehhez azonban szilárd alapokon nyugvó életfilozófia kell. Judit ezeknek a birtokában van, hisz a jóhoz, a széphez, a keresztény hitéhez, a nemzetéhez, a többnyelvű együttéléshez megkérdőjelezhetetlenül ragaszkodik. Pontokba szedett életstratégiájában annak ellenére a közjó szolgálata áll a középpontban, hogy a közéletből ki kíván vonulni, merthogy csalódott benne. Élete következő szakaszát a közvetlen környezete: a

családja, a gyermekei körében intenzívebben szeretné tölteni, szeretve és szeretve lenni. Ami sorsa által megadatott, annak lenne jó örülni – ezt tekinti a boldogság legnagyobb kihívásának a saját maga számára.

Bár leszögezi, hogy ambíciói ne legyenek politikailag vagy sikerorientáltak, tudja, hogy felelősséggel tartozik elsősorban a fiainak és férjének. *„De talán másoknak is, akikkel munkám és életem során kapcsolatban vagyok, akik hozzájárulnak közvetve és közvetlenül a boldogságomhoz."*

Gyökerei erősek: a reformáció idején, Alsólendván működött prédikátor, Kultsár György s a műveit helyben kinyomtató Hoffhalter Rudolf munkássága számára példaértékű. A kötetben közölt, egyik interjújában nem véletlenül szögezi le: *„Előttem is voltak itt nyomdászok, könyvet író, kiadó emberek. Ők a könyvkiadással a tiltás ellenére álltak ki munkájuk és hitük mellett. Kultsár valami újat hirdetett, ezért üldözték, és menekülnie kellett. Örök érvényű, ahogy harcolt a magyar könyvért és a magyar nyelvért. Ennek a harcnak van mai utóhangja is. Ugyan nem üldöznek el, nem kell hogy elmenjél, mégis ki kell hogy álljál magadért és a nyelvedért. Ha fel mered magad vállalni, és ha teremtesz valami újat, szokatlant, konfliktusok kereszttüzébe kerülhetsz. Ez ma is aktuális a művészvilágban és a közéletben."* A könyvnyomtatás mesterét versben is megszólítja: *„…amikor már / a kimondott szónak / sincsen ereje, az írott meg / magányosan várja a megváltást, / a prédikátorok szentbeszédei / helyett politikusok beszédeitől / lett hangos a világ. / Alsólendva végvárának / vándornyomdásza, / irodalomteremtője, / mitévő legyek, kinek írjam / magyarul a könyveimet?"*

Földije, Cár Jenő, a színművész és tollforgató írja Zágorec-Csuka Juditról: *„erősen érezhető a verseiben a megmaradást ösztönző tartalom, versei teli vannak szeretettel a természet, a környezet iránt… Sok benne az erő és a hit."*

Bár öntudatában megerősítette őt és családját a magyar állampolgárság, a szent föld számára a megtartó Muravidék, amely „teremhet / neked gyümölcsöt, / apró diót, / édes szőlőt, / cseresznyét, / e föld felemelhet, / de el is temethet."

Istenét pedig ott látja a külső és belső tájban, a társában, valamennyi emberben, akikhez szeretettel fordul. Az emberben, aki – csakúgy, mint ő – a fény felé szeretne haladni, megélni, megérteni ezt a világot. A meghatározó momentum számára, hogy mennyi szeretetet tud adni, és mennyi szeretetet tud befogadni – ez a létezésének alfája és ómegája. Az élettel szeret foglalkozni, és saját életének értelmében, boldogságában erősen hinni akar. Észreveszi a természet adta

szépségeket, munkája apróságait, amit szívből tett, s amihez őszinte ihlete és kedve volt / van.

Zágorec-Csuka Judit úgy véli, a nemzetiségnek is meg kell becsülnie a szakembereit és minden magyar embert, aki akar tenni valamit. Új tanulmánykötete újabb bizonyságtétel amellett, hogy méltó a kibocsátó közössége, a régiója, az egész nemzet és a szomszédos nemzet megbecsülésére, amely kultúrájának a közvetítése terén igen sokat tett.

Dr. Székely András Bertalan

Recenzensi vélemény

A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje című, biblioterápiai tanulmányokat tartalmazó kötet áttekintő összefoglalást nyújt a fejlesztő biblioterápiáról, rámutatva a szépirodalmi művekben felbukkanó személyiségfejlesztési attitűdökre, amelyek a szövegek olvasása során akár terápiás hatást is kifejthetnek, s ezáltal hathatnak a személy testi vagy lelki egészségére. Az alapvetően szöveg-terápiára épülő könyv hangsúlyozottan „az olvasó alkalmazkodóképességének", „a személyes problémák, konfliktusok megoldásának", „az önismeret fejlesztésének", valamint „az érzelmek felismerésének" a kérdéseire keresi a választ, illetve a diszciplína elméleti kérdésirányait, a *biblioterápiának* nevezett szemléleteket igyekszik megragadni.

A bemutatásra kerülő biblioterápiás szövegértés és -elemzés túlnyomó része a modern elméleti koncepciót követi. Ennek egyik fontos vonatkozásait a Hans Christian Andersen meséiben megjelenő, a megaláztatás, a lekezelés és a lenézés motívumhálója köré épülő biblioterápiás feldolgozás szempontjából értelmezi.

Továbbá a meseterápia speciális alapvetéseinek bővebb kifejtését „a Boldizsár Ildikó nevével fémjelzett tevékenység" és „az általa kidolgozott és alkalmazott, *prevenciót* és gyógyítást szolgáló Metamorphoses Meseterápiás Módszer" nyomán határozza meg, amely „szerint nem elég, hogy a kiválasztott mesénkben hol látjuk magunkat, a mesének szimbolikusan arról is kell szólnia, hogy az adott pillanatban hol tartózkodunk az életünkben. De nem elég megtalálni a »saját mesénket«, *meg is kell érteni, és fejlődésünk szolgálatába is kell állítani* azt." A szöveg kitér arra a megállapításra is, hogy a kiválasztott mesék olvasásretorikai elemzése olvasóorientált kérdéseket tesz fel, amelyek az olvasás révén a gyerekekben érzelmi és kognitív változásokat idéz(het)nek elő.

A szóban forgó könyv többi része, fölülvizsgálva a magyar kortárs és klasszikus, valamint a határon túli, muravidéki szépirodalom néhány művének biblioterápiás jelentőségét, világirodalmi vetületeit, a színházi előadás és film elemzésének biblioterápiás módszereit, új és fontos eredményeket hoz létre.

Zágorec-Csuka Judit biblioterápiás koncepcióban gondolkozik, alapos bibliográfiával látja el a könyvét. *A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje* című tanulmánykötet egy olyan tudásterületre hívja fel a figyelmünket, amely számos tudományos színtéren világszerte érvényesül-

ni látszik, ezért fontos, hogy alapvető téziseit szűkebb környezetünk is megismerje. A könyvet plurális szemlélete miatt ajánlom a szakmabeliek és az érdeklődők figyelmébe.

Maribor, 2017. 1. 7.

Dr. Rudaš Jutka

Dr. Rudaš Jutka: Review

Dr. Zágorec-Csuka Judit's
book titled
Self-awareness and therapy through literature. Bibliotherapeutic studies

The book titled *Self-knowledge and therapy through literature* consists of bibliotherapeutic studies and offers an overview of developing bibliotherapy, pointing to personal development attitudes in literature, which upon reading, may be therapeutic and thus influence the physical and mental health of the reader. The book, essentially built on text therapy, helps us to develop the reader's „adaptability", in "solving personal issues and conflicts", in "developing our self-knowledge", in "identifying our emotions", and strives to capture the aspects of the discipline *bibliotherapy*.

The main part of the presented bibliotherapeutic literacy and analysis follows the modern theoretical concept. It interprets some of the important aspects, found in the fairy tales of Hans Christian Andersen – indignity, condescension and contempt – trough the motive of bibliotherapeutic processing.

The special premises of fairy tale therapy are based on wider explanations established and used by Ildikó Boldizsár - *prevention* and healing based on Metamorphoses fairy tale therapy, expressing that „it is insufficient" to know where to find ourselves in a fairy tale, the fairy tale must also symbolically include the present period of our life. Therefore it is not enough to "find our fairy tale", we also have to understand it and use it for our personal development. One of the books ascertainments is, that the reading rhetoric of elected fairy tales asks reader oriented questions, which may result in emotional and cognitive changes in children while reading.

Futher parts of the book analyse bibliotherapeutic methods from literary works of Hungarian contemporary and classical literature, also from beyond the border, Prekmurje, and world literature: their therapeutic dimensions, theatrical performance and film analysis methods, and creates new and important results.

Zágorec-Csuka thinks within bibliotherapeutic concepts, and closes her book with an extensive bibliography. The book *Self-awareness and therapy through literature* makes us aware of an area of knowledge,

which is becoming prominent on numerous scientific stages worldwide, therefore it is important that the fundamental theses is recognized in our environment. The approach of the book is pluralistic, so I suggest it to be published.

Maribor, January 1, 2017

Translation from the Hungarian: Kalman Goran

Dr. Vörös Klára: Sketches of Happiness

Review

Dr. Zágorec-Csuka Judit: *Self-awareness and therapy through literature. Bibliotherapeutic studies* (*A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje*)

Due to time differences and geographical distances some worlds can only be reached via novels—or so it seems. There are, as we discover in literature, forms that search for people, just like ourselves. This suggests that our spiritual and emotional motivation, our behavior and decisions are hidden within the many elements of the works we have already read. Bibliotherapy books enable us to understand one's personal decisions, moral self-control and vivid emotions.

Self-awareness and therapy through literature was created with the intention to discuss these issues and to present some of the bibliotherapeutic methods used for personal development.

The research and published works of Judit Zágorec-Csuka seamlessly foreshadowed the publication of these essays. The author is namely very productive in the field of literature and social sciences: She is a writer, a poet, a literary scientist, a librarian and a bibliotherapist. She possesses knowledge, presents views and attitudes, and searches for sensitive and credible examples in order to discover how the transfer of works of literature can aid self-awareness and healing.

The bibliotherapy essays encompass several dimensions. The chapters offer us rich content. The thematic units cover tale and text analysis, reading rhetoric, symbol analysis, novel and poetry analysis, reading-sociological study, annotated bibliography and bibliotherapeutic profession.

The first chapter analyzes the motives of humiliation, contempt and condescension through Andersen's fairy tales. The gem of this chapter is the part where the author analyzes the following stories of Hans Christian Andersen: *The Little Match Girl*, *The Fir-Tree*, *The Ugly Duckling*, *The Teapot* and *The Emperor's New Clothes*. The texts' reading-rhetorical elements and the tales' ethic contents are discussed. The methods of coping with problems and the symbols which are embedded in these tales are examined in order to reveal what bibliotherapeutic effects it causes in the reader. The author's analysis is faithful and sensitive.

The second part deals with Hungarian contemporary and classic literature, as well as literature from Prekmurje and across the Slovene-

Hungarian border. Judit Zágorec-Csuka is active in the field of education, and this circumstance is also felt in her endeavor to develop skills. Her findings are set on factual and empirical foundations. The analysis of *The Little Match Girl, Oliver Twist* and *Nobody's Daughter* delves into how the extent of one's social sensitivity can be further developed with our help. How can a traumatized hero's story aid the development of a new identity?

The third part, i.e. the bibliotherapeutic analysis of *The Sorrows of Young Werther*, deploys similar virtues as the analysis of Andersen's fairy tales. What would have been needed in order to help Werther survive? Would the solution have caused Werther grief? This exciting study delves into such depths.

The fourth part provides theatrical performance and film analysis which is based on bibliotherapeutic methods. *Hamlet* is a prime example of overcoming obstacles, whereas the film *The Duchess* is an example of conflict and crisis management as well as an analysis of how to overcome unhappiness.

The fifth part enables us to take a glimpse into bibliotherapeutic workshops and includes occupational bibliotherapy scenarios.

The sixth part contains two interviews with the author, poet, writer and bibliotherapist Judit Zágorec-Csuka. At the core of these interviews are topics such as being a member of the Hungarian minority in Slovenia and the publication of her book of poems. Both interviews give a holistic picture of a rich, authentic, scientific and artistic work.

Overall, the author introduces methods which illustrate how works of art, debates on good and evil, and sin and virtue, can be incorporated into the work of a bibliotherapist. Which elements give us strength to overcome something harmful? Which ones can change attitudes? Which ones are able to correct flaws in the development of our personalities? These are truly honorable goals. The essay explores potential tools and practically applicable materials for activities which aid the development of self-esteem, our abilities to adjust and our ability to tap into our creative potential.

Kaposvár, January 25, 2017

Translation from the Hungarian: Gal Jernej

Támogató

Nemzeti Kulturális Alap

Dr. Zágorec-Csuka Judit: A szépirodalom önismereti és gyógyító ereje. Biblioterápiai tanulmányok

Szerkesztette: Dr. Székely András Bertalan

Szakrecenzensek:
Dr. Domokos Áron, Dr. Rudaš Jutka és Dr. Vörös Klára Ilona

Szöveggondozás: Dr. Gasparics Judit

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület,
Pilisvörösvár, 2017
E-mail: muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu
Társkiadó: Kapcai József Attila Művelődési Egyesület

A borítótervet Németh Csongor készítette Ruda Gábor fényképfelvétele felhasználásával
Nyomdai előkészítés: Angráf Bt., Budapest
Nyomda: Bodnár Nyomda Bt., Budapest

ISBN 978-615-5750-11-3
ISBN 978-615-5750-12-0 (online, PDF)

A szöveg kitér arra a megállapításra is, hogy a kiválasztott mesék olvasásretorikai elemzése olvasóorientált kérdéseket tesz fel, amelyek az olvasás révén a gyerekekben érzelmi és kognitív változásokat idéz(het)nek elő.

A szóban forgó könyv többi része, fölülvizsgálva a magyar kortárs és klasszikus, valamint a határon túli, muravidéki szépirodalom néhány művének biblioterápiás jelentőségét, világirodalmi vetületeit, a színházi előadás és film elemzésének biblioterápiás módszereit, új és fontos eredményeket hoz létre.

Zágorec-Csuka Judit biblioterápiás koncepcióban gondolkozik, alapos bibliográfiával látja el a könyvét. (...)

...olyan tudásterületre hívja fel a figyelmünket, amely számos tudományos színtéren világszerte érvényesülni látszik, ezért fontos, hogy alapvető téziseit szűkebb környezetünk is megismerje.

Dr. Rudaš Jutka

Dr. Zágorec-Csuka Judit Andersen néhány műmeséjén keresztül olyan életproblémákat, krízishelyzeteket mutat be, amelyek bárki számára ismerősek lehetnek (elszenvedőként, tanúként vagy akár résztvevőként), s amelyeknek megértése, feldolgozása vagy akár elkerülése valódi terápiás kihívás. A kiválasztott, itt elsősorban a gyerekeket megcélzó mesék – A kis gyufaárus lány, A rút kiskacsa, A fenyőfa, A teáskanna, A császár új ruhája – végső soron az „életcélok megtalálásáról és a boldogsághoz vezető utakról", azaz a klasszikus népmesékhez hasonlóan univerzális kérdésekről szólnak. Módszere a receptív terápia elvét: a közös befogadói élményre épülő kulcskérdésekkel alakított megbeszélést követi. Az átgondolt, szimbólumokra reflektáló, olvasóorientált kérdések a gyerekekben érzelmi és kognitív változásokat idéznek elő, segítségükkel – írja a szerző – „feltárják a történetek narratív vonásait, ezzel kritikai és kreatív gondolkodásra bátorítva őket."

Dr. Domokos Áron